

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 74ον - Τεύχος 2ον

*«...μόνον εντός τῆς σχέσης
δέν αποδομίζεται ὁ ἄνθρωπος...»*

Μάρτιος - Ἀπρίλιος 2025

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Έκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Άλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλής
(Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ.
Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Αρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζής,
Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Επίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Άγριμάκη –
ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Άλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία
Άγριμάκη, Έμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ
- ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Άποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος – Προϊστάμενος
Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Άττικής, Τηλ.: 210-8160.127
– Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Άθηνās 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Πληροφορίες για συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα εξωφύλλου: Άπό τό «Είσοδικό» του παρόντος τεύχους

Φωτογραφία εξωφύλλου: Άγιο Όρος, Νοέμβριος 2015
(φωτο: Χάρης Κακαρούχας)

Τό τεύχος εικονογραφείται μέ φωτογραφίες του Χάρη Κακαρούχα
(πηγή: Haris Kakarouhas, *Natural Presence*, έκδ. lumineuseye)

Τό περιοδικό *Έφημέριος* δέν ευθύνεται για τό γλωσσικό ιδίωμα των άρθρογράφων του.

Δέν επιτρέπεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου
του περιοδικού *Έφημέριος* καθ' οίονδήποτε τρόπο. Έπιτρέπεται μόνον ή παράθεση
άποσπασμάτων αποκλειστικώς για επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ
άναφορά της πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Έτος 74ον

Μάρτιος - Απρίλιος 2025

Τεύχος 2ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, Τά θρησκευτικά σύμβολα στον δημόσιο χώρο	5
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ἡ δουλεία τῆς Αἰγύπτου τύπος τῆς ὑποδούλωσης στὴν ἀμαρτία	7
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Λειτουργική σιγή τοῦ Μ. Σαββάτου καὶ ἡ προέκτασή της σέ ὅλο τὸν ἐνθαδικό μας χρόνο (Μέρος Α')	10
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἀγάπη ὡς ὄντολογικό στοιχείο τοῦ ἀνθρώπου, Γ'	13
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Ἡ θέση τοῦ Σταυροῦ στό ἱερό Βῆμα (β)	16
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας	19
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Ἀπό τὸν Ἑσπερινό τῆς Ἀποκαθήλωσης (Μ. Παρασκευή)	21
Ἄρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, Ἰγνηλατώντας τὴν συνοδικότητα (XV)	23
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων: Ἀντίτυπα - Ἄξιόν ἐστι	26
Ἄρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΙΑΤΖΟΓΛΟΥ, Π. 1. Ἡ Θεσσαλονίκη	28
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Ὁ Προτεσταντισμός καὶ ἡ Α' Οἰκουμενική Σύνοδος τῆς Νίκαιας: Β'. Οἱ Μεταρρυθμισμένοι	31
Ἄρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, Οἱ αἵρετικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ καὶ ὁ ἠθικισμός τῶν σύγχρονων αἵρετικῶν	33
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Δύο Πόλεις: Ἱερουσαλήμ καὶ Βηθανία	35

Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Τελετουργικά Θέματα. 4. Γενικές τελετουργικές ὑποχρεώσεις	37
ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΑΝΤΗ, Στάδια τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης καί τῆς τεχνολογικῆς προόδου	40
Βιβλιοπαρουσίαση	43
Ἐπιστολές	45
Ἐφημεριακά	48

Ὀδυσσεύς Ἑλύτης*

Μ. ΠΕΜΠΤΗ, β

ΣΩΣΤΟΣ ΘΕΟΣ. Ὅμως κι αὐτός ἔπινε τό φαρμάκι του
γουλιά γουλιά καθώς τοῦ εἶχε ταχθεῖ
ἕως ὅτου ἀκούστηκε ἡ μεγάλη ἔκρηξη.
Χάθηκαν τά βουνά. Καί τότε ἀλήθεια φάνηκε
πίσω ἀπό τό πελώριο πηγούνι ὁ κύλικας

Κι ἀργότερα οἱ νεκροί μέσ στους ἀτμούς, ἐκτάδην.

Μ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, β

Ἄντίς γιά ὄνειρο

ΠΕΝΘΙΜΟΣ ΠΡΑΟΣ ΟΥΡΑΝΟΣ μέσ στό λιβάνι
ἀναθρώσκουν παλαιές Μητέρες ὀρθές σάν κηροπήγια
τυφεκιοφόροι νεοσύλλεκτοι σέ ἀνάπαυση
μικρά σκάμματα ὀρθογώνια, ραντιστήρια, νάρκισσοι.
Σάν νά 'μαι, λέει, ὁ θάνατος ὁ ἴδιος ἀλλ'
ἀκόμη νέος ἀγένειος πού μόλις ξεκινᾷ
κι ἀκούει πρώτη φορά μέσα στό θάμβος τῶν κεριῶν
τό «δεῦτε λάβετε τελευταῖον ἀσπασμόν».

* Ἀπό τήν ποιητική συλλογή *Ἡμερολόγιο ἑνός ἀθέατου Ἀπριλίου*, Ἀθήνα: Ἰψίλον 1984

Μεταρρύθμιση, Αυτόρρυθμιση, Άπορρυθμιση: Τό μοτίβο τῆς κοσμικῆς ἱστορίας ἄχρις ἐσχάτων

Σεβαστοί πατέρες

Στά προηγούμενα Είσοδικά αναφερθήκαμε στήν αὐτοαναφορικότητα, ὡς «πηγή τοῦ κακοῦ», δηλαδή ὡς πυρῆνα μιᾶς στάσης ζωῆς, ἡ ὁποία, ἐπιδιώκει τήν ἀπόλυτη αὐτονομία-“ἐλευθερία”, πού ἐκδηλώνεται μέ τήν προσπάθεια νά ἀπαλειφθεῖ ἡ παρεμπιπτότητα ἢ ἀναφορικότητα στόν Θεό. Καθώς, ὅμως, ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεί νά ἐπιτύχει τίποτε οὐσιώδες, δεδομένου ὅτι ἡ αὐτοαναφορικότητα ἔχει ὡς σημεῖο ἀφετηρίας καί τέλους τόν ἴδιο του τόν θνητό ἑαυτό, προσπαθεῖ νά ἐπιλύσει τά προβλήματα πού ὁ ἴδιος δημιουργεῖ, μέσω μεταρρυθμίσεων. Ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀναφορικότητα κατοχυρώθηκε θεσμικά μέ τή μεταρρύθμιση τοῦ Λουθήρου, προωθώντας τήν ἀπ’ εὐθείας σχέση τοῦ πιστοῦ μέ τόν Θεό (*sola gratia, sola fide, sola scriptura*), χωρίς τή διαμεσολάβηση τοῦ Υἱοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Λουθήρου πρέπει διαρκῶς νά μεταρρυθμίζεται (*semper reformata*), γιά νά ἀκολουθήσει τήν ἐξέλιξη τοῦ ἀτομισμού, ἐγκλωβισμένη στήν κοσμική ἱστορία.

Ἡ ἔννοια τῆς μεταρρύθμισης, ξεκινώντας ἀπό τό ἐκκλησιαστικό πεδίο, ἀπλώθηκε καί σέ ἄλλους τομεῖς τοῦ ἀνθρώπινου βίου. Ἀκοῦμε πλέον γιά τήν ἀνάγκη μεταρρυθμίσεων ἐκπαιδευτικῶν, πολιτικῶν, οικονομικῶν, κοινωνικῶν. Καί τό πράγμα δέν σταματᾶ ἐκεῖ: ἀπό τή μεταρρύθμιση περάσαμε στήν αὐτορρύθμιση (π.χ., ἡ αὐτορρύθμιση τῆς ἀγορᾶς ὡς πρός τίς τιμές καί τήν ἀνταγωνιστικότητα) κι ἔπειτα στήν ἀπορρύθμιση (π.χ., ἡ ἀπορρύθμιση τῶν ἐργασιακῶν σχέσεων). Ἡ οικονομική παγκοσμιοποίηση καί τό δυτικό πολιτισμικό παράδειγμα εἰσήγαγαν αὐτές τίς ἔννοιες σέ ὅλον τόν πλανήτη, πέρα ἀπό ἔθνικά σύνορα καί τοπικές παραδόσεις. Στήν ἐποχή μας, ἡ διάδοσή τους εἶναι ἀκόμη πιό ἄμεση καί εὐκόλη, χάρις στήν τεχνολογία, πού ἔχει σχεδόν καταργήσει τούς περιορισμούς τοῦ χρόνου καί τοῦ τόπου.

Μέ τήν τεχνολογία, ὁ ἄνθρωπος ἀπέκτησε τήν ψευδαίσθηση ὅτι μπορεί νά ὑπερβεῖ τά ὅρια τῆς κτιστῆς του φύσεως, ὅτι εἶναι τό κέντρο τοῦ σύμπαντος. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ ὑπερανθρώπου εἰσῆλθε στήν ἱστορία τῶν ἰδεῶν μετά τή Βιομηχανική Ἐπανάσταση. Ὅστόσο, καί ὁ ὑπεράνθρωπος ἀποδείχθηκε μιά φενάκη. Ὁ ἄνθρωπος πίστεψε ὅτι μπορεί νά ἀποκτήσει τόν πλήρη ἔλεγχο τῆς ὕλης, ἀκόμη καί νά τῆς δώσει ζωή, σάν ἄλλος Φρανκενστάιν, καί μετά ἀντιλήφθηκε ὅτι εἶχε δημιουργήσει ἕνα τέρας. Ὅμως τό «τέρας» τοῦ Φρανκενστάιν (τό «Πλάσμα») παρουσιάζεται λιγότερο αὐτοαναφορικό ἀπό τόν «δημιουργό» του, ἀφοῦ ἀποζητοῦσε

κοινωνία, οικογένεια, αναφορά. Γιατί, ό «δημιουργός» του, ό Βίκτορ Φρανκενστάιν, όσο κι άν εμφανίζεται αυτοαναφορικός, νομίζοντας ότι είναι «παντοδύναμος», έν τούτοις δέν μπορεί νά απαλλαγεί από τό ανεξάλειπτο ίχνος τής παραπεμπτικότητας, πού προκύπτει από τό γεγονός ότι ό ίδιος, ως άνθρωπος, είναι δημιούργημα του Θεού. Αυτό ακριβώς τό ίχνος τό μεταφέρει ασύνειδα στό «δημιούργημά» του, στό «Πλάσμα».

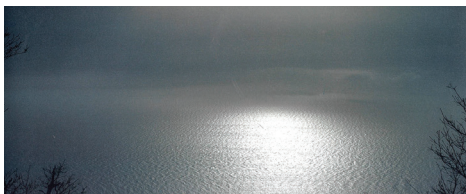
Δίχως τόν Θεό, ό άνθρωπος βίωσε τήν τρεπτότητα τής φύσης του σέ όλο της τό «μεγαλείο», αλλά, έξαιτίας του ύπετροφικού «εγώ» του, δέν άφυπνίσθηκε. Άπεναντίας σκέφθηκε ότι αυτήν τήν τρεπτή του φύση μπορεί νά τήν αναβαθμίσει, νά τήν αναπτύξει, νά τήν εξωραΐσει. Ή δέ πρόοδος του, όσο και άν δείχνει φαντασμαγορική, είναι ταυτόχρονα και καταστροφική, είναι μείξεις «καλού και κακού». Και τούτο άποδεικνύεται από τίς έπιστημονικές έφευρέσεις και ανακαλύψεις του: καμμία δέν είναι άμιγώς άγαθή, άκόμη κι άν αυτός ήταν ό άρχικός της στόχος, αλλά έπιφέρει και καταστροφές, συχνά μεγαλύτερες από τό παραγόμενο άγαθό της άποτέλεσμα.

Όλες αυτές οι άντιλήψεις έχουν περάσει και στή ζωή πολλών πιστών. Ή άγιότητα έγινε άτομικό κατόρθωμα και άυτοθεραπεία άδιαμεσολάβητη, ένα είδος άτομικής άυτορρύθμισης. Έγώ επιλέγω τόν τρόπο πού θά σωθώ. Ή έννοια τής άσκησης έχει γίνει άτομική και ίσως άυτιστική και δέν έχει καμμία διάσταση κοινωνίας. Και ό,τι έχει άπομείνει από τόν Θεό στόν δυτικό κόσμο, ύπηρετεί μιá θρησκευτική άυτοαναφορικότητα.

Άπέναντι σέ αυτήν τήν κατάσταση ή Όρθόδοξη Έκκλησία μέ τή θεολογία της καλείται νά σταθεί κριτικά, νά προβάλλει τόν καινό τρόπο ζωής έν τοίς πράγμασι. Αυτός ό τρόπος ζωής συνοψίζεται στίς λέξεις: *σχέση, άσκηση δηλαδή κοινωνία, αναφορικότητα*. Προηγείται τό θέλημα του Θεού, προηγείται ό άλλος, όχι άπλώς ό άδελφός και ξένος, αλλά ό έχθρός. Διότι, σέ πείσμα τής μετανεωτερικότητας, μόνον έντός τής σχέσης δέν άποδομείται ό άνθρωπος.

Άν, λοιπόν, κάποιος καταδικάζει σύγχρονα φαινόμενα (όπως ή *woke* κουλτούρα κ.ά.), αλλά από τήν άλλη προωθεί τήν ψηφιακή τεχνολογία, εμπλέκεται άνεπίγνωστα σέ έναν φαύλο κύκλο και όλα εκείνα πού διώχνει από τήν πόρτα, έπιστρέφουν στό δωμάτιο από τά παράθυρα. Ό λόγος είναι ότι στή φύση τής ψηφιακής τεχνολογίας είναι ή κατάργηση κάθε έννοιας όρίου (τόπου, χρόνου, φύλου, κ.ά.), μέ άλλα λόγια ή άποθέωση του δικαιωματισμού και τής άυτοαναφορικότητας.

Αλέξανδρος Ί. Κατσιάρας

Άγιον Όρος,
Νοέμβριος 2015
(λεπτομέρεια)

Τά θρησκευτικά σύμβολα στόν δημόσιο χῶρο

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἰ.Ν. Ἀναλήψεως Ντραφι - Ἀναπλ. Καθ. Θεολ. Σχολῆς Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης

Τό 2005 ἡ Soile Lautsi προσέφυγε στά ἰταλικά δικαστήρια ἐναντίον τοῦ σχολείου τῶν παιδιῶν τῆς ἀπαιτώντας τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Ἐσταυρωμένου ἀπό τίς σχολικές αἴθουσες. Ἰσχυρίστηκε ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Ἐσταυρωμένου ἀφ' ἑνός προμοδοτοῦσε τή χριστιανική ἐναντι ἄλλων θρησκειῶν καί ἀφ' ἑτέρου ἦταν ἀντίθετη μέ τήν ἰδεολογία τῆς ἐκκοσμίκευσης, μέ βάση τήν ὁποία ἐπιθυμοῦσε νά ἀνατραφοῦν τά παιδιά τῆς. Ἐπικαλέστηκε σχετικά τό ἄρθρο 2 τοῦ πρωτοκόλλου 1 τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο «κάθε κράτος [...] θά σέβεται τό δικαίωμα τῶν γονιῶν νά ἐξασφαλίσουν ἐκπαίδευση καί διδασκαλία σύμφωνα μέ τίς θρησκευτικές καί φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις».

Ἀφοῦ ἔχασε τίς δίκες στά ἰταλικά δικαστήρια, ἡ Lautsi κατέφυγε στό Εὐρωπαϊκό Δικαστήριο Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, τό ὁποῖο τή δικαίωσε, καί μάλιστα ὁμόφωνα, στίς 3 Νοεμβρίου 2009. Ἡ ἀπόφαση αὐτή ξεσήκωσε σάλο ἀντιδράσεων στήν εὐρωπαϊκή ἥπειρο. Ἡ Ἰταλία ἄσκησε ἔφεση πού ὑποστηρίχθηκε ἀπό δέκα ἀκόμα κράτη, συμπεριλαμβανομένων τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Κύπρου. Ἰσχυρίστηκε ὅτι «ἡ Σύμβαση δέν ἐμποδίζει τά κράτη-μέλη νά ἔχουν κρατική θρησκεία ἢ νά δείχνουν προτί-

μηση γιά μιά συγκεκριμένη θρησκεία ἢ νά παρέχουν στούς μαθητές πλοῦ ἐκτεταμένη θρησκευτική διδασκαλία σχετικά μέ τήν κυρίαρχη θρησκεία». Ὅχτώ ἀπό τά κράτη πού συνετάγησαν μέ τήν Ἰταλία, μεταξύ τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Κύπρος, ὑποστήριξαν ὅτι τό σκεπτικό τοῦ δικαστηρίου βασίστηκε στή σύγκυση τῆς ἔννοιας τῆς οὐδετερότητας μέ τήν ἔννοια τῆς ἐκκοσμίκευσης. Συμπλήρωσαν μάλιστα ὅτι «ἡ ὑποστήριξη τῆς ἐκκοσμίκευσης εἶναι πολιτική τοποθέτηση, ἡ ὁποία, ἂν καί σεβαστή, δέν εἶναι οὐδέτερη. Ἕνα κράτος πού ὑποστηρίζει στόν χῶρο τῆς ἐκπαίδευσης τό κοσμικό μοντέλο ἀντί γιά τό θρησκευτικό δέν εἶναι οὐδέτερο. Τό δικαστήριο πρέπει νά ἐπεμβαίνει μόνο σέ ἀκραίες περιπτώσεις». Τριάντα τρεῖς βουλευτές τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου πρόσθεσαν μέ παρέμβασή τους ὅτι ἐάν ἀποφάσιζε «τήν ὑποχρεωτική ἀπομάκρυνση θρησκευτικῶν συμβόλων ἀπό τά σχολεῖα, τό Ἀνώτατο Δικαστήριο θά ἔστελνε ἕνα ἀκραῖο ἰδεολογικό μήνυμα».

Τό θέμα κρίθηκε ὀριστικά στίς 18 Μαρτίου τοῦ 2011. Τό Ἀνώτατο Εὐρωπαϊκό Δικαστήριο ἀνέτρεψε τήν προηγουμένη ἀπόφαση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Δικαστηρίου μέ 15 ψήφους ἐναντι 2. Τό Δικαστήριο ἀποφάνθηκε ὅτι τό προαναφερθέν ἄρθρο 2 «δέν ἐμποδίζει τά κρά-

τη νά μεταδώσουν μέσω τῆς ἐκπαίδευσης ἢ τῆς διδασκαλίας πληροφορίες ἢ γνώσεις ἄμεσα ἢ ἔμμεσα θρησκευτικοῦ ἢ φιλοσοφικοῦ χαρακτήρα». Ἐπιπλέον, κάθε κράτος ἔχει τό δικαίωμα νά ἀποφασίζει ποιᾶ θέση θά ἔχει ἡ θρησκεία στό σχολεῖο, ἀρκεῖ νά μήν ἀσκεῖ «κατηχητική προπαγάνδα» (*indoctrination*). Διευκρίνισε ὅτι ἡ ἀπόφαση γιά τήν παρουσία θρησκευτικῶν συμβόλων ὅπως ὁ Ἐσταυρωμένος ἀνήκει στό «περιθώριο ἐκτίμησης» πού διαθέτει κάθε κράτος καθώς καί ὅτι ἡ μεγαλύτερη ὁρατότητα συμβόλων τῆς θρησκείας τῆς πλειοψηφίας δέν συνιστᾶ «κατηχητική προπαγάνδα». Ἡ Lautsi ἔχασε τήν ὑπόθεση ὀριστικά καί ἀμετάκλητα.

Μερικά σύντομα συμπεράσματα: Ἡ ἰδεολογία τῆς ἐκκοσμίκευσης δέν ἀποτελεῖ δεσμευτική ἀρχή τῆς Εὐρωπαϊκῆς Σύμβασης τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων. Συνιστᾶ συγκεκριμένη φιλοσοφική θέση, πού εἶναι τόσο “οὐδέτερη” ὅσο καί ὀποιαδήποτε θρησκευτική πίστη. Τό Ἀνώτατο Εὐρωπαϊκό Δικαστήριο ὀρθῶς ἀρνήθηκε νά αὐτοαναγορευτεῖ σέ εὐρωπαϊκό ἱερατεῖο μιᾶς θεοκρατίας ἀθεϊστικοῦ τύπου. Ἡ οὐδετεροθρησκία δέν ταυτίζεται μέ τήν ἀνεξιθρησκία. Ἡ ἐντονότερη παρουσία τῆς ἐπικρατοῦσας θρησκείας καί τῶν συμβόλων της στόν χώρο τοῦ σχολείου, καί γενικότερα στόν

δημόσιο χώρο, δέν παραβιάζει κανενός εἴδους δικαίωμα. Οἱ μειοψηφίες, καί πολύ περισσότερο μεμονωμένα ἄτομα, δέν ἐπιτρέπεται νά ἐπιβάλλουν τίς ἀπόψεις τους στόν πλειοψηφία. Ὁ χωρισμός κράτους καί Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος στή χώρα μας ἔχει ἐν πολλοῖς συντελεστεῖ, δέν συνεπάγεται σέ καμμία περίπτωση τήν ἀποστείρωση τοῦ δημόσιου χώρου ἀπό τήν παρουσία τοῦ χριστιανισμοῦ, τῶν συμβόλων του, καί τῶν τελετῶν του. Κάτι τέτοιο δέν ἔχει καμμία σχέση μέ τή δημοκρατία, τή δικαιοσύνη, τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἢ τήν οὐδετερότητα. Κοντά στά παραπάνω, ἡ ὑπόθεση αὐτή μᾶς θύμιζε ὅτι ἡ ἀντίδραση σέ ἐσφαλμένα μέτρα καί ἀποφάσεις ἔχει ἀποτελέσματα.

Τέλος, τό γεγονός ὅτι τό Εὐρωπαϊκό Δικαστήριο, παρά τή ροπή του πρός τόν «δικαιωματικό φονταμενταλισμό»¹, ἀποφάνθηκε τελικά κατά τῆς Lautsi μεγεθύνει τήν ἀπορία, ἢ μᾶλλον τήν κατὰπληξή μας, σχετικά μέ τή στάση ὀρισμένων χριστιανῶν θεολόγων, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν καί προωθοῦν τήν ἐκκοσμίκευση τοῦ σχολείου (κατάργηση τῆς πρωινῆς προσευχῆς, μετατροπή τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν σέ “οὐδέτερο” μάθημα θρησκευτολογικοῦ χαρακτήρα κ.λπ.), ἐμφανιζόμενοι ὡς βασιλικότεροι τοῦ βασιλέως².

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Δανεῖζομαι τή φράση ἀπό τό Πάνος Νικολόπουλος, *Γεωπολιτική, Θρησκεία, καί Δημοκρατία*, Ἀθήνα: Ἄρμος 2024, σ. 20. 2. Γιά ἐκτενέστερη συζήτηση τῆς ὑπόθεσης Lautsi, βλ. π. Δημήτριος Μπαθρέλλος, *Οἱ χριστιανοί στούς χρόνους τῆς μετα-ἐκκοσμίκευσης: Σκέψεις καί προτάσεις γιά τή θέση καί τή μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας στόν δημόσιο χώρο*, Ἀθήνα: Ἐν πλῶ 2016, σ. 100-108.

Ἡ δουλεία τῆς Αἰγύπτου τύπος τῆς ὑποδούλωσης στήν ἁμαρτία

Σχόλια στό Α' ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Μ. Δευτέρας: Ἐξο 1:1-20

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜετΧ Ἐκκλησίας

Ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Ἑβδομάδα ἀρχίζει μέ τόν Ἑσπερινό τῆς Μεγάλης Δευτέρας πού ψάλλεται τό ἀπόγευμα τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων καί ὀλοκληρώνεται τό Μεγάλο Σάββατο. Ὀνομάζεται «Μεγάλη», καθώς μέ τά γεγονότα, στήν ἀνάμνηση τῶν ὁποίων εἶναι ἀφιερωμένες οἱ μέρες τῆς ἑβδομάδας αὐτῆς, κορυφώνεται ἡ ἐπίγεια δράση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τό ἔργο του στόν κόσμο. Τά βιβλικά ἀναγνώσματα τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ τῶν ἡμερῶν αὐτῶν στοχεύουν νά ὑπενθυμίσουν στούς πιστούς τά ὅσα προηγήθηκαν τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ γιά τήν προετοιμασία τῆς ἀνθρωπότητος ὥστε νά δεχτεῖ τή σωτήρια γι' αὐτήν θυσία τοῦ Χριστοῦ πάνω στόν σταυρό. Ἔτσι, καθ' ὅλη τή διάρκεια τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας διαβάζονται, μεταξὺ ἄλλων, μικρότερα ἢ μεγαλύτερα ἀποσπάσματα ἀπό τό βιβλίον τῆς Ἐξόδου, καθώς σ' αὐτό ἀντικατοπτρίζεται μέ τόν πλέον γλαφυρό τρόπο ἡ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀναλυτικότερα, τό βιβλίον χωρίζεται σέ τρεῖς κύριες ἐνότητες: Τήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν Αἴγυπτο,

πού δείχνει τή δύναμη τοῦ Θεοῦ (κεφ. 1-18), τή νομοδοσία καί τή σύναψη τῆς «Διαθήκης» στό Σινᾶ, πού δείχνει τήν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀγιότητα πού περιμένει ἀπό τόν λαό του (κεφ. 19-24) καί τήν ὀργάνωση τῆς θείας λατρείας μέ τό στήσιμο τῆς «Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου», πού ἀποκαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ στούς πιστούς του (κεφ. 25-40). Συνοπτικά ὀλόκληρο τό βιβλίον περιγράφει πῶς ὁ Θεός ἀπελευθερώνει τόν λαό του ἀπό τή δουλεία σέ ἕναν τυραννικό δυνάστη, γιά τόν θέσει ὑπό τήν προστασία ἑνός στοργικοῦ Πατέρα.

Ἡ περικοπή ἀρχίζει μέ τόν κατάλογο τῶν ὀνομάτων τῶν γιῶν τοῦ Ἰακώβ πού μαζί μέ τόν γέρο πατέρα τους καί τίς οἰκογένειές τους μετέβησαν στήν Αἴγυπτο, προσκεκλημένοι τοῦ ἀδελφοῦ τους Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος στό μεταξύ εἶχε ἀναδειχτεῖ σέ δεύτερο μετά τόν φαραῶ ἄρχοντα τῆς Αἰγύπτου. Μέ τήν πληροφορία αὐτή ἀνοίγει ἕνα καινούργιο κεφάλαιο στήν Ἱστορία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πού φαίνεται νά θέτει σέ κίνδυνο τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιά τόν κόσμον. Συγκεκριμένα, ὁ Θεός εἶχε ὑποσχεθεῖ στόν Ἀβραάμ ὅτι θά τοῦ χαρίσει μιά χώρα,

όπου θά αποκτήσει πολλούς απογόνους, οί όποιοί θά καταστούν φορείς τής εϋλογίας του Θεοῦ σέ όλους τούς λαούς τής γῆς. Τώρα, οί απόγονοί του Ἄβρα-άμ φεύγουν από τήν προγονική γῆ πρός ἀναζήτηση καλύτερων συνθηκῶν ζωῆς καί ἡ πρόσκαιρη ἐπίτευξη του στόχου τους, πού ἀντικατοπτρίζεται στήν αὔξηση του πληθυσμοῦ τους, σύντομα ἀντιμετωπίζεται ἀπό τούς γηγενεῖς κατοίκους τής Αἰγύπτου ὡς ἀπειλή.

Ὁ κίνδυνος γιά τή ματαιώση του σχεδίου του Θεοῦ πού ἐλλοχεύει μέ τή μετακίνηση του Ἰακώβ καί τῶν γιῶν του στήν Αἴγυπτο ἐπισημαίνεται ὑπαινικτικά ἤδη ἀπό τήν πρώτη παράγραφο του κειμένου: «Στό μεταξύ, ἀνέβηκε στόν θρόνο τής Αἰγύπτου νέος βασιλιάς, πού δέν ἤξερε τόν Ἰωσήφ» (στχ 8). Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ νέος βασιλιάς ἀγνοοῦσε τήν καλή διακυβέρνηση καί τή σοφή διαχείριση του πλούτου τής χώρας ἀπό τόν Ἰωσήφ καί κυρίως ἀδυνατοῦσε νά ἀντιληφθεῖ τή σχέση του λαοῦ του Ἰωσήφ μέ τόν Θεό του. Πιθανότατα ὁ νέος βασιλιάς στόν ὁποῖο ἀναφέρεται τό κείμενο εἶναι ὁ δεῦτερος ἡγεμόνας τής 19^{ης} δυναστείας, Ραμσής Β΄ (1290-1224 π.Χ.)

Ἔτσι, ἡ ζωή τῶν Ἰσραηλιτῶν στήν Αἴγυπτο γίνεται σκληρή καί πικρή. Φοβούμενος ὁ νέος βασιλιάς πώς ὁ αὐξανόμενος πληθυσμός τῶν Ἰσραηλιτῶν θά μπορούσε νά ἐνωθεῖ μέ τούς ἐχθρούς τής Αἰγύπτου σέ καιρό πολέμου, ἀντιδρᾶ ὅπως κάθε αὐταρχικός ἡγέτης. Ἐπιβάλλει σκληρά μέτρα περιορισμοῦ τῶν ἐλευθεριῶν. Σύμφωνα μέ τό κείμενο: «Ὅρισε, λοιπόν, ὁ Φαραώ εἰδικά γι' αὐτούς ἐργοδηγούς, γιά νά τούς ἐξου-

θενώνουν μέ τή βαριά δουλειά. Ἔτσι, οί Ἰσραηλιτες ἔχτισαν γιά τόν Φαραώ ὄχυρωμένες πόλεις, τήν Πειθώμ, τή Ραμεσσή καί τήν ὼν, δηλαδή τήν Ἑλιοῦπολη» (στχ 11). Ἡ σύντομη αὐτή περιγραφή δύσκολα μπορεῖ νά κρύψει τό δράμα τής ζωῆς χιλιάδων ἀνθρώπων πού ἦταν ὑποχρεωμένοι νά ξεκινοῦν τή δουλειά τους ἀπό τά χαράματα, νά δουλεύουν ὀλημερίς κάτω ἀπό τόν καυτό ἥλιο καί τό μαστίγιο του ἐπιστάτη, φτιάχνοντας τοῦβλα γιά νά χτίσουν πόλεις κι ὄχυρά πρός ὄφελος τῶν καταπιεστῶν τους καί νά γυρίζουν τό βράδυ ἐντελῶς ἐξουθενωμένοι στό σπίτι τους, γιά νά ξεκινήσουν καί πάλι τό πρωί.

Ὅμως ἡ σκληρή δουλειά καί ἡ καταπίεση δέν ἔφεραν τά προσδοκώμενα ἀποτελέσματα, καί ἔτσι ἀποφασίστηκαν σκληρότερα μέτρα. Ἡ νέα ἀπόφαση του βασιλιά ἀπευθύνεται πρός τίς μαιῆς: «Ὅταν βοηθᾶτε τίς Ἑβραῖες νά γεννήσουν καί πλησιάζει ἡ ὀλοκλήρωση τής γέννας, ἄν εἶναι ἀγόρι νά τό σκοτώνετε, ἄν εἶναι κορίτσι νά τό φροντίζετε» (στχ 16). Ἄν καί ἡ προσταγή δέν ἐκτελέστηκε πλήρως, καθῶς κάποιες πιστές Ἑβραῖες μαιῆς εὑρισκαν εὐλογες δικαιολογίες πρός τόν βασιλιά γιά νά ἀφήνουν τά νεογέννητα ἀγόρια νά ζήσουν, παραμόνευε πάντοτε ὁ κίνδυνος τό κλάμα του μωροῦ νά προδώσει τή παρουσία του καί νά προκαλέσει τή σφαγή του ἀπό τούς στρατιῶτες.

Αὐτό ἦταν τό σκληρό γιά τή γέννηση του Μωυσῆ, ὁ ὁποῖος ὀγδόντα χρόνια ἀργότερα θά ὀδηγοῦσε τόν Ἰσραήλ ἀπό τή σκλαβιά τής Αἰγύπτου πρός τήν ἐλευθερία τής «Γῆς τής Ἐπαγγελίας».

Ἡ ἐπιλογή τοῦ κειμένου αὐτοῦ ὡς πρῶτου ἀναγνώσματος τῶν ἀκολουθιῶν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας οφείλεται προφανῶς στό κῦρος τῆς προσωπικότητας τοῦ Μωυσῆ γιά τόν ἀρχαῖο Ἰσραήλ. Ὁ ρόλος του στήν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τή δουλεία τῆς Αἰγύπτου, στή Νομοδοσία τοῦ Σινᾶ, καί στήν ὀργάνωση τῆς λατρείας ὑπῆρξε καθοριστικός. Σέ ὀλόκληρη τήν Παλαιά Διαθήκη ἢ Αἴγυπτος παρουσιάζεται ὡς τόπος δουλείας, καταπίεσης καί πνευματικοῦ σκοτους καί ἡ ἔξοδος ἀπό τήν Αἴγυπτο προβάλλεται ὡς τό κορυφαῖο παράδειγμα τῆς ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία γιά τή σωτηρία τοῦ λαοῦ του. Ἡ κατάσταση τῶν Ἰσραηλιτῶν, πού ἐρ-

γάζονταν σκληρά ὑπό τίς διαταγές τοῦ Φαραῶ, θεωρεῖται παράλληλη μέ τήν πνευματική ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου στήν ἁμαρτία. Καί ὅπως ἀκριβῶς ἢ ἀπελευθέρωση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τή δουλεία τῆς Αἰγύπτου δέν μπορούσε νά ἐπιτευχθεῖ χωρίς τή θεϊκή παρέμβαση, ἔτσι καί ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεί νά ἀπελευθερωθεῖ μόνος του ἀπό τήν ἁμαρτία. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή ὁ Μωυσῆς, ὡς ἡγέτης τοῦ λαοῦ του κατά τήν ἔξοδο, προεικονίζει τόν Σωτῆρα Χριστό, ὁ ὁποῖος, ὡς ἡγέτης τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ὀδηγεῖ ὅλους ὅσοι τόν ἐμπιστεύονται καί τόν ἀκολουθοῦν ἀπό τήν ὑποδούλωση στήν ἁμαρτία στήν πληρότητα τῆς ὑπόσχεσης τοῦ Θεοῦ γιά αἰώνια ζωή.

Παρνασσός, Μάιος 2011

Λειτουργική σιγή του Μ. Σαββάτου καί ἡ προέκτασή της σέ ὄλο τόν ἐνθαδικό μας χρόνο (Μέρος Α')

π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Υπάρχουν κείμενα, παλαιά καί σύγχρονα, βιβλικά-πατερικά καί μή, πού μιλοῦν γιά τή σιγή, πού ἀπό τή μιά συνοδεύει τή φανέρωση-ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο κι ἀπό τήν ἄλλη παρουσιάζουν τήν κτίση ὅλη ἐν σιγῇ νά δέχεται αὐτήν τήν φανέρωση-ἀποκάλυψη. Ὑπάρχουν δηλαδή καί ἄλλα πού ὑποδεικνύουν καθαρά τήν σιγή ὡς τρόπο καί στάση ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀπάντηση στήν ἐν σιγῇ ἀποκάλυψη-φανέρωση τοῦ Θεοῦ. Τό φαινόμενο αὐτό, πού ἀπό μόνο του συνιστᾷ μιά φοβερή ἀντινομία, θά δοῦμε στή συνέχεια.

1. Ἡ σιγή στή φανέρωση τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο

Σταχυολογοῦμε, κατ' ἀρχάς, κάποια ἀπό τά κείμενα πού ἀνήκουν στήν πρώτη κατηγορία, μιλοῦν δηλαδή γιά τήν ἐν σιγῇ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀνταπόκριση τῆς κτίσης σ' αὐτήν τή σιγή:

α. Ἐνα ὄντως ἐμπνευσμένο κείμενο, κι ἄς μὴν προέρχεται ἀπό τή Βίβλο ἀλλά ἀπό τόν κόσμο καί τό πνεῦμα τῶν τραγικῶν, τίς Βάχχες τοῦ Εὐρυπίδη (στ. 1080), μιλάει γιά τή σιγή πού ἐπέβαλλε ὁ θεός Διόνυσος. Ἡ σιγή αὐτή ἐπεβλήθη λίγο πρὶν οἱ Μαινάδες διαμελίσουν

τόν Πενθέα, τόν βασιλιά τῶν Θηβῶν πού ἀρνιόταν τή λατρεία τοῦ Διόνυσου στή Θήβα, στόν Κιθαιρώνα, πιστεύοντας ὅτι εἶναι λιοντάρι. Νεκρική σιγή ἔπεσε στό δάσος καί στόν αἰθέρα. Πουθενά δέν ἄκουγες φωνή ἀπό τά ἀγρίμια τοῦ δάσους.

Ἡ σιγή αὐτή, ὡς στοιχεῖο λύπης καί πένθους, μνημονεύεται ἐδῶ γιατί μᾶλλον ἐκφράζει τήν ἀγωνία τῆς κτίσης ἐνώπιον τοῦ ἐπικείμενου γεγονότος τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ Πενθέα.

β. Δυό ἄλλα κείμενα, τό ἓνα ἀπό τόν Συριακό Βαρούχ (3,7) καί τό ἄλλο ἀπό τόν Δ' Ἑσδρα (6,39), βιβλία πού ἀσχολοῦνται μέ τά Παλαιδιαθηκικά ἔσχατα, κάνουν λόγο γιά τήν ἐσχατολογική σιγή. Ἡ ἐν λόγω σιγή ἀποτελεῖ ἀναγωγή καί ἐπανάληψη τῆς πρὶν ἀπό τή δημιουργία τοῦ κόσμου σιγῆς καί ἀκινήσιας. Ἀρχή καί τέλος, λοιπόν, τοῦ κόσμου συνάπτονται, στόν ἀρχαῖο Ἰουδαϊσμό, μέ τήν ἴδια σιγή καί ἀκινήσια.

γ. Ἄν θέλαμε νά βροῦμε ἀντίστοιχα κείμενα στήν Παλαιδιαθηκική Γραμματεία θά ἔπρεπε νά σταματήσουμε στό γνωστό περιστατικό μέ τόν προφήτη Ἡλία. Τό νόημα τοῦ περιστατικοῦ αὐτοῦ εἶναι ὅτι ὁ Θεός τῆς Βίβλου δέν

εισβάλλει βίαια στή γῆ μας «σάν δυνατός άννεμος. Ούτε ως σεισμός. Ούτε ως φωτιά. Άλλά στή μορφή λεπτής αὔρας» (3 Βασ 19,11,12).

Θά μπορούσαμε νά ὑποδεικνύαμε καί ἄλλα Παλαιδιαθηκικά κείμενα, πού μιλοῦν γιά τή σιγή ὡς τόν τρόπο ἀποκάλυψης καί φανέρωσης στόν κόσμο τοῦ Θεοῦ. Θά μπορούσαμε λ.χ. νά μνημονεύσουμε τή σιγή, ἡ ὁποία προηγείται στίς γνωστές θεοφάνειες, γιά τίς ὁποῖες γίνεται λόγος στή Σοφία Σολομώντος (18,14), στόν Ζαχαρία (2,17), στούς Ψαλμούς (75,9-10) κ. ἄ.

Ὑποδεικνύουμε στά παραπάνω κείμενα ἀπλῶς τήν ἀντινομία μεταξύ τῆς φανέρωσης τοῦ Θεοῦ, πού συνεπάγεται ἡ Θεοφάνεια, καί τῆς κρυφιότητος, πού προϋποθέτει ἡ σιγή.

δ. Από τόν χῶρο τῆς Κ. Διαθήκης ἀξίζει νά μνημονεύσουμε τήν πληροφορία, πού ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης παρέχει στήν Ἀποκάλυψη πρὶν ἀρχίσει ὁ κύκλος τῶν σαλπύγγων. Ἐκεῖ συμβαίνει στόν οὐρανό, πού βρίσκεται ὁ Ἀποκαλυπτικός, «σιγή ὡς ἡμιώριον» (8,1) καί μέ τό πέρας τῆς ὁ συγγραφέας τῆς Ἀποκάλυψης προχωράει ἕνα ἀκόμη βῆμα τό ἐσχατολογικό δράμα: Περιγράφει τόν κύκλο τῶν ἑπτὰ σαλπύγγων, πού ἐγγίζει στά ἔσχατα, δηλαδή στήν ὀλοσχερή ἐξάλειψη τοῦ κακοῦ, τήν κάθοδο ἀπό τόν οὐρανό τῆς ἔνδοξης πόλης τῶν ἐσχάτων, τῆς καινῆς Ἱερουσαλήμ, καί τήν πλήρη θεανθρώπινη κοινωνία.

ε. Νά μιλήσουμε γιά μιᾶ ἀκόμη χαρακτηριστική περίπτωση συμπαντικῆς σιγῆς καί ἀκινήσιος. Στό κεφ. 18 τοῦ Πρωτευαγγελίου, ἀρχαίου ἀποκρύφου

πολύ σημαντικοῦ, τήν ὥρα πού γεννιόταν ὁ Χριστός παρουσιάζεται καί πάλι κάτι τό καταπληκτικό: Ὁ Ἰωσήφ, ἀφοῦ μέ τήν ἐτοιμόγεννη Θεοτόκο καί τά παιδιά του ἔφτασε στή Βηθλεέμ, ἄφησε γιά λίγο τήν Θεοτόκο στό σπήλαιο νά τῆς κάνουν συντροφιά τά παιδιά του. Ἐκεῖνος βγήκε σέ ἀναζήτηση μαμῆς, στή γύρω περιοχή. Κάποια στιγμή, πάνω στήν ἀναζήτηση, ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ παρουσιάζει τήν ἀναστολή τῆς λειτουργίας τοῦ χρόνου καί τό σταμάτημα τῆς κίνησης τῆς κτίσης, λίγο πρὶν γεννηθεῖ ὁ Χριστός, μέ μία σκηνή. Τό σύμπαν ἔκθαμβο σταμάτησε τή ροή καί τήν κίνησή του. Οἱ φωνές ἐσίγησαν, οἱ κινήσεις τῶν ἀνθρώπων καί τῶν ζῶων διακόπηκαν, τά πουλιά ἀκινήτοποιήθηκαν στόν ἀέρα, τά μέλη κάθε ζωντανοῦ σώματος ἔμειναν μετέωρα, στό σημεῖο πού βρισκόνταν τήν ὥρα ἐκείνη.

Ἐπειδή ἡ περίπτωση τῆς παρούσης σιγῆς εἶναι χαρακτηριστική νά δοῦμε πῶς ἀκριβῶς παρουσιάζεται ἡ σκηνή αὐτή τῆς συμπαντικῆς ἀκινήσιος:

Ἐκεῖ (στή Βηθλεέμ) βρῆκε (ὁ Ἰωσήφ) ἕνα σπήλαιο, τήν ἔβαλε μέσα (τή Μαρία) καί ἄφησε τούς γιούς του νά τή φροντίζουν. Κατόπιν βγήκε νά ἀναζητήσει μαμή στά μέρη τῆς Βηθλεέμ. Ἐγώ ὁ Ἰωσήφ περπατοῦσα [λέει τό κείμενο σέ πρῶτο πρόσωπο] καί ὅμως δέν προχωροῦσα, ἔστρεψα τό βλέμμα μου καί εἶδα τόν ἀέρα πλημμυρισμένο μέ φῶς, σήκωσα τά μάτια μου στόν οὐρανό καί τόν εἶδα σταματημένο καί τά οὐράνια που-

λιά ακίνητα. Καί κοιτάξα πρὸς τή γῆ καί εἶδα χάμω μιά σκάφη καί ἐργάτες ἀνασηκωμένους μέ τά χέρια μέσα στή σκάφη. Ὅσοι ἔτρωγαν δέν ἔτρωγαν καί ὅσοι σήκωναν τό κεφάλι δέν μπορούσαν νά τό κατεβάσουν. Ὅσοι πάλι ἄνοιγαν τό στόμα τους δέν μπορούσαν νά τό κλείσουν, ἀλλά ὄλονῶν τά πρόσωπα ἦταν στραμμένα πρὸς τόν οὐρανό. Εἶδα καί πρόβατα νά περνοῦν καί τά πρόβατα στάθηκαν ακίνητα καί, ὅταν σήκωσε τό χέρι του ὁ βοσκός γιά νά χτυπήσει, ἔμεινε ψηλά. Καί ἔριξα τά μάτια μου στόν χεῖμαρρο καί διέκρινα τά στόματα τῶν μικρῶν προβάτων ἀνοιχτά, χωρίς νά πίνουν. Καί ξαφνικά ὅλα ἐξακολούθησαν τήν πορεία τους (18,1).

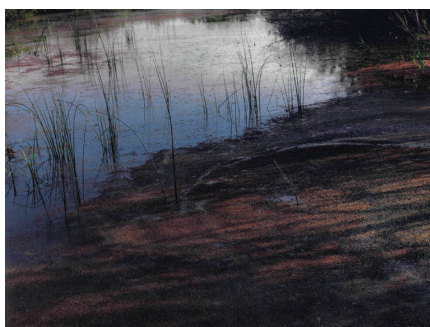
στ. Θά τελειώσουμε τήν ἐπιλεκτική παράθεση κειμένων πού μιλοῦν γιά τή σιγή στή διαδικασία φανέρωσης τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο, εἴτε στό παρελθόν εἴτε στά ἔσχατα, μέ δύο μικρές φράσεις τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου. Ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος στήν ἐπιστολή του πρὸς τούς Μαγνησι-

εῖς γράφει σέ σχέση μέ τή σιγή, γιά τήν ὁποία μιλάμε, ὅτι ὁ ἕνας Θεός ἀποκάλυψε τόν ἑαυτό του διά τοῦ Υἱοῦ του, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, «ὅς ἔστιν αὐτοῦ λόγος ἀπὸ σιγῆς προελθόν» (8,3).

Ἡ φράση αὐτή εἶναι ἀξιοπρόσεκτη γιατί ἀναφέρεται στόν ἄδηλο, κατά τά ἀνθρώπινα, τρόπο ὑπαρξης τοῦ Λόγου καί περαιτέρω στό χάσμα, πού χωρίζει τήν ἄκτιστη πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ καί στήν πεπερασμένη, ἀλλιώτικη πραγματικότητα, τοῦ κόσμου. Μπροστά σ' αὐτήν τήν ἀπόσταση, ἀπροσπέλαστη πραγματικότητα, ἡ ἐπιβαλλόμενη στάση εἶναι ἡ σιγή τῶν ἀνθρώπων καί ἐν γένει τῶν κτιστῶν.

Ἡ γέννηση, ἡ ὁποία πάλι «ἐν ἡσυχίᾳ θεοῦ ἐπράχθη» (Εφ 19,1), κατά τόν ἴδιο πατέρα, τελεσιουργήθηκε μέσα στήν ἴδια σιγή, παρ' ὅλη τή γεφύρωση Θεοῦ καί κτίσης πού ἔφερε.

ζ) Ὡραίες ἀναφορές στήν «ἐν ἀδύτοις πολυμνητον τῆς θεότητος σιγή» κάνει ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής στή Μυσταγωγία του, ἀλλά καί ἄλλοι πατέρες, πού δέν μπορούμε νά τίς ἀναφέρουμε τώρα. Ἄλλη φορά ἴσως νά ἀσχοληθοῦμε μέ αὐτές.

Ἐβρος, Ὀκτώβριος 2013

Ἐβρος, Νοέμβριος 2014

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΝΘ' Ἡ ἀγάπη ὡς ὄντολογικό στοιχείο τοῦ ἀνθρώπου, Γ'

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Συνεχίζοντας τὴν προσέγγιση τῆς ἔννοι-
ας τῆς ἀγάπης ὡς ὑπαρξιακοῦ
στοιχείου στὸν ἄνθρωπο, μέ βάση τὸ
13^ο κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους
ἐπιστολῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, προ-
σθέτουμε στὴν παροῦσα τρίτη καὶ τε-
λευταία συνέχεια τοῦ παρόντος ἀρθρι-
δίου τὰ ἀκόλουθα:

Οἱ ἐνέργειες τῶν ἀνθρώπων μπορεῖ νά
εἶναι ἐμφανῶς ἰδιοτελεῖς, ἢ νά ἐμφανί-
ζονται ὡς ἀνιδιοτελεῖς χωρὶς νά εἶναι.
Ἡ πρώτη περίπτωση, πού χαρακτηρίζει
τὴν πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων, δέν μᾶς
ἐνδιαφέρει στὴν προσέγγιση πού ἐπιχει-
ροῦμε. Μᾶς ἐνδιαφέρει ὅμως ἡ προσέγγι-
ση πού κάνει ὁ Παῦλος ὅσον ἀφορᾷ τὴ
δεύτερη περίπτωση, πολὺ περισσότερο
ἂν οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου πηγάζουν
ἀπὸ θεϊκὴ ἔμπνευση: ἐντάσσονται καὶ
αὐτές στὰ ὅρια τῆς κτιστότητας. Γιὰ νά
ξεπεράσουν αὐτὰ τὰ ὅρια, θά πρέπει νά
εἶναι ὑπηρετικές τῆς σχέσης τοῦ ἀνθρώ-
που μέ τὸν Θεό, καὶ ὄχι νά ἐξαντλοῦνται
στὴ διευθέτηση καὶ τὴν ὀργάνωση τῆς
ἐνδοϊστορικῆς ζωῆς. Τό «τέλειον» τοῦ
στίχου 10 («ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον»),
εἶναι ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὅλα τὰ
ἄλλα εἶναι ἐπὶ μέρους διευθετήσεις τοῦ
βίου μας, ἀσφαλῶς εὐεργετικές ὅταν
ἀποβλέπουν σέ μιὰ θεογνωσία, ἀλλὰ
ἀνεπαρκεῖς ἂν δέν προετοιμάζουν γιὰ

τό ἀνοιγμα σέ μιὰ σχέση μέ τὸ ἄκτι-
στον. Ἡ ἐπισήμανση τῆς σχετικότητας
τῶν ἔκτακτων χαρισμάτων πηγάζει ἀπὸ
τὴ θεογνωσία τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος ὅλη
τὴ γνώση (καὶ τὰ ἐνεργήματά της) τὴν
ἀντιλαμβάνεται ὡς σχέση μέ πρόσωπα,
κατ' οὐσίαν μέ τὸ πρόσωπο τοῦ Χρι-
στοῦ.

Σ' αὐτό τὸ σημεῖο θέλω νά τονίσω ὅτι
μέ τὴν τοποθέτηση τοῦ Παύλου ἔχουμε
τὴ θεμελίωση τῆς λεγόμενης ἀποφατι-
κῆς θεολογίας, μέ τὴν ὁποία ὅλη ἡ ὀρ-
θόδοξη παράδοση προσπάθησε νά ἀφή-
σει ἀνοιχτό τὸν νοῦ καὶ τὸ βίωμα τοῦ
ἀνθρώπου στὴν ἔκπληξη τῆς παρουσί-
ας τοῦ ἀκτίστου. Αὐτὴ τὴν ἀποφατικὴ
ὁδὸ τὴν καταγράφει ἡ Παράδοσή μας
σέ ὅλες τίς μεγάλες στιγμές τῶν θεοφα-
νειῶν, εἴτε στὴν Π.Δ. εἴτε στὴν Κ.Δ., μέ
ἀποκορύφωμα τὴ γνώση τοῦ προσώπου
τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖο δέν εἶναι δυνατόν
νά νοηθεῖ ἢ νά περιγραφεῖ μέ γνωστικές
διατυπώσεις, ἀλλὰ μόνον νά «φαγωθεῖ»
(«λάβετε φάγετε... πῖετε ἐξ αὐτοῦ πά-
ντες»), δηλαδή νά βιωθεῖ ὡς παρουσία
τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐντός τοῦ ἀνθρώπου.

Εἴμαστε λοιπὸν ἔτοιμοι τώρα νά δοῦμε
ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ τρόπος πού ὑπάρχει
ὁ Χριστός ὡς Υἱός τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ
τὴν προσφιλή ἔκφραση τοῦ εὐαγγελι-
στη Ἰωάννη, καὶ νά δεχτοῦμε ὅτι αὐτὴ ἢ

ἀγάπη μόνο ὡς ἐνυπόστατη ὑφίσταται, εἶναι δηλαδή μιὰ ἀγάπη πού ἔχει πρόσωπο καί ὀνομάζεται «ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος». Αὐτός ὁ Λόγος, ὁ Υἱός τοῦ Πατρός, καλεῖ σέ σχέση μαζί του κάθε πιστό, ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀνάδειξη τῆς χαριτωμένης ὑπάρξεως τοῦ πιστοῦ. Προηγείται ἡ κίνηση τοῦ Χριστοῦ πρὸς τόν πιστό καί ἔπεται ἡ κίνηση τοῦ πιστοῦ πρὸς τόν Χριστό. Τά τρία «τότε» τῶν στίχων 10 καί 12 («τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται», «τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», «τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην») δηλώνουν ἀκριβῶς τὴν ἐπίτευξη μιᾶς καταστάσεως πέραν τῆς ἱστορίας, ἢ, μᾶλλον, μιὰ εἴσοδο τοῦ καιροῦ τῶν ἐσχάτων μέσα στὴν ἱστορία. Αὐτὴ τὴν κατάσταση τὴν ὀνομάζει ὁ Παῦλος «τὸ τέλειον» (στ. 10) καί τὴν ταυτίζει μὲ τὴν σωτηρία, δηλαδή τὴν θεραπεία, τῆς ἀνθρώπινης φύσης, μιᾶς φύσης πού ἀσφαλῶς ἐπιδιώκει τὴν ὑπέρβαση τῆς κτιστότητάς της, ἀλλὰ δέν τῆς ἐπαρκοῦν οἱ δικές της δυνάμεις γιὰ νά τὴν ἐπιτύχει. Κάθε ἀπόπειρα τοῦ ἀνθρώπου νά «ἐννοήσει» τὴν ἀλήθεια, παραμένει ἀπόπειρα τραγικά ἀτελής ἐάν ἡ ἐνυπόστατη ἀλήθεια, δηλαδή ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, δέν κενωθεῖ πρὸς τόν ἄνθρωπο. Ἐπιμένει ὁ Παῦλος ὅτι ἡ γνώση (ὡς σχέση) τοῦ Θεοῦ ἐπιτυγχάνεται ἐάν δεχθεῖ νά ἀπαντήσει στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ: «ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην». Πότε θά γνωρίσω τὴν ἀλήθεια; Ὅταν ἀπαντήσω στὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας.

Τὸ θέμα αὐτὸ τῆς συνάντησης κτιστοῦ καί ἀκτίστου, μὲ οὐσιώδη πρωταρχικὴ κίνηση τοῦ ἀκτίστου πρὸς τὸ κτιστό,

εἶναι κεντρικὸ στὴ σκέψη τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καί ὅλων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Θυμίζω τὴ θέση πού διατυπώνει στὸ 8^ο κεφάλαιο τῆς ἐπιστολῆς ὅταν ἀξιολογεῖ τὴ γνώση τοῦ κτιστοῦ, ἐπιμένοντας ὅτι κάθε γνώση ἢ ἀπόπειρα γνώσης παράγει μάταιο ἀποτέλεσμα ἐάν δέν φωτιστεῖ ἀπὸ τὴν ἀγάπη, δηλαδή ἀπὸ τὴ συνάντηση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τόν Θεό: «Ἡ γνώσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ. Εἰ δέ τις δοκεῖ εἶδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε καθὼς δεῖ γνῶναι· εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ» (κεφ. 8, στ. 2-3). Θυμίζω ἐπίσης τὴ σαφέστερη διατύπωση πού καταθέτει στὴν *Πρὸς Γαλάτας* ἐπιστολή: γνώση τοῦ Θεοῦ σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς σέ ἔχει γνωρίσει («Γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ», *Γαλ* 4,9). Αὐτὴ τὴ θέση θά διατυπώσει ἀργότερα ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στὴν *Α' Ἐπιστολή* του, ὅπου πλέον γνώση καί ἀγάπη ταυτίζονται ἔχοντας ὡς πηγὴ τὸν τρόπο πού ὑπάρχει ἡ θεότητα: «Ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται καὶ γινώσκει τὸν Θεόν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (*Α' Ἰωάν* 4,7-8). Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον θεωρεῖται προϋπόθεση σχέσης μὲ τόν Θεό.

Μποροῦμε τώρα, συνοφίζοντας, νά ποῦμε ὅτι ἡ ἀγάπη, γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, καί κατ' ἐπέκταση ἡ Ἐκκλησία, δέν εἶναι μιὰ ἠθικὴ ἐπιταγή ἢ μιὰ ἠθικὴ συνθήκη, οὔτε μιὰ ἐφικτὴ ἀνθρώπινη δραστηριότητα τοῦ ἀτομικοῦ (τοῦ ἀτομοκεντρικοῦ, καλύτερα) ἀνθρώπου, ἀλλὰ μιὰ ὑπαρξιακὴ

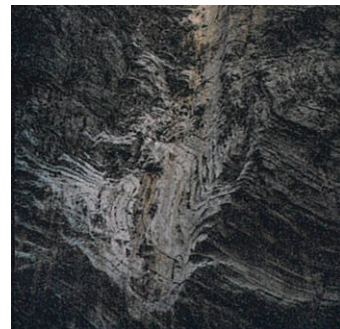
κατηγορία συστατική τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ἄν μάλιστα δεχθοῦμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει ὡς προσωπική ταυτότητα μόνον «ἐν Πνεύματι», ὀφείλουμε νά δεχθοῦμε ἐπίσης ὅτι ἡ ταυτότητά του πηγάζει ἀπό τήν ἔνταξή του στήν εὐχαριστιακή κοινότητα ὅπου ἐνεργεῖται ὁ τριαδικός τρόπος ὑπαρξῆς, καί ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξή του προσδιορίζεται ἀπό τό γεγονός ὅτι εἶναι μέλος αὐτῆς τῆς κοινότητας. Ὁ «ἄλλος» γίνεται, γιά ἕναν τέτοιο ἄνθρωπο, δύναμη ἐλευθερίας, δύναμη πού τόν ἐλευθερώνει ἀπό τήν ἐγωιστική ὑπαρξή πού συνεπάγεται θάνατο, ἀφοῦ ἡ ἀληθινή ἐλευθερία θεμελιώνεται στήν ἀγάπη. Κι ὅταν στόν ἐκκλησιαστικό βίο ἀναφερόμαστε σέ αἰώνια ζωή, δέν ἐννοοῦμε μιά αὐτόνομη γιά τόν ἑαυτό μας ἀθανασία, ἀλλά μιά ζωή κοινωνίας προσώπων πέραν τοῦ θανάτου, μιά μετοχή στήν αἰώνια παρουσία τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτό καί τήν ὀνομάζουμε κοινωνία θεώσεως. Ἐξαιρετική εἶναι ἡ περιγραφή αὐτῆς τῆς σωτηρίας συνθήκης πού περιέχεται στό *Συναξάριο* τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀπόκρεω, πού μᾶς παρέχει ὁ Κάλλιστος Ξανθόπουλος: «τρυφήν μὲν καί βασιλείαν οὐρανῶν εἶναι τήν μετὰ Θεοῦ τῶν Ἁγίων συνδιαγωγὴν καί τήν ἐσομένην ἐκείνοις ἔλλαμψιν διηνεκῆ καί ἀνάβασιν».

Ὁδός γιά τήν ἐπίτευξη αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ἀφ' ἑνός ἡ πίστη, μέ τήν ἔννοια τῆς ἐμπιστοσύνης στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐλπίδα γιά τή φανέρωση τῆς Βασιλείας του. Ἰδιαιτέρα ἡ πίστη εἶναι αὐτή πού ἀνοίγει τόν νοῦ μας νά ἀποδέχεται ὡς πραγματικότητες ὅσα ἔχει ἐπαγγελθεῖ ὁ Θεός καί ὅσα

ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Χριστός, σύμφωνα μέ τήν ἐπισήμανση τοῦ Παύλου ὅτι «πίστις [ἔστιν] ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων» (Ἐβρ 11,1). Ἀλλά ἐπίσης χρειάζεται νά διευκρινιστεῖ ὅτι γιά τόν Παῦλο ἡ πίστη δέν εἶναι μιά ἀφηρημένη ἔννοια, ἀλλά μιά ἐνεργούμενη συνθήκη διά τῆς ἀγάπης, ὅπως τό ἐπισημαίνει στήν *Πρὸς Γαλάτας* ἐπιστολή του: «πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» (Γαλ 5,6). Πίστη, λοιπόν, ἐλπίδα καί ἀγάπη, «τὰ τρία ταῦτα», μέ οὐσιώδη διαφοροποίηση ὡς πρός τήν ἀγάπη, τήν ὁποία ὁ ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει «μείζονα», ἀφοῦ, ὅπως εἶπε στόν στ. 8, «οὐδέποτε ἐκπίπτει».

Σ' ὅλα τά κεφάλαια ὄλων τῶν ἐπιστολῶν του ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἔχει ἀναφορά στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (Ἰησοῦς Χριστός, ἡ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἡ Κύριος). Τό μόνο κεφάλαιο στό ὁποῖο δέν ὑπάρχει τέτοια ἀναφορά, εἶναι τό 13^ο κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του. Αὐτό γίνεται γιατί ἡ λέξη «ἀγάπη» ταυτίζεται μέ τό ὄνομα Χριστός. Αὐτό μοῦ ἐπιτρέπει νά ξαναπῶ ὅτι ἡ ἀγάπη, γιά τήν ὁποία μιλάει ὁ Παῦλος, εἶναι ἐνυπόστατη, ἔχει δηλαδή πρόσωπο· τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Φαράγγι
τῆς Σαμαριάς,
Ἰούνιος 2016

Ἡ θέση τοῦ Σταυροῦ στό ἱερό Βῆμα (β)

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανικοῦ Ναοῦ, σέ Ἀνατολή καί Δύση, μαρτυρεῖται ἡ ὑπαρξη σταυροῦ στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ Βήματος, ὄχι μόνο κατά τή διάρκεια τῆς εἰκονομαχίας, ἀλλά καί πρὶν καί μετὰ ἀπό αὐτήν. Ἀπό ἐπίδραση πάλι ἱεροσολυμητικῆ ὁ μέγας ἀναμνηστικός διάλιθος χρυσός σταυρός (ὑψους 2 μ. περίπου) πού στίς ἀρχές τοῦ 5^{ου} αἰ. εἶχε ὑψωθεῖ στόν βράχο τοῦ Γολγοθᾶ ἀπό τόν αὐτοκράτορα Θεοδοσίο Β' ἐπέδρασε στήν εἰκονογραφία καί στή δημιουργία ἀνάλογων διαστάσεων σταυροῦ στά παλαιοχριστιανικά μνημεῖα.

Σύμφωνα μέ σχετικές ἔρευνες μέχρι τόν 8^ο αἰ. στίς κόγχες τῶν ἱερῶν Ναῶν, πίσω ἀπό τό θυσιαστήριο, ὑπῆρχε σταυρός ἀπεικονισμένος συνήθως σέ ψηφιδωτό ἐπί τῆς κόγχης², εἴτε σέ θέση πού νά μετακινεῖται. «Ἡ δὲ κόγχη τοῦ θυσιαστηρίου – σημειώνει ὁ ἅγ. Γερμανός ΚΠόλεως – ἡ μετάθεσις ἐστὶ τοῦ σταυροῦ»³. Μετατίθεται, δηλαδή τοποθετεῖται ἐκεῖ ὁ σταυρός, προφανῶς γιὰ νά φαίνεται, «Ἰδοῦ, γράφει ὁ μακαριστός καθηγητῆς Κωνσταντῖνος Καλοκύρης, ἡ ἀρχὴ τῆς κατόπιν παράδοσης νά τοποθετεῖται μέγας σταυρός μέ τόν ἐσταυρωμένο σέ αὐτὴ τὴν κόγχη τῶν ἐκκλησιῶν»⁴.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αὐτῆς τῆς παλαιᾶς παράδοσης, τῆς τοποθέτησης δηλαδή σταυροῦ, μεγάλου ἢ μικροῦ,

στό κέντρο τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ Βήματος ἢ τῆς σέ ψηφιδωτὸ ἀπεικόνισής του στήν ἀψίδα (κόγχη) ἔχουμε τόσο στή Δύση, ὅσο καί στήν Ἀνατολή. Ἀπὸ τὴν παράδοση τῆς Δύσης, ἐνδεικτικὰ μνημονεύουμε τὴ βασιλικὴ τῆς Ἀγ. Πουδεντιανῆς τῆς Ρώμης (μέσα 5^{ου} μ.Χ. αἰ.), τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸ Παρεκκλήσιο στή Ραβέννα (ἀρχές 6^{ου} αἰ.), τὴ βασιλικὴ τοῦ Ἀγ. Ἀπολλιναρίου in Classe τῆς Ραβέννας (μέσα 6^{ου} αἰ.), τὸν Ναὸ τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου Λατερανοῦ στή Ρώμη (7^{ος} αἰ.).⁵ Στὴν Ἀνατολὴ ὑπάρχει πληθώρα μαρτυριῶν περὶ τοῦ σταυροῦ στήν κόγχη ἢ καί σέ ἄλλα σημεία τοῦ ἱεροῦ Βήματος. Μνημονεύουμε τὸν Ἀγ. Γεώργιο Ροτόντα στή Θεσσαλονίκη (5^{ος} αἰ.), ὅπου στήν ἀψίδα ὑπάρχει σταυρός σέ μωσαϊκό. Ἀναφέρουμε ἐπίσης τὸν Ναὸ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου στή Νίκαια τῆς Βιθυνίας (7^{ος} αἰ.), στή Συνασσὸ τῆς Καππαδοκίας τὴν ἐκκλησίαν Ἀγ. Βασιλείου (8^{ος}-9^{ος} αἰ.), ἄλλους ναοὺς καί παρεκκλήσια 9^{ου}-11^{ου} αἰ. στὴν ἴδια περιοχῆ, μέ τὸν σταυρὸ διαφόρων μεγεθῶν σέ τοιχογραφία στήν ἀψίδα. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἶναι ἀκόμη ὁ ψηφιδωτὸς σταυρός στήν κόγχη τοῦ ἱεροῦ Βήματος τῆς Ἀγ. Σοφίας Θεσσαλονίκης (8^{ος} αἰ.) καί ἡ σχετικὴ τοιχογραφία στή Λευκὴ Μονή, Sohag στήν Αἴγυπτο (13^{ος} αἰ.).⁶

Ἐπὶ αὐτῶν μαρτυριῶν ὅτι ὁ σταυρός ἐκτός ἀπὸ τὴν κόγχη βρισκόταν καί σέ

κάποιο σημείο στά δεξιά του ιεροῦ Βήματος. Ὁ σταυρός αὐτός μεταφερόταν στό κέντρο του Ναοῦ γιά τή σχετική τελετή κατά τήν ἑορτή τῆς Ὑψώσεως του Τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου) καί τήν Κυριακή τῆς Σταυροπροσκυνήσεως. Ἀνάλογη περίπτωση ὑπάρχει στό Ναό Τιμίου Σταυροῦ στό Πελένδρι τῆς Κύπρου.⁷ Σέ ἄλλο Ναό, ὅπως π.χ. στήν Ἐγκλείστρα του Ἁγ. Νεοφύτου στήν Πάφο, ὑπῆρχε ξύλινος σταυρός σέ εἰδική ξύλινη βάση ἐπάνω στήν Ἁγία Τράπεζα.⁸ Ὁ σταυρός αὐτός χρησιμοποιεῖτο μάλλον ὡς λειψανοθήκη.⁹ Στήν Κύπρο ἰδιαίτερα δέν ἦταν ἄγνωστοι οἱ σταυροί οἱ ὁποῖοι χρησίμευαν ὡς λειψανοθήκες ἢ ἄρτοφόρια. Λόγω τῆς τεχνοτροπίας των μάλιστα διατυπώθηκε ἡ ἄποψη περί λατινογενοῦς ἐπίδρασης κατά τήν περίοδο τῆς φραγκοκρατίας στήν Κύπρο (1192-1489).¹⁰

Αφήσαμε τελευταῖο τό λαμπρό παράδειγμα τῆς Ἁγ. Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως. Σύμφωνα μέ τό τυπικό τῆς Βασιλείου Τάξεως, ἔργο του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, ἐντός του ιεροῦ Βήματος του περίφημου αὐτοῦ Ναοῦ ὑπῆρχαν δύο μεγάλοι ἀναμνηστικοί σταυροί. Ὁ πρῶτος, περίπου 2 μ. ὕψος, βρισκόταν στήν κόγχη του ιεροῦ Βήματος: «εἰς τὸ κικλιν ἐν ᾧ ἴδρυται ἡ διάχρυσος ἁγία Σταύρωσις».¹¹ Ἦταν διακοσμημένος μέ μαργαριτάρια καί πολύτιμους λίθους καί ἡ ἀκριβής θέση του ἦταν πίσω ἀπό τήν ἁγία τράπεζα καί μπροστά ἀπό τὸν θρόνο του Πατριάρχου στό σύνθρονο.¹² Ὁ δεύτερος σταυρός πού ἔφερε τά σύμβολα του πάθους του Κυρίου (σπόγγο, λόγχη κ.λπ.) βρισκόταν στό σκευοφυλά-

κιο.¹³ Οἱ ὡς ἄνω δύο πολύτιμοι σταυροί, ἐκτός ἀπό τήν σπουδαιότητά των στόν χώρο τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἦταν συνδεδεμένοι καί μέ τίς ἐπίσημες αὐτοκρατορικές τελετές.¹⁴ Τῆ μαρτυρία αὐτή καί συνάμα λαμπρή παράδοση τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μνημονεύει, ὡς Κωνσταντινουπολίτης, καί ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης. «Διὸ καὶ ὄπισθεν του θυσιαστηρίου αὐτοῦ ἐξ ἀνατολῶν τὸ εὐλογημένον ὄργανον τῆς θυσίας ὁ θεῖος ἴσταται σταυρός, τετραμερῆς ὦν διὰ τὸν ἐν αὐτῷ προσπαγέντα, τά τε ἄνω καὶ κάτω καὶ τὰ σύμπαντα πεποικηκότα τε καὶ συνέχοντα».¹⁵

δ) Στή συνέχεια θά σχολιάσουμε δύο ἀκόμη παραδείγματα σταυρῶν πού ὑπάρχουν ἐντός του ιεροῦ Βήματος. Πρόκειται γιά τὸν σταυρό τῶν λιτανειῶν, μικροῦ ἢ μεγάλου σχήματος, καί δεύτερον γιά τὸν «ἐσταυρωμένο» πού λιτανεύεται τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης μετά τήν ἀνάγνωση του πέμπτου εὐαγγελίου.

Ὁ σταυρός λιτανείας βρίσκεται συνήθως μέ τά ἑξαπτέρυγα (παλαιὰ ριπίδια) πίσω ἀπό τήν ἁγία τράπεζα, ἢ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης σέ εἰδική θήκη, πάλι ἀνάμεσα στά ἑξαπτέρυγα, ἢ στό σκευοφυλάκιο. Ἡ χρήση του εἶναι συνδεδεμένη μέ τὴ μεγάλη εἴσοδο στὴ θεία Λειτουργία, μέ λιτανικές πομπές σέ μνήμες ἁγίων καί ἄλλες ἑορτές, καθὼς ἐπίσης καί μέ πομπές εὐχαριστίας γιά τὴ σωτηρία τῆς πόλης ἢ ἀπομάκρυνσης του κινδύνου ἐπιδημίας.¹⁶

Ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης περιγράφοντας τὴν τάξη του ἀσματικοῦ ὄρθρου τῶν Κυριακῶν ἀλλὰ καί τῶν καθημερινῶν μιλά γιά τὸν τίμιο σταυρό τῶν

λιτανειῶν, τόν «ὀπισθεν ἰστάμενον τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου»¹⁷. Τόν σταυρό αὐτό, πού φέρει μάλιστα τρία ἀναμμένα κεριά, τόν παραλαμβάνει ὁ ἱερέας ἀπό τό ἱερό Βῆμα, τόν μεταφέρει στόν νάρθηκα καί ἀπό ἐκεῖ, μέ τή συμμετοχή ὄλων τῶν πιστῶν, τόν λιτανεύει στόν Ναό «μετά λαμπρότητας»¹⁸. Ἀναφερόμενος στήν ἁσματική αὐτή ἀκολουθία ὁ ἅγιος Συμεών βρίσκει τήν εὐκαιρία νά ἐκφρασθεῖ θεολογικά περί τοῦ σταυροῦ καί νά τονίσει τήν ἄμεση σχέση του μέ τήν ἀνάσταση ἀλλά καί τήν πρὸς τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ πορεία τοῦ ἀνθρώπου· «διὰ τοῦ σταυροῦ, γράφει, ἡ γνῶσις τῆς Ἁγίας Τριάδος καί δόξα πεφανέρωται»¹⁹.

Ὁ σταυρός ἐπίσης δέν περιορίζεται μόνο στόν θάνατο καί τό πάθος τοῦ Κυρίου, ἀλλά μαρτυρεῖ καί τήν ἔγερση τοῦ Σωτῆρος «καί τὸ τῆς Τριάδος κήρυγμα διὰ τῶν ἀναπτομένων ἐν αὐτῷ τριῶν φώτων»²⁰. Ἡ ἐσταυρωμένη δέ ζωὴ καί ἅγια πολιτεία τοῦ Κυρίου ἔδειξε ὅτι ἡ μετὰ τοῦ σταυροῦ ζωὴ εἶναι αὐτὴ πού μᾶς φέρνει κοντὰ στήν οὐράνια πύλη καί τήν ἀγγελικὴ πολιτεία²¹, τὴ βασιλεία τοῦ

Θεοῦ δηλαδή. Ὁ συμβολισμὸς ἄλλωστε τῆς μετὰ τοῦ σταυροῦ εἰσόδου ἀπὸ τὸν νάρθηκα στόν κεντρικὸ Ναό κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ἁσματικοῦ ὄρθρου συνδέεται ἄμεσα μέ τό ὡς ἄνω ἐσχατολογικὸ μήνυμα· «διὰ τοῦτο καί ἔξωθεν τοῦ Ναοῦ ὁ σταυρὸς αὐτοῦ φέρεται· ἵνα ὡς παθόντος αὐτοῦ καί θλιβέντος ἔξωθεν διὰ τὸν ἔσωθεν τῆς Ἐδέμ πειρασθέντα τε καί νενικημένον καί τεθανατωμένον Ἀδὰμ καί ἔξωθέντα αὐτῆς, ἡμεῖς ἔνδον εἰσέλθωμεν διὰ τοῦ παθόντος ἔξωθεν τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἰησοῦ, καί σὺν αὐτῷ ὡς βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν εἰς τὸν οὐρανὸν συνανέλθωμεν» (Γι' αὐτὸ καί ὁ σταυρὸς φέρεται ἔξω ἀπὸ τὸν Ναό· ὁ Χριστὸς ἔπαθε καί ἐθλίβη ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀδὰμ πού μέσα στήν Ἐδέμ δέχθηκε πειρασμὸ καί νικῆθηκε καί ὀδηγήθηκε στόν θάνατο καί βγήκε ἔξω ἀπὸ τὸν παράδεισο. Αὐτὰ συνέβησαν γιὰ νά εἰσέλθουμε ἐμεῖς στόν παράδεισο διὰ τοῦ παθόντος ἔξω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα Ἰησοῦ καί ὡς βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν νά ἀνέλθουμε μαζί του στον οὐρανό).

(συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Κωνσταντῖνος Δ. Καλοκύρης, *Τὰ θεαματικὰ δρώμενα τοῦ τελετουργικοῦ τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδας (Δεχτὰ καὶ ἀπαράδεκτα)*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 49. Βλ. καί Y. Christie, *La vision de Matthieu (Matth. XX-IV-XXV), Origines, et développement d'une image de la seconde parousie*, Paris 1973, σ. 26-27. G. Matthiae, *Mosaici mediovali delle chiese di Roma*, Roma 1967, σ. 59. 2. Βλ. Christa Ihm, *Die programme der Christi. Apsismalerei...*, Wiesbaden 1960, σ. 76. Βλ. καί Κ.Δ. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 50. 3. Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως, *Ἱστορία ἐκκλησιαστική*, PG 98:388C. 4. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 50. 5. Βλ. Ἀλεξάνδρα Β. Καραγιάννη, *Ὁ σταυρὸς στὴ βυζαντινὴ μνημειακὴ ζωγραφικὴ. Ἡ λειτουργία καὶ τὸ δογματικὸ του περιεχόμενον* [Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέτες 55], Θεσσαλονίκη 2010. 6. *Αὐτ.* 7. D.I. Pallas, "L'ordonnance originale des objets cultuels du Monastère de Haghios Neophytos", *στό Πρακτικὰ τοῦ Δεύτερου Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου* (Λευκωσία, Ἀπριλίου 1982), ἐπιμ. Θ. Παπαδόπουλος, Λευκωσία 1986, σ. 530 (ὕποσημ. 33). 8. Ἱ.Π. Τουκνόπουλος, *Ὁ ἅγιος Νεόφυτος καὶ ἡ ἱερά αὐτοῦ μονή*, Πάφος 1955, σ. 116-117. 9. Οὐρανία Περδίκη, «Ξύλινος ζωγραφιστὸς σταυρὸς ἀπὸ τό ναὸ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στόν Ἀσκά Κύπρου», *Δελτίον τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας*, περ. Δ', τ. 34 (2013) 233. 10. *Αὐτ.*, σ. 227-238. 11. Κωνσταντῖνου Πορφυρογεννήτου, *Ἐκθεσις τῆς Βασιλείου Τάξεως*, PG 112:165A. 12. Βλ. Εὐγένιος Μ. Ἀντωνιάδης, *Ἐκφρασις τῆς Ἁγίας Σοφίας*, τ. Β', σ. 125. 13. Κων. Πορφυρογεννήτου, *ὁ.π.*, PG 113:168A. 14. Βλ. Ἀλ. Β. Καραγιάννη, *ὁ.π.*, σ. 62. 15. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ΡΛΓ', PG 155:341D. Βλ. καί πρωτ. Κων. Καλλίνικος, *Ὁ Χριστιανικὸς Ναός καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἀθήνα: Γρηγόρη⁵1969, σ. 250. 16. Ἀλ. Β. Καραγιάννη, *ὁ.π.*, σ. 63-64. 17. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ΤΝ', PG 155:641B. 18. *Αὐτ.*, PG 155:641C. 19. *Αὐτ.*, ΤΜΘ', PG 155, 640A. 20. *Αὐτ.*, PG 155:640D. 21. *Αὐτ.*, PG 155:640D-645A.

Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
πρ. Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Ἀδελφοί μου, σήμερα γιορτάζουμε τὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων μετὰ ἀπὸ πολλά χρόνια σκληροῦ διωγμοῦ. Ἄραγε μόνο αὐτό;

Θὰ ἄξιζε ὅλη αὐτὴ ἡ πανήγυρη μὲ τὴ λιτάνευση μόνο καὶ μόνο ἐπειδὴ κάποτε σταμάτησε ὁ διωγμὸς τῶν εἰκόνων; Μᾶλλον ὄχι. Ἄς προσέξουμε ἄλλωστε καὶ τὸ ἀπολυτίκιό τῆς ἡμέρας: ἀπευθύνεται στὸν Χριστὸ μνημονεύοντας τὴν ἐνανθρώπηση καὶ τὴν σταύρωσή Του, τὸ ὅλο ἔργο τῆς σωτηρίας.

Ἡ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας παραπέμπει σὲ κάτι παραπάνω ἀπὸ τίς αἰσθητὲς εἰκόνες τίς ὁποῖες προσκυνοῦμε. Καὶ τοῦτο γίνεται διότι ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει δώσει βάθος στὴν ἔννοια τῆς εἰκόνας.

Ἡ λέξη «εἰκόνα» ἀποτελεῖ πράγματι μιά προσφιλῆ ὀρολογία στὴν πνευματικὴ μας κληρονομιά. Κάθε ἄνθρωπος εἶναι πλασμένος κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ἐπίσης, μάθαμε ἀπὸ τοὺς Πατέρες μας ὅτι μὲ τὴν συνεπῆ πνευματικὴ ζωὴ κάθε πιστὸς εἰκονίζει τὸ ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ: βασιλικό-ἱερατικό-προφητικό. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὀνομάζει, ἀκόμη, τὴν Ἐκκλησία εἰκόνα Θεοῦ ἐπειδὴ συνεχίζει τὸ ἔργο Του. Ἐπιπλέον, θεωρεῖ τὴν Θεία Λειτουργία εἰκόνα τῶν ἐσχάτων: στὴν Εὐχαριστία εἰκονίζουμε τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ πού θὰ εἶναι μιά ἀτελεύτητη Λειτουργία, ἓνα διαρκὲς ἑορ-

ταστικὸ Δεῖπνο. Μὲ λίγα λόγια, ἡ θεολογία μας βασιίζεται πολὺ στὴν ἔννοια τῆς εἰκόνας γιὰ νὰ ἀποδώσει τὸ βάθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν πνευματικῶν νοημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς κλήσης πού ἐλάβαμε σὲ αὐτὸν τὸν κόσμο. Εἶναι ἀφάνταστη τιμὴ γιὰ ἐμᾶς ἡ ἀποστολὴ πού μᾶς ἀνατέθηκε νὰ εἰκονίζουμε μὲ τὴν συμπεριφορὰ μας τὸ ἦθος τῆς μελλοντικῆς Βασιλείας. Αὐτὸ δὲν συντελεῖται παθητικά, διότι ἐργαζόμεστε σκληρὰ γιὰ νὰ ἐκπληρώνεται ὁ εἰκονισμὸς. Ὁλόκληρη ἡ πνευματικὴ μας ζωὴ δὲν εἶναι παρά ὁ μόχθος μας ὥστε τὰ βήματά μας στὸν κόσμο αὐτὸ νὰ περιγράφουν στοὺς ἄλλους γύρω μας μιά πρόγευση τῶν ἐσχάτων καὶ ἔτσι νὰ διαμορφώνουν πειστικὴ μαρτυρία γιὰ τὸν Χριστό.

Ἔτσι λοιπόν, ἡ δημιουργία μας μὲ τρόπο πού νὰ εἴμαστε εἰκόνες τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κάτι πού ἔρχεται ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ ἔλαβε χώρα μίᾳ φορὰ. Πρόκειται γιὰ δωρεὰ πού ἐνσωματώθηκε στὴν φύση μας γιὰ νὰ ἀποδώσει καρπούς στὸ μέλλον. Ὁ ἐνωμένος μὲ τὸν Χριστὸ ἄνθρωπος ἀνθίζει καθημερινὰ ὡς εἰκόνα Του καὶ προετοιμάζει τὸν νέο κόσμο πού ἔρχεται.

Μὲ βάση ὅλα αὐτὰ, ἡ ἀναστήλωση τῶν ἄψυχων εἰκόνων λειτουργεῖ ὡς ὑπενθύμιση τῆς ἀνάγκης νὰ ἀναστηλωθοῦμε ἐμεῖς, οἱ ἔμψυχες εἰκόνες τοῦ Θεοῦ. Γι'

αυτό σήμερα θυμόμαστε και γιορτάζουμε τά ἔργα τῆς Θείας Οἰκονομίας, ἐπειδή στήν πραγματικότητα ἀναστήλωσαν ὅλους μας ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ. Κοιτᾶτε τί μᾶς λέει τό κοντάκιο τῆς ἐορτῆς πού ἀκούσαμε στόν ὄρθρο: ὁ Χριστός «ἀνέμιξε στήν ρυπωθεῖσα εἰκόνα τὸ θεῖο κάλλος Του»! Ἔβαλε μέσα στήν βρωμιά μας τήν θεϊκή ὁμορφιά Του!

Δέν εἶναι ἀνάγκη νά ἀναρωτηθοῦμε τί θά ἐπικρατήσῃ ἀπό τά δύο... Τό θεϊκό θά θριαμβεύσῃ, ἄν βέβαια τοῦ τό ἐπιτρέψουμε.

Παναγυρίζουμε λοιπόν σήμερα αὐτή τήν ἀνάμιξη. Καί γι' αὐτό θυμίζουμε στόν ἑαυτό μας ὅτι πραγματική τιμή πρὸς τίς εἰκόνες τῶν ναῶν δέν εἶναι μόνο ὁ ἀσπασμός τους καί ἡ προσευχή μας ἐνώπιόν τους. Ἀληθινή τιμή πρὸς τίς εἰκόνες εἶναι ἀπό τή μιὰ νά θυμόμαστε μέ εὐγνωμοσύνη πῶς ἀποτελοῦμε εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά ζοῦμε μέ τόν ἀνάλογο τρόπο, καί ἀπό τήν ἄλλη νά σεβόμαστε καί νά ἀγαποῦμε τίς ἔμφυχες εἰκόνες, τούς συνανθρώπους μας δηλαδή, χωρὶς διακρίσεις.

Ἄλλωστε, ὅπως μᾶς δίδαξαν οἱ Πατέρες μας, «ἡ τιμή διαβαίνει στό πρωτότυπο». Αὐτό σημαίνει ὅτι, σεβόμενοι τήν δωρεά τοῦ κατ' εἰκόνα στόν ἑαυτό μας καί στούς ἄλλους, στήν οὐσία λατρεύουμε Ἐκεῖνον ὁ Ὅποιος δέν δίστασε νά ἀναμίξει τό θεϊκό Του κάλλος μέ τήν βρωμιά μας. Ἄραγε, πῶς αἰσθανόμαστε ὅταν ἀναλογιζόμαστε ὅτι ὅλοι ἀνεξαίρετως ἀποτελοῦν εἰκόνες Του; Ὅλοι, ἀκόμη καί οἱ μακρινοί καί οἱ ἀντιπαθητικοί

σέ ἐμᾶς. Νά γιατί ὁ ἀληθινός Χριστιανός γίνεται ἕνας παγκόσμιος ἄνθρωπος, νά γιατί ὁ πραγματικός μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ δέν ἐγκλωβίζεται μέσα στά στενά ὄρια τῆς οἰκογένειάς του καί τῶν φίλων του.

Ὅλοι αὐτοί οἱ ἅγιοι, τούς ὁποίους ἀπαριθμεῖ τό σημερινό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα, μέ τά τόσα παθήματά τους γιά χάρη τοῦ Θεοῦ, τά κατάφεραν μόνο ἐπειδὴ ἔμειναν προσηλωμένοι σέ αὐτή τήν ἐσωτερική εἰκόνα. Τήν δική τους καί τῶν ἄλλων. Διότι, σεβόμενοι καί περιποιούμενοι τήν ἔμφυχη εἰκόνα, παραμένουμε συνδεδεμένοι μέ τήν Πηγὴ τῆς Ζωῆς. Αὐτόν πού μᾶς ἀγάπησε ἕως θανάτου.

Οἱ ἅγιοι, αὐτοί οἱ πνευματικοί μας πρόγονοι, κατάφεραν νά ξεπεράσουν πολύ πιό φορικτές “κρίσεις” ἀπό τίς δικές μας, ἐπειδὴ προσηλώθηκαν στό πρωτότυπο. Ἀλλά τό πρωτότυπο δέν προσεγγίζεται ἀλλιῶς παρά μόνο μέσα ἀπό τίς εἰκόνες Του στόν κόσμο ἐτοῦτο! Αὐτό μᾶς δήλωσε ὁ Χριστός!

Εἶναι ἐξ αἰτίας ὄλων αὐτῶν πού ἡ Ὁρθοδοξία προβάλλει τό «ἔρχου καὶ ἴδε», τό ὁποῖο ἀκούσαμε στό Εὐαγγέλιο. «Ἔλα καὶ δές» μόνος σου, δές ἀνθρώπους πού ἀγαποῦν ἕως θανάτου, δές ἀνθρώπους πού ἀγαποῦν τόν ἄλλο ὡς εἰκόνα τοῦ Ἐνός πού τούς ἔσωσε.

Καί ἀκόμη, ἔλα καὶ δές κάποιον Θεό ὁ Ὅποιος δέν λογαριάζει τόν ἑαυτό Του γιά τίποτε, ἀλλά νοιάζεται βαθιά γιά τό πῶς συμπεριφερόμαστε στούς ἀδελφούς Του...

Ἀπό τόν Ἑσπερινό τῆς Ἀποκαθήλωσης (Μ. Παρασκευή)

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ.Μ. Πειραιῶς

*«Φοβερόν καὶ παράδοξον μυστήριον σήμερον ἐνεργούμενον καθοροῦται...
Πιλάτῳ παρίσταται, ᾧ τρόμῳ παρίστανται οὐρανῶν αἱ δυνάμεις...»
(Φοβερό καὶ παράδοξο μυστήριο φαίνεται νά ἐνεργεῖται σήμερα...
Παρίσταται ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου Ἐκεῖνος
μπροστά στόν Ὅποιο παρίστανται μέ τρόμο οἱ Οὐράνιες Δυνάμεις...)*

Οἱ περισσότεροι ὕμνοι τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς (Ὡρῶν καὶ Ἑσπερινῶν) «πατώντας» στήν ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης προβάλλουν τή διπλή διάσταση τοῦ βάρους τῶν γεγονότων:

ἄφ' ἑνός δίνουν τήν ἀληθινή εἰκόνα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ: βλέπουμε τόν ἄνθρωπο πού ὑφίσταται τά πάνδεινα ἀπό τοὺς θεωρούμενους ἐχθρούς Του μέ ἀποκορύφωση τόν σταυρικό θάνατο, ἀλλά βλέπουμε ἐν πίστει καί τόν Παντοδύναμο Θεό, πού λόγω τῆς ἀπειρίας τῆς ἀγάπης Του γιά τά πλάσματά Του «ἀφήνεται» νά συρθεῖ στά Πάθη καί στόν θάνατο, «αἴρων τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» πρὸς σωτηρία του·

ἄφ' ἑτέρου παρακολουθοῦμε τά γεγονότα ἐνεοί, «ἀκούγοντας» τό δίκαιο παράπονό Του γιά ὅσα ἄδικα ὑφίσταται, ὅπως καί ἀφουγκραζόμαστε τόν συγκλονισμό τῶν ἀγγελικῶν Δυνάμεων πού ἀδυνατοῦν νά κατανοήσουν τό τί διαδραματίζεται – τό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου ἦταν κρυμμένο καί ἀπό τοὺς ἀγγέλους!

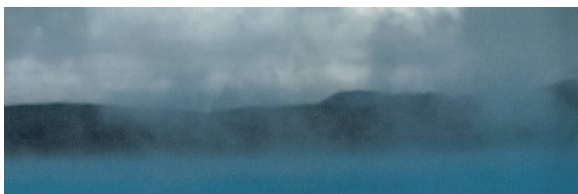
Λοιπόν ἐνεργεῖται, λέει ὁ ὕμνογράφος, ἓνα φοβερό μυστήριο μέ τό Πάθος καί τόν Σταυρό τοῦ Κυρίου –ἀποκορύφωση πράγματι ὅλης τῆς ζωῆς Του πού ἦταν ἐξαρχῆς ἓνα Πάθος!– πού μάλιστα διαδραματίζεται «σήμερον». Ὅχι μόνο μέ τήν ἔννοια τῆς ἀνάμνησης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλά κυρίως μέ τήν ἔννοια τοῦ λεγομένου «λειτουργικοῦ χρόνου», ὅπου τό παρελθόν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καθίσταται στήν Ἐκκλησία ἀδιάκοπα παρόν! Πού σημαίνει· τά γεγονότα τοῦ Πάθους τά παρακολουθοῦμε κι ἐμεῖς σήμερα, μετέχοντας σ' αὐτά, γι' αὐτό καί ὁ πιστός συγκλονίζεται καί προκαλεῖται γιά τήν καλή «ἀλλοίωσιν» τοῦ ἑαυτοῦ του: νά γίνει καί ὁ ἴδιος «καινή κτίσις», ὅ,τι δηλαδή συνιστᾶ σκοπὸ τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Θεοῦ στόν κόσμον ὡς ἀνθρώπου καί τοῦ Πάθους Του.

Καί συμπληρώνει ὁ ἅγιος ὕμνογράφος: «...Παρίσταται ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου Ἐκεῖνος μπροστά στόν Ὅποιο παρίστανται μέ τρόμο οἱ Οὐράνιες Δυνάμεις...». Ἡ εἰκόνα εἶναι ἀσύλληπτη:

Ὁ Χριστός ὡς τό Δεύτερο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔχει ἐνώπιόν Του τίς Οὐράνιες Δυνάμεις πού στέκονται μέ δέος καί τρόμο μπροστά στό μεγαλεῖο τῆς Θεότητάς Του· καί τήν ἴδια στιγμή ὁ Ἰδιος ὡς ἄνθρωπος στέκει ἐντελῶς «ἀδύναμος» μπροστά στό δημιουργημά Του, τό ὁποῖο μάλιστα τό κρατάει στήν ὑπαρξή μέ τίς ἄκτιστες ἐνεργείες Του. Καί τί μᾶς ἀποκαλύπτει τοῦτο; Ὅτι τό μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται ἀνθρώπινα ὡς ἡ μεγαλύτερη ταπείνωση, κατά τόν λόγο ἤδη τῆς Γραφῆς: «ὅσον μέγας εἶ, τοσοῦτον ταπεινοῦ σεαυτόν». Ἄν ἦταν μόνον ἄνθρωπος ὁ Χριστός, μέ δυνάμεις «κρυφές», θά «ταπεινωνε» τούς ὁποίους ἀντιπάλους του – ἔτσι δέν γίνεται ὅταν κάποιος «δυνατός» προσβαλλόμενος χρησιμοποιεῖ τή δύναμή του καί «ὑποσκελίζει» τούς ἐχθρούς του; Ὁ Ἰδιος ἄλλωστε ὁ Κύριος δέν δέχτηκε παρόμοιους πειρασμούς εἴτε ἀπό τόν διάβολο ἀλλ' εἴτε καί ἀπό τούς μαθητές Του; «Κύριε, στείλε φωτιά νά κάψεις τούς ἐχθρούς σου», ἀκούει αἴφνης ἀπό τούς μαθητές Του ὅταν οἱ Σαμαρεῖτες Τόν παρακαλοῦν νά φύγει ἀπό τή χώρα τους. Ὁ Ἰδιος λέει στούς ἐξεγερμένους μαθητές Του πού ἀγανακτοῦν λόγῳ τῆς ἐναντίωσης τῶν Φαρισαίων ὅτι θά μπορούσε νά στείλει μιά δωδεκάδα λεγεώνων ἀπό ἀγγέλους νά Τόν ὑπερασπιστοῦν. Μά... δέν θά ἦταν ὁ Χριστός

– Ἐκεῖνος πού εἶναι ἡ ἀγάπη καί ἡ ταπείνωση καί πού ἤλθε «ἵνα σώσῃ τόν κόσμον».

Κι ὅλα αὐτά γίνονται γιά χάρη μας: νά καταλάβουμε ὅτι μέ τόν ἐρχομό τοῦ Χριστοῦ στόν κόσμο, μέ τό Πάθος Του, ἀλλά καί μετέπειτα μέ τήν Ἀνάστασή Του, τήν Ἀνάληψή Του, τήν ἀποστολή τοῦ Πνεύματός Του, καλούμαστε νά ζοῦμε σάν κι Ἐκεῖνον. Μέ τόν τρόπο δηλαδή τῆς δικῆς Του ἀγάπης καί κυρίως μέ τόν τρόπο τῆς δικῆς Του ταπείνωσης. Διότι πολύ συχνά ἐπέρχεται σύγχυση στόν νοῦ μας. Καί νομίζουμε ὅτι μπορούμε νά λειτουργοῦμε χριστιανικά μέ ἕναν κοσμικό τρόπο ἐπίδειξης τῆς «δύναμής» μας, μέ τήν ὑπεράσπιση ἀκόμη καί τοῦ Χριστοῦ(!) ὡς νά εἶναι ὁ ἀδύναμος καί ὁ φοβισμένος πού χρειάζεται τή δική μας ὑπερασπιστική γραμμή – ἔχουμε μπεῖ γιά τά καλά στό «λούκι» πού λένε τῆς ἐκκοσμίκευσης. Μά ὅ,τι δέν κινεῖται ἀπό τήν ἀγάπη καί τήν ταπείνωση δέν εἶναι χριστιανικό, δέν μπορεῖ νά ἔχει σχέση μέ τόν Παντοκράτορα Κύριο πού ἴσταται «ἀδύναμος» ἐνώπιον τῶν δημιουργημάτων Του. Εἶναι μάλλον ὀλοφάνερο ἔτσι ὅτι δέν Τόν πιστεύουμε ὅπως ἤλθε καί ὅπως εἶναι, καί συνεπῶς φέλνουμε μέν τά τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά προφανῶς λίγο ἐπιδερμικά καί ἐπιφανειακά, χωρίς νά εἰσερχόμαστε στό νόημά τους καί τό βάθος τους.

Ἰσλανδία, Σεπτέμβριος 2012

Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XV) Ἡ συνοδικότητα στόν Ἅγιο Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας (α)

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Ἔχοντας ολοκληρώσει μία σύντομη βιβλική θεώρηση τῆς συνοδικότητας, θά προχωρήσουμε στά ἐπόμενα ἄρθρα σέ μία πατερική θεώρησή της, περιοριζόμενοι σέ δύο ἀπό τούς πρώτους χρονικά Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, τόν Ἅγιο Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας καί τόν Ἅγιο Κυπριανό Καρθαγένης. Ἡ ἐπιλογή τους δέν εἶναι τυχαία· ἐκπροσωποῦν τόν 2^ο καί τόν 3^ο αἰ., τήν ἐλληνική καί λατινική γραμματεία ἀντιστοίχως. Ἡ μαρτυρία τους, κατά τήν πρώιμη περίοδο διαμόρφωσης τῆς διδασκαλίας καί τῶν δομῶν τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀσφαλῶς πολύ σημαντική. Στό παρόν καί τό ἐπόμενο σημείωμα θά προσεγγίσουμε τό θέμα μας στόν Ἅγιο Ἰγνάτιο τόν Θεοφόρο.

Μποροῦμε, ἄραγε, νά μιλήσουμε γιά συνοδικότητα στόν Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας; Δέν κινδυνεύουμε νά προβάλλουμε σύγχρονες ιδέες μας, ὅπως ὁ νεολογισμός “συνοδικότητα”, σέ αὐτόν τόν Ἀποστολικό Πατέρα; Οἱ σύνοδοι, ἄλλωστε, δηλαδή οἱ συνελεύσεις ἢ συνεδριάσεις ἐπισκόπων, πού ἀποτελοῦν τή συγκεκριμένη ἔκφραση μιᾶς περισσότερο ἢ λιγότερο θεσμοθετημένης συνοδικότητας, εἶναι ἕνα ἱστορικό φαινόμενο μεταγενέστερο τοῦ Ἰγνατίου. Θά μπορούσε, λοιπόν, ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος νά μᾶς διαφωτίσει σχετικά μέ τή συνοδικότητα;

Γιά νά ἀπαντήσουμε στό ἐρώτημά μας, πρέπει νά θυμηθοῦμε ὅτι ἡ συνοδικότητα δέν ἀναφέρεται μόνο στίς συνελεύσεις τῆς ἱεραρχίας (συνόδους, Οἰκουμενικές Συνόδους), ἀλλά ἐκφράζει ἐπίσης (ἂν ὄχι πρωτίστως) μιᾶ ἰδιότητα τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας. Μέ βάση τήν διάκριση μεταξύ συνοδικότητας τῆς Ἐκκλησίας (γενική ἔννοια πού ἀναφέρεται στήν κοινότητα τῶν πιστῶν) καί συνοδικότητας τῶν ἐπισκόπων (πιό περιορισμένη ἔννοια πού ἀναφέρεται στίς συνοδικές δομές), θά μελετήσουμε τίς ἐπτά Ἐπιστολές τοῦ Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, ἀρχικά ὡς πρός τό πρῶτο εἶδος συνοδικότητας καί στό ἐπόμενο ἄρθρο μας ὡς πρός τό δεύτερο.

Εἶναι εὐρέως γνωστό ὅτι οἱ Ἐπιστολές τοῦ ἱεροῦ Ἰγνατίου εἶναι ἐμποτισμένες ἀπό τήν μέριμνα γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἰγνάτιος, ἄνδρας «εἰς ἔνωσιν κατηρτισμένος»¹, εἶναι ὁ κατ' ἐξοχήν διδάσκαλος τῆς ἐνότητας, λέξη πού συνοψίζει ὅλη τή σκέψη καί τή διδασκαλία του. Μέσα ἀπό τίς Ἐπιστολές του, ὄχι μόνο μαθαίνουμε πληροφορίες γιά τόν χριστιανισμό τῶν πρώτων χρόνων τοῦ 2^{ου} αἰ., ἀλλά ἐπίσης ἀνακαλύπτουμε τήν ἀντίληψη πού εἶχαν γιά τήν κοινότητα τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἐνότητα στόν Θεό, ἡ ἐνότητα στόν Χριστό, ἡ ἐνό-

τητα τῶν χριστιανῶν καί ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀλληλοεξαρτώμενες. Αὐτή ἡ ἐνότητα ἀφορᾶ, πρῶτα ἀπ' ὅλα, ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητας καί τή σχέση τους μέ τούς κληρικούς, καί ἔπειτα τούς λειτουργούς μεταξύ τους.

Γιά νά ἀπεικονίσει αὐτήν τήν ἐνότητα, τήν ἐκκλησιαστική κοινωνία τῶν μελῶν τῆς κοινότητας, ὁ Θεοφόρος Ἰγνάτιος χρησιμοποιεῖ διάφορες εἰκόνες ἢ μεταφορές, δανεισμένες ἀπό τόν τομέα τῆς μουσικῆς (Ἐφ. 4,2 – πρβλ. Ματθ. 18,19· Φιλαδ. 1,2), ἀπό τὰ ἐπαγγέλματα (Ἐφ. 9,1 – πρβλ. Α' Κόρ. 3,9 καί Ἐφ. 2,21) καί ἀπό τή γεωργία (Τράλλ. 11,1· Φιλαδ. 3,1 – πρβλ. Ματθ. 15,13). Ἐπίσης, τό πνεῦμα μιᾶς τέτοιας συνοδικότητας ἐκφράζεται μέσα ἀπό διάφορα θέματα, ὅπως αὐτό τοῦ Ναοῦ τοῦ Θεοῦ, μέ τούς χριστιανούς νά εἶναι οἱ λίθοι τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἔτοιμοι γιά τήν πνευματική Του οἰκοδομή. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι συμπόρευση, μιά χορωδία, ἕνα σῶμα, μιά σχέση ἀγάπης, πού ἔχει ὡς πρότυπο τήν ἀγάπη μεταξύ τοῦ Πατέρα καί τοῦ Υἱοῦ στήν Ἁγία Τριάδα.

Ἔτσι, στήν Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, οἱ χριστιανοὶ παρουσιάζονται ὡς αὐτοὶ πού πορεύονται μαζί. Πρόκειται μᾶλλον γιά τήν πρώτη μαρτυρία τῆς λέξης «σύνοδος» σέ πατερικό κείμενο: σύνοδος, ὄχι μέ τήν ἔννοια τῆς σύναξης ἢ συνεδρίασης ἀλλά μέ τήν ἔννοια τοῦ συνοδοιπόρου: «Καί εἶναι ἡ πίστη σας πού σᾶς ἀνυψώνει, καί ἡ ἀγάπη σας εἶναι ὁ δρόμος πού σᾶς ἀνεβάζει πρὸς τόν Θεό. Εἴστε, λοιπόν, ὅλοι συνοδοιπόροι (σύνοδοι)». Ἡ λέξη «ὁδός» ἔχει σημασία, καθὼς χρησιμοποιεῖται συχνά στά πιό

ἀρχαία κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης γιά νά περιγράψει τούς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι εἶναι «οἱ τῆς ὁδοῦ».

Παραπέμποντας ἔμμεσα στόν Ἀποστολο Παῦλο, ὁ Ἰγνάτιος χρησιμοποιεῖ ἀρκετές φορές τήν ἰδέα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Στήν ἴδια Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ἐφεσίους (§4), βρίσκουμε τρεῖς ἰδέες πού ἀναφέρονται στήν κοινότητα καί ἐκφράζουν τό συλλογικό τους πνεῦμα καί ἰδιαίτερα τήν ἐνότητά τους: ἡ εἰκόνα τῆς κοινῆς πορείας, τῆς χορωδίας καί τό γεγονός ὅτι εἶναι μέλη ἐνός σώματος, τό ὅποιο εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Στήν Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Τραλλιανούς, ὁ ἱερός συγγραφέας μᾶς λέει ὅτι ὁ Χριστός «σᾶς καλεῖ σέ Αὐτόν, ἀφοῦ εἴστε μέλη Του. Ἔτσι, ἡ κεφαλή δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ξεχωριστά, χωρίς τὰ μέλη, καί εἶναι ὁ Θεός πού ὑπόσχεται αὐτήν τήν ἔνωση, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Ἴδιος». Στήν Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Σμυρναίους, ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὑπογραμμίζει ὅτι ὁ Χριστός ὑπέφερε πραγματικά πάνω στόν Σταυρό καί ἀναστήθηκε «γιά νά συγκεντρώσει τούς ἁγίους Του καί τούς πιστούς Του, προερχόμενους εἴτε ἀπό τούς Ἰουδαίους εἴτε ἀπό τούς ἐθνικούς, στό μοναδικό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας Του».

Αὐτή ἡ «ἐνταξη», αὐτή ἡ κοινότητα, ἐκδηλώνεται, σύμφωνα μέ τόν Ἀποστολικό Πατέρα, ὅταν οἱ χριστιανοὶ συγκεντρώνονται στόν ἴδιο τόπο (ἐπί τό αὐτό), μιά ἔκφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης πού ἀναφέρεται στήν εὐχαριστιακή σύναξη. Ἔτσι, στήν Ἐπιστολή πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, καλεῖ τούς πιστούς: «Ἐπιδιώξτε, λοιπόν, νά συναντιέστε πιό συχνά γιά

τήν Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴ δόξα Του» καὶ συνεχίζει λέγοντας ὅτι ὅταν συγκεντρώνεστε, οἱ δυνάμεις τοῦ Σατανᾶ, καθὼς καὶ τὸ ἔργο του, καταστρέφονται μέσα στὴν ἄρμονία τῆς πίστεως.

Εἶναι σημαντικό ὅτι ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη χρειάζεται ὑπακοή στὸν ἐπίσκοπο καὶ στό πρεσβυτέριο. Ἡ Ἐκκλησία, γιὰ τὸν Ἱγνάτιο Ἀντιόχειας, εἶναι οὐσιαστικά μία κοινότητα, ἕνας λαὸς ποὺ πορεύεται μαζί καὶ συγκροτεῖ ἕνα Σῶμα, αὐτὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Ὁ στόχος τῶν Ἐπιστολῶν εἶναι νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐνότητα αὐτῆς τῆς κοινότητας, μιὰ ἐνότητα ποὺ ἐκφράζεται μέσῳ τῆς ἴδιας πίστεως, λατρείας καὶ ἱερατικῆς διακονίας. Ἄν ἡ ἐξάρτηση τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τονίζεται, ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι ἀμοιβαία. Ἡ γνωστὴ φράση τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Τραλλιανούς, «χωρὶς αὐτοὺς δὲν μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ Ἐκκλησία», ἰσχύει ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἐπίσκοπο καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀλλὰ καὶ ἀντίστροφα. Εἶναι αὐτονόμο ὅτι χωρὶς τοὺς πιστοὺς, τοὺς Χριστιανούς, δὲν μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ Ἐκκλησία, ὅπως καὶ χωρὶς λειτουργοὺς δὲν ὑπάρχει Ἐκκλησία. «Γιατί ἂν ἡ προσευχὴ δύο ἀνθρώπων μαζί ἔχει τόση δύναμη, πόσο περισσότερο αὐτὴ τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας» (Ἐφ. 6). Ὁ ἐπίσκοπος κατέχει μιὰ διακονία ποὺ δὲν εἶναι μόνο πρὸς ὄφελος ὁλόκληρης τῆς κοινότητας ἀλλὰ ἀνήκει σὲ αὐτή: τὴν διακονίαν τὴν εἰς τὸ κοινὸν ἀνήκουσαν². Ἔχουμε, λοιπόν, ἐδῶ μιὰ συνοδικότητα τοῦ λαοῦ μέ τὴν ἔννοια τοῦ νὰ πορεύονται μαζί καὶ νὰ ἐνεργοῦν ὑπεύθυνα

σὲ ἄρμονία μέ τοὺς ἄλλους πιστοὺς, μέ τοὺς ὁποίους κάθε μέλος μοιράζεται τὴν πίστη του, τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ, τὴν ἴδια Εὐχαριστία καὶ τὸν ἴδιο ἐπίσκοπο.

Αὐτὴ ἡ συνοδικότητα μᾶς καλεῖ νὰ ἀναθεωρήσουμε τὴν ἄποψη μιᾶς «μοναρχικῆς» (ὅπως ἔχει ὀνομαστεῖ) κατανόησης τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ μέ βάση τὴν διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου, μέ τὴν ἔννοια μιᾶς ἐξουσίας ποὺ ἀσκεῖται ἐπὶ τῆς κοινότητας. Ὁ ἐπίσκοπος βρίσκεται στό κέντρο τῆς κοινότητας, συνδεδεμένος ἀναπόσπαστα μέ αὐτὴν γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς ἐνότητάς της. Σὲ αὐτὸ τὸν συντρέχουν οἱ πρεσβύτεροι ποὺ ἀποτελοῦν τὸ συνέδριον ἢ σύνδεσμος τοῦ ἐπισκόπου, εἰς τύπον τοῦ συνεδρίου τῶν ἀποστόλων. Τὸ πρεσβυτέριον προεδρεύεται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο καὶ τὸν βοηθεῖ στὴν διακονία του, εὐρισκόμενο σὲ ἄρμονία μαζί του. Οἱ πιστοὶ ὀφείλουν τὴν ἴδια ὑπακοή καὶ στὸν ἐπίσκοπο καὶ στό πρεσβυτέριο. Ἡ ἐνότητα τῶν πρεσβυτέρων μέ τὸν ἐπίσκοπο ἀντανακλᾶ τὴν ἐνότητα τῆς κοινότητας μέ τὸν ἐπικεφαλῆς της.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Φιλαδελφ. 8,1. **2.** Φιλαδελφ. 1, 1. Βλ. π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, "The ecclesiology of St. Ignatius of Antioch", *The Greek Orthodox Theological Review* 7 (1961-1962) 69.

Γιὰ τίς παραπομπές καὶ τὴ βιβλιογραφία βλ. Amphilochios Miltos, "La synodalité de l'Église selon Ignace d'Antioche", στό E. Ayroutlet et M. Chaieb (dir.), *Les Pères de l'Église et la synodalité antique, IIe -VIIe siècle - Comment les Pères éclairent-ils la réflexion actuelle sur la synodalité?*, Lyon: Parole et Silence/Caritaspatrum 2025, σ. 13-32.

Ἀντίτυπα - Ἄξιόν ἐστιν

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου
προϊστ. Ἰ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἁγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

Ἀντίτυπα. Ἔτσι λέγονται τὰ τίμια Δῶρα (Ἄρτος καὶ Οἶνος) πρὶν ἁγιασθοῦν, τὰ ὅποια προσκομίζονται γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ Μέγας γράφει στὴν εὐχή τοῦ καθαγιασμοῦ τῆς Θείας Λειτουργίας: «Καὶ προθέντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ Σου δεόμεθα καὶ Σὲ παρακαλοῦμεν ἅγιε ἁγίων, εὐδοκίᾳ τῆς Σῆς ἀγαθότητος ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμα Σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκειμένα δῶρα ταῦτα» (=Καὶ ἀφοῦ θέσουμε μπροστά Σου τὰ ἀντίτυπα τοῦ ἁγίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ Σου, δεόμεθα καὶ Σὲ παρακαλοῦμε, Ἄγιε ἁγίων, μὲ τὴν καταδεκτικότητα τῆς ἀγαθότητάς Σου, νὰ ἔλθῃ τὸ Ἅγιο Σου Πνεῦμα σ' ἐμᾶς καὶ σ' αὐτὰ τὰ Δῶρα πού βρισκονται ἐπάνω στό Θυσιαστήριον).

Γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχει καμμιά παρανόηση, γιὰ τὸ νόημα πού ἔχει ἡ λέξη «ἀντίτυπα», ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐξηγεῖ: «Δέν εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τύπος τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ποτέ κάτι τέτοιο, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Σῶμα τοῦ Κυρίου, θεωμένο, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶπε [Τοῦτό μου ἐστίν], ὄχι τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ [τὸ σῶμα] καὶ ὄχι τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ [τὸ αἷμα]... Ἄν καὶ μερικοὶ ὀνόμασαν τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο [ἀντίτυπα] τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου,

ὅπως εἶπε ὁ θεοφόρος Βασίλειος, δέν τὰ ὀνόμασε ἀντίτυπα μετὰ τὸν ἁγιασμό τους, ἀλλὰ προτοῦ νὰ ἁγιασθοῦν, ἐπειδὴ ὀνόμασαν ἔτσι τὴν ἴδια τὴν προσφορά» (ΕΠΕ 1, 469-475).

Ἀντίφωνα. Ἔτσι λέγονται κυρίως οἱ ὕμνοι πού ψάλλονται στὴ Θεία Λειτουργία ἀπὸ τοὺς δύο χορούς τῶν ψαλτῶν ἀντιφωνικά, δηλαδή ἀντιφωνώντας/ἀνταπαντώντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ὁ τρόπος αὐτός τῆς ψαλμώδησης εἶναι ἀρχαῖος στὴν ἐκκλησία, φτάνοντας μέχρι τοὺς ἀποστολικούς χρόνους. Ὁ ἱστορικός Σωκράτης θεωρεῖ ὅτι τὸν εἰσήγαγε ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος στὴν Ἀντιόχεια, ἄλλοι ὅμως πιστεύουν ὅτι πρῶτος τὸν καθιέρωσε ὁ Μέγας Βασίλειος.

Τὰ Ἀντίφωνα τῆς Λειτουργίας ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσερις ψαλμικούς στίχους μὲ τριαδικὴ δοξολογικὴ κατάληξη (Δόξα, καὶ νῦν) καὶ ἀκολουθεῖ ἓνα ἐφύμνιο.

Ὁ ἦχος τῶν δύο πρώτων ἀντιφώνων εἶναι ὁ β', ὅπως μαρτυρεῖται στὰ λειτουργικά χειρόγραφα, τὰ ὅποια μάλιστα παρέδιδε-κανοναρχοῦσε ὁ διάκονος ψάλλοντας τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο καὶ συνέχιζαν οἱ χοροί.

Τὸ θεομητορικὸ ἐφύμνιο τοῦ πρώτου ἀντιφώνου «Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς» προηγεῖται

τοῦ δεσποτικοῦ ἐφυμνίου «Σῶσον ἡμᾶς Ὑἱὲ Θεοῦ...», διότι τό πρῶτο ἀντίφωνο προστέθηκε στίς ἀρχές τοῦ 8^{ου} αἰ. καί ὡς ὀλόκληρος ψαλμός χρησίμευε γιά τίς λιτανεῖες στήν ἀφιερωμένη στή Θεοτόκο πόλη.

«Ἀντίφωνα» συναντοῦμε καί στόν Ὅρθρο («Ἐκ νεότητός μου»), στήν ἀκολουθία τῶν ἀγίων παθῶν τοῦ Ὅρθρου τῆς Μ. Παρασκευῆς (δεκαπέντε «ἀντίφωνα»).

Ἀντίδωρον. Τό Ἀντίδωρο εἶναι ἡ εὐλογία ἀντί γιά τό «μεγάλο» Δῶρο (πού εἶναι ἡ Θ. Κοινωνία) καί μοιράζεται σ' ὄλους τούς πιστούς, ἀφοῦ κοπεῖ σέ μικρά τεμάχια.

Σήμερα, τά τεμάχια τοῦ Ἀντιδώρου κάποιοι ἱερεῖς τά εὐλογοῦν μετά τόν ἀγιασμό τῶν Τιμίων Δώρων στό «ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου...». Παλαιότερα ὅμως, καί ὀρθῶς, ἡ εὐλογία αὐτή δέν γινόταν, ἐπειδὴ ἡ χρησιμοποίηση τῶν προσφύρων καί ὕψωσή τους κατά τήν προσκομιδή, θεωροῦνταν καθιέρωση καί εὐλογία τους.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας, τό Ἀντίδωρο τό τρώμε νηστικοί. Ἡ διανομή τοῦ Ἀντιδώρου γίνεται ἀπό τόν Πρεσβύτερο ἢ τόν Ἐπίσκοπο μπροστά στήν Ὁραία Πύλη ἢ ἀπό τόν Ἐπισκοπικό θρόνο. Σίγουρα τό Ἀντίδωρο δέν ἀντικαθιστᾶ οὔτε ἀναπληρώνει τή Θ. Μετάληψη, ἡ ὁποία αὐτή μόνη «παρέχει ζωὴν αἰώνιον». Ἐπί πλέον, τό Ἀντίδωρο μᾶς ὑπενθυμίζει τήν ἀναξιότητά μας καί τήν ἀνάγκη νά γίνουμε ἄξιοι τῆς Θ. Μεταλήψεως.

Ἄξιόν ἐστιν. Ἔτσι ἀρχίζει ὁ ὕμνος ὁ Θεομητορικός πού ψάλλεται κατά τή Θ. Λειτουργία, μετά ἀπό τό «Ἐξαιρέτως...» καί ἀποτελεῖται ἀπό τό μεγαλυνάριο «Ἄξιόν ἐστιν...» καί ἀπό τόν Εἰρμό τῆς θ' Ὁδῆς «Τὴν τιμιωτέραν». Σύμφωνα μέ παράδοση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὁ ὕμνος ἐνιαῖος διδάχθηκε καί ψάλλθηκε γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Ἀρχάγγελο Γαβριὴλ μπροστά στήν ὁμώνυμη εἰκόνα πού τότε βρισκόταν στό κελλί «Ἄδειν». Τό γεγονός αὐτό συνέβη τό 980 ἢ 982 μ.Χ.

Ἄδως ποταμός,
Ὀκτώβριος 2010

II. 1. Ἡ Θεσσαλονίκη

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἁγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Ὅπως εἶδαμε στό παράθεμα ἀπό τόν Τιμαρίωνα, «συγκεντρώνονται ὄχι μόνο ντόπιοι καί ἀπό μία φυλή, ἀλλά ἀπ' ὅλα τά μέρη τῆς Ἑλλάδας καί ἀπό κάθε ἐθνότητα – Ἕλληνες ἀπό κάθε τόπο, διάφορες φυλές Βουλγάρων, ἀπό αὐτούς πού κατοικοῦν ἀνάμεσα στόν Δούναβη καί τήν Νότια Ρωσία, Ἴταλοί, Καμπανοί, Ἰσπανοί, Πορτογάλοι καί Κέλτες, πού ζοῦν πέρα ἀπό τίς Ἄλπεις· γενικά μιλώντας, συγκεντρώνονται σάν τούς ἀμμόλοφους τοῦ ὠκεανοῦ, γιά τήν τιμή τοῦ μάρτυρος Δημητρίου», καταννοοῦμε ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη ἦταν μία μεγάλη καί ἀνοικτή πόλη, γεωγραφικά, πολιτιστικά καί πνευματικά. Ἡ κατανόηση τοῦ πραγματικοῦ προσώπου τῆς πόλεως ἔχει πολύ μεγάλη σημασία γιά νά ἀντιληφθοῦμε τόν χῶρο μέσα στόν ὁποῖο γεννήθηκαν καί ἀνδρώθηκαν οἱ δύο μέλλοντες ἱεραπόστολοι τῶν Σλάβων, Μεθόδιος (815/820) καί Κωνσταντῖνος (Κύριλλος) (827). Ἄν καί στούς ἐκτενεῖς Βίους τους δέν μνημονεύεται κάτι τό ιδιαίτερο, εἴτε γιά τόν κοινωνικό περίγυρο τῆς πόλεως, εἴτε γιά τήν καταγωγή τους, δηλ. ἂν ἦταν Ἕλληνες, ἢ Σλάβοι –συντάχθηκαν ἄλλωστε σέ χῶρο πολύ μακρυνό ἀπό τήν Θεσσαλονίκη– πρόβλημα δέν υφίσταται, καθότι

οὔτε ὑπαινιγμός ὑπάρχει στούς Βίους, οὔτε σχετική παράδοση περί σλαβικῆς προελεύσεως, παρεκτός στήν φαντασία κάποιων ἱστορικών. Στόν οἰκουμενικό ὀρίζοντα τῆς Θεσσαλονίκης, ἄλλωστε ἂν συνέβαινε κάτι παρόμοιο, δηλ. ἡ καταγωγή νά ἦταν διάφορη τῆς Ἑλληνικῆς, δέν θά ἦταν περίεργο καί θά ἀναφερόταν ἀπό τίς πηγές μέ τόν ἀπλούστερο τρόπο δίχως καμμία περίσκεψη.

II. 2. Οἱ Βούλγαροι

Οἱ Βούλγαροι, πού προὑπήρχαν τῆς συνενώσεως μέ τούς Σλάβους τῶν Βαλκανίων, τούς ὀνομάζουμε Πρωτοβούλγαρους καί ἦταν τουρανικῆς προελεύσεως, δηλ. λαός τουρκικός, πού προῆλθε ἀπό τήν συνένωση διαφόρων φυλῶν, πιθανόν δυτικῶν Οὔννων καί ἀνατολικῶν Ὀγούρων, στά βόρεια τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Οἱ Βούλγαροι ἀναφέρονται πρώτη φορά στήν ἱστορία τό 480, ὅταν ὁ αυτοκράτορας Ζήνων τούς κάλεσε σέ βοήθεια ἐναντίον τῶν Ὀστρογότθων. Μέχρι τόν 4^ο αἰ. ζοῦσαν στόν Καύκασο, ἀλλά ἡ προέλαση τῶν Οὔννων τούς παρέσυρε δυτικά. Ἀφοῦ ὑποτάχθηκαν στούς Οὔννους, ἀρχικά, καί στούς δυτικούς Τούρκους ἔπειτα, κατόρθωσαν στά τέλη τοῦ 5^{ου} αἰ. νά ἰδρῦσουν δικό τους κράτος

ανάμεσα στην Μαιώτιδα λίμνη (Αζοφική) και τό Κουμπάν, τήν «Μεγάλη Βουλγαρία» και από εκεί ένεργοῦσαν συχνά επιδρομές εναντίον τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Ἀργότερα, ἀπετέλεσαν μέρος τῆς ἐκτεταμένης Ἀβαρικῆς αὐτοκρατορίας, μέχρι τόν 7^ο αἰ. στους χρόνους τοῦ ἡγεμόνα Κοβράτου, ὅποτε οἱ Βούλγαροι κατόρθωσαν νά ἀποδευθεθοῦν ἀπό τούς Ἀβάρους και, γιά ἀντίβαρο, νά ἀναπτύξουν φιλικές σχέσεις μέ τό Βυζάντιο. Μετά τόν θάνατο τοῦ Κοβράτου (γύρω στό 660) τό κράτος τῆς Μ. Βουλγαρίας διασπάσθηκε ἐξαιτίας τῆς προελάσεως ἑνός ἄλλου τουρκικοῦ φύλου, τῶν Χαζάρων. Ἐνα τμήμα τῶν Βουλγάρων δήλωσε ὑποταγή στους Χαζάρους και κάποιοι ἄλλοι κινήθηκαν πρὸς τά βόρεια και ἄργότερα ἴδρυσαν τήν «Βουλγαρία τοῦ Βόλγα», ανάμεσα στόν Βόλγα και τόν παραπόταμο Κάμα. Ἐνας γιός τοῦ Κοβράτου πέρασε τόν Δούναβη και ἐγκαταστάθηκε στην «Παννονία τῆς Ἀβαρίας» δηλώνοντας ὑποταγή στους Ἀβάρους. Ἐνα ἄλλο τμήμα μέ τόν Ἀσπαρούχ, τρίτο γιό τοῦ Κοβράτου, πέρασε τόν Δνεϊστερο και ἐγκαταστάθηκε στην περιοχή τοῦ Ὀγγλοῦ ανάμεσα στόν παραπάνω ποταμό και τόν Δούναβη. Ἀπό τήν θέση αὐτή ἄρχισαν ἐπιδρομές στά ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας και κατόρθωσαν νά περάσουν τόν Δούναβη και νά καταλάβουν τήν περιοχή μέχρι τόν Αἶμο.

Τό 681 ὁ Κωνσταντῖνος Δ΄ σύναψε συνθήκη μέ τήν ὁποία τούς ἐπέτρεπε νά κατοικήσουν στην παραπάνω περιοχή τῆς Μοισίας και τῆς Μικρᾶς Σκυθίας.

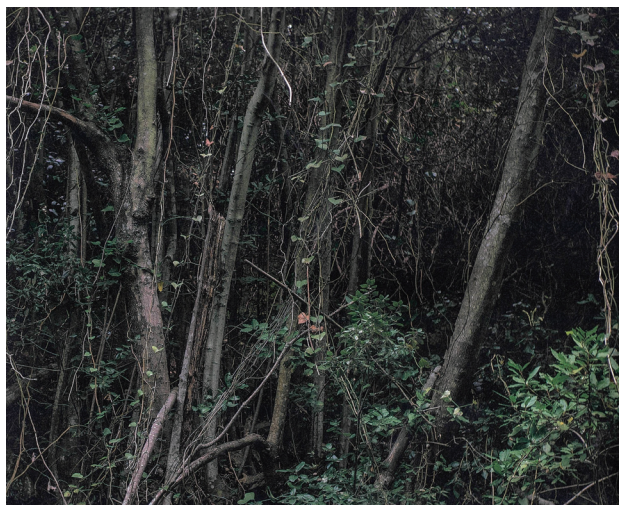
Τό Βουλγαρικό κράτος ἐκτεινόταν ἀρχικά ἀπό τόν Εὔξεινο Πόντο ὡς τόν ποταμό Οἶσκο (Ἰσκάρο) και ἄργότερα τόν ποταμό Τιμάσκους (Τιμόκ), και ἀπό τόν Αἶμο ὡς τόν Δούναβη, μέ πρωτεύουσα τήν Πλίσκα, ΒΑ τῆς Βουλγαρίας.

Οἱ Πρωτοβούλγαροι, πού ἐγκαταστάθηκαν στην χερσόνησο τοῦ Αἶμου, ἀποτελοῦσαν μειοψηφία, εἶχαν ὅμως διατηρήσει τήν στρατιωτική ὀργάνωση πού εἶχαν στόν Καύκασο, ἔτσι μέ τόν στρατό τους προσπάθησαν νά ὑποτάξουν τούς πληθυσμούς πού βρῆκαν νά κατοικοῦν στίς χώρες αὐτές, εἴτε Ἑλληνες, κατά τό πλεῖστον λατινόφωνοι Βλάχοι, εἴτε Σλάβοι νομάδες και ὑπολείμματα λαῶν ἀπό τίς διάφορες ἐπιδρομές τοῦ παρελθόντος· οἱ μέν Ἑλληνες κατοικοῦσαν στά ἀστικά κέντρα, στην δέ ὑπαιθρο οἱ διάφορες φυλετικές ὁμάδες τῶν νομάδων. Ἐκτός, ἀπό τόν στρατό και τήν αὐλή πού ἔλεγχαν οἱ Βούλγαροι, ὁ εὐρύτερος βίος ἦταν ἐκτός ἐλέγχου μέ κυρίαρχη γλώσσα τά ἑλληνικά και λατινικά στίς πόλεις και τά σλαβικά τῶν νομάδων στην ὑπαιθρο, ἀλλά, ὡς γνωστόν, ὁ δυναμισμός πάντα ὑποκύπτει στην δύναμη τῶν ἀριθμῶν, ἔτσι και οἱ πολυαριθμότεροι Σλάβοι νομάδες συγχώνευσαν τελικά τούς ὀλιγώτερους Βουλγάρους, μέ συνέπεια νά ἐκσλαβισθεῖ πλήρως τό κρατικό μόρφωμα τῶν Πρωτοβουλγάρων. Ἡ διαδικασία αὐτή ὀλοκληρώθηκε μέ τήν ἀποδοχή τῆς σλαβικῆς γλώσσας και φιλολογίας ἀπό τούς μαθητές τῶν Κυρίλλου και Μεθοδίου, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω.

Ἦδη στό πρῶτο μισό τοῦ 9^{ου} αἰ. τό Βουλγαρικό κράτος γνώρισε μεγάλη

ανάπτυξη. Μετά από έπιτυχείς στρατιωτικές επιχειρήσεις, προσαρτήθηκαν νέα εδάφη και στό έσωτερικό ενισχύθηκε ή κεντρική εξουσία. Μία σειρά ισχυρών ήγεμόνων, Κροῦμος, Όμουρτάγ, Μαλαμίρ, Βόρις δημιούργησαν ένα ισχυρό κράτος πού άποτελοῦσε σεβαστό

άντίπαλο στό σύστημα δυνάμεων τής εποχής. Ό τελευταίος ήγεμόνας, μάλιστα, βλέποντας τήν «νέα εποχή» έσπευσε νά δεχθεί τόν Χριστιανισμό άπό τήν Κωνσταντινούπολη και βαπτίσθηκε άπό κληρικό πού άπέστειλε ό πατριάρχης Φώτιος τό 864.

Έπάνω: Άγιον Όρος, Νοέμβριος 2016. Κάτω: Όλυμπος, Νοέμβριος 2010

Ο Προτεσταντισμός καὶ ἡ Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Νίκαιας: Β΄. Οἱ Μεταρρυθμισμένοι

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Οἱ Μεταρρυθμισμένοι ἢ Καλβινιστές συνέταξαν ἐπίσης θεολογικά συμβολικά κείμενα, μέ ἐμφανῆ καὶ ἀναμφισβήτητη τὴν ἐπίδραση τῆς θεολογικῆς σκέψης τοῦ Ἰωάννη Καλβίνου.¹ Στά κείμενα αὐτά δὲν διαφοροποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς Λουθηρανούς ὡς πρὸς τὴν ἀποδοχὴ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Τριαδολογίας, δυστυχῶς καὶ αὐτὸς ὁ κλάδος μέ παράλληλη ἀποδοχὴ τῆς κακοδοξίας τοῦ Filioque.²

Φυσικά ἀκολούθησαν τὴν ἴδια ἀπαράβατη ἀξιωματικὴ ἀρχὴ τοῦ προτεσταντικοῦ χώρου, ὅτι γίνονται ἀποδεκτοὶ οἱ δογματικοὶ ὅροι τῶν τεσσάρων πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, γιατί εἶναι σύμφωνοι μέ τό περιεχόμενο τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ Οἰκουμενικές σύνοδοι ἀπὸ μόνες τους, ὡς ἀνθρώπινες συνελύσεις, ὑπόκεινται στήν πλάνη. Ἐξαιρεῖται μόνον ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὡς ὁ ἀπόλυτος καὶ μοναδικός κانونας τῆς πίστεως.³

Ι. Ἡ Γαλλικὴ Ὁμολογία Πίστεως τοῦ 1559 εἶναι ἓνα δογματικό κείμενο πού ἐκφράζει τίς βασικές ἀρχές τῆς πίστεως τῶν Γάλλων Προτεσταντῶν (Οὐγενότων). Συντάχθηκε μέ σκοπὸ νά παρουσιάσει μέ σαφήνεια τὴ δογματικὴ βάση

τῶν Μεταρρυθμισμένων τῆς Γαλλίας, πού βρίσκονταν ἀντιμέτωποι μέ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἐνῶ ἔθεσε τίς βάσεις γιὰ τὴν περαιτέρω ἐξάπλωση τοῦ Καλβινισμοῦ στή Γαλλία.

Ἡ Γαλλικὴ Ὁμολογία Πίστεως στό ἄρθρο V ἀναφέρει σαφῶς ὅτι ἀποδέχεται τό Σύμβολο πίστεως τῆς Νίκαιας, μαζί μέ τά ἄλλα δύο ἀρχαῖα Σύμβολα Πίστεως. Ἐπίσης στό ἄρθρο VI, πού ἀφορᾶ τό μυστήριο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, μέ ἀποδοχὴ τῆς κακοδοξίας τοῦ Filioque, δηλώνεται: «ὁμολογοῦμε ὅτι καθιερώθηκε ἀπὸ τίς ἀρχαῖες συνόδους, καὶ ἀπεχθανόμαστε ὅλες τίς αἰρέσεις καὶ τίς κακοδοξίες πού ἀπέρριψαν οἱ ἄγιοι διδάσκαλοι, ὅπως ὁ Ἰλάριος, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Ἀμβρόσιος καὶ ὁ Κύριλλος».⁴

ΙΙ. Ἡ Βελγικὴ Ὁμολογία Πίστεως τοῦ 1561 εἶναι ἄλλη μία σημαντικὴ Ὁμολογία πίστεως τῶν Μεταρρυθμισμένων, πού ἐπίσης ἐκφράζει βασικές θεολογικές καλβινικές θέσεις. Γράφηκε σέ μία ἐποχὴ ἔντονων θρησκευτικῶν ἀντιπαρθέσεων στίς Κάτω Χῶρες, ὅπου οἱ Προτεστάντες βρίσκονταν ἀντιμέτωποι, ἐκτός ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, καὶ μέ διωγμούς ἀπὸ τίς ἰσπανικές πολιτικές ἀρχές. Ἐγινε ἡ ἐπίσημη Ὁμολογία πίστεως τῶν Μεταρρυθμισμένων

Ἐκκλησιῶν στίς Κάτω Χῶρες καί ἐπι-
κυρώθηκε ἀπό τή Σύνοδο τῆς Δορτρέ-
χτης τό 1618-1619.

Ἀπό τή Βελγική Ὁμολογία Πίστewς
ἀξίζει νά παραθέσουμε τό ἀκόλουθο
ἀντιπροσωπευτικό ἀπόσπασμα ἀπό
τό ἄρθρο IX: «Αὐτή ἡ διδασκαλία γιά
τήν Ἁγία Τριάδα πάντα ὑπερασπίστηκε
καί διατηρήθηκε ἀπό τήν ἀληθινή Ἐκ-
κλησία ἀπό τήν ἐποχή τῶν ἀποστόλων
μέχρι σήμερα, ἐναντία στούς Ἰουδαί-
ους, τούς Μωαμεθανούς καί ὀρισμένους
ψευδοχριστιανούς καί αἰρετικούς, ὅπως
ὁ Μαρκίων, ὁ Μάνης, ὁ Πραξέας, ὁ Σα-
βέλλιος, ὁ Σαμοσατέας, ὁ Ἄρειος καί
παρόμοιοι, πού δίκαια καταδικάστηκαν
ἀπό τούς ὀρθόδοξους πατέρες». Καί
συμπληρώνεται ὅτι ἀποδέχονται πρόθυ-
μα τά τρία σύμβολα: «τῶν Ἀποστόλων,
τῆς Νίκαιας καί τοῦ Ἀθανασίου, ὁμοίως
αὐτό πού ἀποφασίστηκε ἀπό τούς ἀρ-
χαίους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γι' αὐτό
τό δόγμα μέ τήν ἐννοια αὐτῶν τῶν συμ-
βόλων».⁵

III. Ἡ Δεύτερη Ἑλβετική Ὁμολογία
Πίστewς τοῦ 1566 εἶναι μία ἀπό τίς
σημαντικότερες Ὁμολογίες πίστewς τῆς
Μεταρρύθμισης. Μαζί μέ τήν Κατήχηση
τῆς Χαϊδελβέργης ἐκφράζουν τή θεολο-
γία τῶν Μεταρρυθμισμένων μέ αὐξημέ-
νο κῦρος. Ἀποτέλεσε ἐπίσημο κείμενο
πίστις γιά πολλές Μεταρρυθμισμένες
Ἐκκλησίες στόν εὐρύτερο εὐρωπαϊκό
χῶρο.

Ἡ Δεύτερη Ἑλβετική Ὁμολογία εἶναι
ἐκτενέστερη ἀπό τίς ἄλλες. Λόγω τῆς
σαφήνειας, τῆς θεολογικῆς τῆς ἀκρί-
βειας, τῆς καθαρότητας καί τῆς συνοχῆς
τῆς παραμένει διαχρονικά ἕνα ἀπό τά

βασικά δογματικά κείμενα τῶν Μεταρ-
ρυθμισμένων.

Στό ἄρθρο III τῆς ἐν λόγω Ὁμολο-
γίας πού ἀναφέρεται στήν Ἁγία Τριά-
δα, ἀπορρίπτονται ὀνομαστικά ἀρχαῖοι
ἀντιτριαδικοί αἰρετικοί, τοῦ Ἄρειου συ-
μπεριλαμβανομένου. Στήν ἴδια συνάφεια
στό ἄρθρο XI, πού ἀφορᾷ τή Χριστολο-
γία, δηλώνεται μία ἀκόμη φόρα ὅτι κα-
ταδικάζονται «ἡ ἄθεος διδασκαλία τοῦ
Ἄρειου καί ὄλων τῶν Ἀρειανῶν». Ἀξίζει
νά ἐπισημάνουμε ἐν προκειμένῳ ὅτι στό
ἴδιο ἄρθρο γίνεται ρητή καταδίκη τοῦ
μεγαλύτερου ἀντιτριαδικοῦ αἰρετικοῦ
τοῦ 16^{ου} αἰ., τοῦ Ἰσπανοῦ Μιχαήλ Σερ-
βέτου, μέ τήν ἐπισήμανση ὅτι, μέσῳ τοῦ
Μ. Σερβέτου, «οἱ δοξασίες τοῦ Ἄρειου
κατά τοῦ Ἰοῦ τοῦ Θεοῦ ἀνασύρθηκαν
ἀπό τόν Σατανᾶ ἀπό τήν κόλαση καί
διαδίδονται μέ ἀναίδεια καί ἀσέβεια».

Στό ἴδιο ἄρθρο, τέλος, δηλώνεται ἡ
ἀποδοχή τῶν τεσσάρων πρώτων Οἰκου-
μενικῶν Συνόδων, γιατί ἡ θεολογική
τους διδασκαλία εἶναι σύμφωνη μέ τήν
Ἁγία Γραφή. Παραλλήλως, γίνεται ὀνο-
μαστική ἀναφορά στήν ἀποδοχή τοῦ λε-
γομένου Ἀθανασιανοῦ Συμβόλου πίστε-
ως καί τῶν ἄλλων πού συμφωνοῦν μαζί
του, στήν ὑπεράσπιση τῆς χριστιανικῆς
διδασκαλίας σχετικά μέ τό πρόσωπο
τοῦ Χριστοῦ.⁶

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. R. Seeberg, *Grundriß der Dog-
mengeschichte*, σ. 155. 2. J. Rohls, *Theologie reform-
iertrrer Bekenntnisschriften*, σ. 57-64. 3. Αὐτ., σ.
51-53. 4. P. Jacobs, *Reformierte Bekenntnisschriften*,
σ. 112. 5. Αὐτ., σ. 158. 6. Αὐτ., σ. 181, 195, 198.

Οί αίρετικοί αντίπαλοι του άγ. Γρηγορίου Παλαμά καί ό ήθικισμός τών σύγχρονων αίρετικών

Άρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζή
Δρος Θεολογίας

Αν καί άκούγεται κάπως δυσνόη-
τη γιά τόν άπλό πιστό ή άλήθεια
περί διάκρισης Ουσίας καί Ένέργει-
ας στόν Θεό πού διασαφήνισε ό άγιος
Γρηγόριος Παλαμάς καί τήν ύπερασπί-
στηκε άπέναντι στους λατινοφρονες
αίρετικούς αντίπαλους του, όμως θέλει
νά εκφράσει ένα άπλό πράγμα: ότι ό
πνευματικός προορισμός του ανθρώπου
είναι ή ένωση μέ τήν θεοποιό άκτιστη
ένέργεια του Θεού, τή Χάρη του Θεού.
Αυτή είναι ή ουσία τής αγιότητας: νά
γίνουμε έμπλεοι Θείας Χάριτος, όπως
πυρακτώνεται τό σίδηρο από τή φωτιά.

Όπως στόν ήλιο διακρίνεται ή ουσία
του από τήν ενέργειά του, πού είναι τό
φως καί ή θερμότητά του, καί ένωνόμα-
στε μέ αυτές καί φωτιζόμαστε καί θερ-
μαινόμαστε, έτσι καί στόν Θεό, δέν ταυ-
τίζεται όπως νομίζουν οί αίρετικοί, αλλά
διακρίνεται ή Ουσία από τήν αγιαστική
ένέργειά Του. Δέν είναι δυνατόν νά ένω-
θοΰμε μέ τήν Ουσία Του, νά ταυτιστοΰ-
με δηλαδή μαζί Του, διότι έμεις είμαστε
δημιουργήματα, αλλά ένωνόμαστε μέ
τήν Χάρη Του.

Ό μακαριστός καθηγητής π. Ίωάννης
Ρωμανίδης τόνιζε ότι όλες οί αίρέσεις
άνέκυψαν έξ αίτίας τής άδυναμίας τών
αίρετικών νά κάνουν τή διάκριση Ουσί-

ας καί Ένέργειας στόν Θεό, είτε λόγω
αμάθειας, είτε έσκεμμένως. Άλλά καί
οί σύγχρονες αίρέσεις, π.χ. οί προτε-
σταντικές, πού άποδέχονται τίς θεωρίες
των λατινοφρόνων αντίπαλων του άγίου
Γρηγορίου άρνοΰνται αυτή τή διάκριση
καί μέ αυτόν τόν τρόπο τή δυνατότη-
τα ένωσης του ανθρώπου μέ τήν Θεία
Χάρη. Συνέπεια αυτής τής άρνησης εί-
ναι ότι ό Χριστιανισμός πού προβάλλουν
εκπίπτει σέ ένα θρησκευτικό σύστημα
μέ ήθικά καθήκοντα, τά όποια όφείλει
νά τηρεί ό πιστός ώστε νά άποφύγει
τήν τιμωρία καί νά επιτύχει τήν επιβρά-
βευση. Ός έκ τούτου ή πνευματική ζωή
μετατρέπεται σέ έναν ήθικισμό, σέ μιá
συναλλαγή Θεού-άνθρώπου, καί άνα-
πόφευκτα όδηγεί στην άυτοδικαίωση.
Έτσι οί Μάρτυρες του Ίεχωβά κομπά-
ζουν καί λέγουν ότι όσοι προσχωροΰν
στην όργάνωση: «γίνονται μέλη μιás
διεθνούς άδελφότητας γνωστής γιά τήν
καθαρότητα καί τούς καλούς της τρό-
πους!» (βλ. Σκοπιά, 15/6/1999).

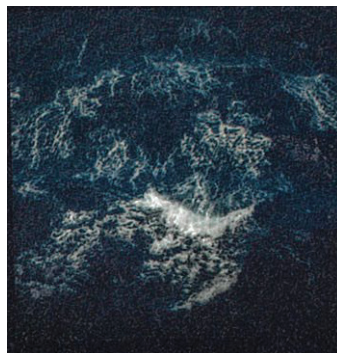
Αυτό άκριβώς είναι καί τό στοιχείο
τό όποιο διαφοροποιεί τήν Όρθόδοξη
πνευματική ζωή από τόν ήθικισμό των
αίρετικών. Δέν είναι συναλλαγή μέ τόν
Θεό ή σωτηρία. Δέν μπορεί ό άνθρωπος
νά σώσει τόν έαυτό του προσφέροντας

στόν Θεόν τίς καλές του πράξεις ὡς ἐάν ὁ Θεός δέχεται δωροδοκίες, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης. Οἱ ἐντολές τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι οἱ νόμοι πού ἐπέβαλε ἕνας δυνάστης θεός, ὅπως συμβαίνει σέ ἄλλες θρησκείες, ἀλλά εἶναι οἱ φυσιολογικοί νόμοι λειτουργίας τῆς ὑπαρξῆς μας ἔτσι ὅπως δημιουργήθηκε ἀπό τόν Θεό. Ἐπειδή ὁμως ἐξ αἰτίας τῆς πτώσης καί τῆς πλάνης τῶν δαιμόνων λησμονήσαμε, διαστρέψαμε τόν ὀρθό καί λογικό τρόπο λειτουργίας τῆς ἀνθρώπινης φύσεώς μας, ἔρχεται στόν κόσμο Αὐτός πού μᾶς δημιούργησε (Γαλ 4,4), καί ὄχι μόνο μᾶς ὑπενθυμίζει μέ τά λόγια Του, ἀλλά καί μᾶς ὑποδεικνύει μέ τό παράδειγμά Του τόν ὀρθό τρόπο λειτουργίας τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξέως. Ἐμεῖς λοιπόν καλούμαστε νά ἀντιγράψουμε αὐτό τό πρότυπο.

Τηρώντας τίς θείες ἐντολές, τήν ἀγάπη, τήν σωφροσύνη, τήν ταπείνωση, κ.ο.κ., ἐπαναφέρουμε τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξή μας στόν φυσιολογικό τρόπο λειτουργίας της, στό κατά φύσιν, διότι μέ τήν ἁμαρτία ξεπέσαμε στό παρά φύσιν καί τόν διαστρέψαμε. Ὅπως π.χ. σέ ἕνα μηχανήμα πού ἔφτιαξε τό ἐργοστάσιο ἐμεῖς δέν τηρήσαμε μέ ἀκρίβεια τίς ὀδηγίες χρήσεως καί ὡς ἀποτέλεσμα τό καταστρέψαμε, ἔτσι καί μέ τήν ἁμαρτία ὀδηγηθήκαμε στήν καταστροφή καί τόν θάνατο.

Ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν εἶναι τό κατά φύσιν, ἐνῶ τό ἐπιδιωκόμενο εἶναι τό καθ' ὁμοίωσιν, τό ὑπέρ φύσιν, ἡ ἀγιότητα μέσω τῆς ἔνωσης μέ τήν ἁγιαστική Θεία Χάρη, νά γίνουμε «θείας κοινωνοί φύσεως» (Β' Πέτρ 1,4). Ἀπαραίτη-

τη προϋπόθεση ὁμως γιά νά ἐπιτευχθεῖ αὐτό εἶναι ἡ δική μας συγκατάθεση, νά βαδίσουμε τήν ὁδὸ τῆς ἀσκήσεως διὰ τῆς φιλοπονίας καί τῆς ἀντίστασης στίς προσβολές τοῦ Διαβόλου, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν ὥστε νά γίνουμε δεκτικοί τῆς Θείας Χάρης. Ὅλα αὐτά ἀποτελοῦν στροφή τῆς θελήσεώς μας πρὸς τόν Θεό ὡς ἔμπρακτη ἀπόδειξη τῆς πίστεως, κάτι τό ὁποῖο προκαλεῖ τήν ἐπέμβαση τῆς Θείας Χάρης ἡ ὁποία κατεργάζεται ἐντός μας τή σωτηρία: «ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κραῶν ἀββᾶ ὁ Πατὴρ» (Γαλ 4,6), καί μᾶς κάνει τέκνα Θεοῦ, «οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν» (Ἰω 1,13). Τά ἀναρίθμητα πλήθη τῶν Ἁγίων, ὄχι μόνο αὐτῶν πού ἔζησαν παλαιά ἀλλά καί τῶν συγχρόνων, πού πήραμε καί τήν εὐχή τους, ἀποτελοῦν τήν ἔμπρακτη ἀπόδειξη.

Ἰκαρία,
Σεπτέμβριος 2016

Δύο Πόλεις: Ἱερουσαλήμ καὶ Βηθανία

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἱερουσαλήμ, τόπος προορισμοῦ στήν Ἱεραποστολή τοῦ Ἰησοῦ, ἀποκαλεῖται τελικά Ἔρημος (Οἶκος) (Μθ 23.38. Λκ 13.35). Ἀντίθετα σημεῖον ἀναφορᾶς ἀναδεικνύεται ἡ πολίχνη Βηθανία, 15 στάδια (Ἰω 11.18) ἀπό τήν Ἱερουσαλήμ. Ἐδῶ σέ σπίτια συχνάζει ὁ Χριστός, ὅπως καί στά περιχώρα, στόν Ἐλαιῶνα. Στή Βηθανία ζεῖ ὁ Λάζαρος (Ἰω 11.1-46), ὁ πιό κοντινός ἴσως φίλος τοῦ Ἰησοῦ καί τῶν μαθητῶν (Ἰω 11.11, 35-36), ἀδελφός Μάρθα καί Μαριάς (11.2-3, 5), τόν ὁποῖο ἀνέστησε τεταρταῖο (Ἰω 11.17, 39). Δέν μεταβαίνει στήν οἰκία ὅπου οἱ ἀδελφές δέχονταν φίλους γιά συλλυπητήρια (Ἰω 11.31, 33, 36), ἀλλά ἡ Μαριάμ ἔρχεται στό μέρος «ὅπου ἦν Ἰησοῦς» (Ἰω 11.32) (σέ πρόχειρο κατάλυμα, δέν περίμενε στόν δρόμο) καί τόν ὁδηγεῖ στό «σπήλαιον καί λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῶ» (Ἰω 11.38), ἀπό ὅπου ἐξῆλθε ὁ Λάζαρος ζωντανός. Στό σπίτι τους εἶχε γίνει ἡ μοναδική σκηνή μέ τίς Μάρθα καί Μαρία νά περιποιεῖται ἡ πρώτη, ἀλλά καί νά ἀκούει τούς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἡ δεύτερη (Λκ 10, 38-42). Ἀμέσως ὁ Ἰησοῦς «ἐν τόπῳ τινί προσευχόμενον» διδάσκει τήν Κυριακή προσευχή (11.1 κ.έ.). Πάλι «πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν εἰς Βηθανίαν ὅπου ἦν Λάζαρος» (Ἰω 12.1-2), ἐνῶ «ἡ Μάρθα διχώνει», ὁπότε ἡ Μαρία

ἄλειψε μέ μῦρο τά πόδια του (Ἰω 12.3-8). Ἦταν σέ δεῖπνο στοῦ Σίμωνος Λεπροῦ (Μθ 26.6-13. Μκ 14.3-9).

Ἡ θριαμβική εἴσοδος στήν Ἱερουσαλήμ ἄρχισε ἀπό τή Βηθανία (Μθ 21.1-9. Μκ 11.1-10. Λκ 19.28-38), τήν «ἐπαύριον» τοῦ δείπνου (Ἰω 12.12, 13-16). Μετά τήν ἀπόρριψη τοῦ Ἰησοῦ ὡς βασιλέα πάλι ἐπιστρέφει στή Βηθανία. Στούς ἐλαιῶνες κατέφευγε ὅλη ἡ ὁμάδα τίς ἐπόμενες ἡμέρες: Μθ 21.17: «ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως εἰς Βηθανίαν καί ἠύλισθη ἐκεῖ». Μκ 11.11. Λκ 21.37: «Ἦν δὲ τὰς ἡμέρας ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων τὰς δὲ νύκτας ἐξερχόμενος ἠύλιζτο εἰς τὸ ὄρος ... Ἐλαιῶν». Λκ 22.39-40: «ἐπορεύθη κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν... γινόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου ἀπεσπάσθη αὐτῶν ὡσεὶ λίθου βολήν...», ὅπου προσευχήθηκε (41-46). Ὁμοίως μετά τόν Μυστικό Δεῖπνο μετέβη εἰς τὸ ὄρος Ἐλαιῶν (Μθ 26.30. Μκ 14.26) καί ἀπὸ ἐκεῖ στή Γεθσημανή (Μθ 26.36. Μκ 14.32). Στό ὄρος τῶν Ἐλαιῶν πήγαινε καί ἄλλοτε τήν περίοδο τοῦ Πάσχα, ἀπό τόν ναό στό ὄρος καί μετά πάλι στόν Ναό τήν ἄλλη μέρα (Ἰω 8.1-2).

Ὁ δρόμος Βηθανίας-Ἱερουσαλήμ αὐτές τίς ἔντονες ἡμέρες σηματοδοτεῖται ἀπὸ τήν ξηρανθεῖσα συκῆ. Τήν ἐπομένη τῆς εισόδου στήν Ἱερουσαλήμ, ἐπέστρεψαν ἀπὸ Βηθανία στήν πόλη [Μκ 11.12-14,

20-25: «τῇ ἐπαύριον ἐξεληθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας... ἰδὼν ἀπὸ μακρόθεν...», κοντά στήν Ἱερουσαλήμ (Μθ 21.18-22). Τά συμφραζόμενα δείχνουν μία τελετουργική πράξη: ἡ ξήρανση τοῦ δένδρου τόνιζε τό τέλος τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ γίνεται κοντά στή Βηθανία [Λκ 24.50: «Ἐξήγαγε δὲ αὐτούς ἕξω ἕως εἰς Βηθανίαν»], μετά τήν τελευταία συνάντηση «ἐν μέσῳ» τῶν μαθητῶν (24.36-49) στήν Ἱερουσαλήμ. Οἱ Πράξ 1.12: «ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἑλαιῶνος, ὃ ἐστίν ἐγγύς Ἱερουσαλήμ».

Ἐπίσης προέκταση τῆς Βηθανίας στήν περιοχή τοῦ Ἰορδάνη [Ἰω 1.28: «ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης βαπτίζων»], ὅπου ἔγινε ἡ Βάπτισμα τοῦ Ἰησοῦ (1.29-34). Ἀργότερα σέ μία στιγμή πού οἱ Ἑβραῖοι ἤθελαν νά λιθοβολήσουν τόν Ἰησοῦ στήν Ἱερουσαλήμ (10.31-39) ἦλθε «πέραν τοῦ Ἰορδάνου εἰς τόν τόπον ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης τὸ πρῶτον βαπτίζων καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ», ὅπου πολλοί πίστευσαν (Ἰω 10.40-42) (Μήπως πῆγε στό μέρος πού διέμενε τότε: Ἰω. 1.38-39), ὅπου εἶχαν μεταβεῖ ὁ Ἀνδρέας καί ὁ Ἀνώνυμος φίλος του, ὁ Ἰωάννης εὐαγγελιστής. Κι ἀμέσως μετά ἦλθε στή Βηθανία τῆς Ἱερουσαλήμ καί ἀνέστησε τόν Λάζαρο. Μετά τό θαῦμα μετέβη «ἐγ-

γὺς τῆς ἐρήμου, εἰς Ἐφραῖμ λεγομένην πόλιν» (Ἰω 11.54) (Βηθανία Ἰορδάνης). Τὴν ἀπειλή τῶν Ἑβραίων ὑπενθύμισε ὁ Θωμᾶς Δίδυμος (Ἰω 11.16).

Ἐπίσης ὡσμωση ἀνάμεσα τίς δύο Βηθανίες. Εἶναι δύο ἢ ἓνα καταφύγιο τοῦ Χριστοῦ; (Κάτι σάν Ἄνω Βηθανία, κοντά στόν Ἰορδάνη ὅπου τό βάπτισμα-ἀναγόρευση τοῦ Χριστοῦ, στήν ἀρχή τοῦ κηρύγματος, καί Κάτω Βηθανία, στόν ἐλαιῶνα τῆς Ἱερουσαλήμ). Για τόν Ἰωάννη εἶναι ἐνιαῖος πνευματικός χώρος ἀπὸ ἐποχῆς Προδρόμου, ὅπου πραγματοποιεῖται τό σωτηριολογικό σχέδιο. Εἶναι μεγάλη, ἐνῶ ἡ Ἱερουσαλήμ μικρή.

Ὁ Ἰωάννης καί οἱ Συνοπτικοὶ ἀναδεικνύουν τὴ Βηθανία, ὅπου στά περίχωρά της σύχναζε ὁ Χριστός ὡς τό ἀντίπαλο δέος τῆς ἀμαρτωλῆς καί ἄκαρπης Ἱερουσαλήμ. Εἶναι οἱ δύο πόλεις, ἡ μία θά ἐρημωθεῖ (πνευματικά), ἡ ἄλλη ἤδη ἔχει κάθε εὐλογία: ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ (προσευχές: Κυριακὴ, Ἀρχιερατικὴ), φιλία μέ τόν Λάζαρο καί ἀνάσταση, ἀποχαιρετιστήριο δεῖπνο, Βαΐοφόρος (ἀναγόρευση εἰς βασιλέα), τελικός θρίαμβος (Ἀνάληψη). Τό σύμβολο τῶν δύο πόλεων ὅπου ἡ μία μειώνεται καί ἡ ἄλλη ἀβγαταίνει ἀπαντᾷ στήν Ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέα (Ἰλιάς, Σ 478-608), ἀλλά καί στήν Ἀποκάλυψη (Καινὴ Ἱερουσαλήμ, Βαβυλῶνα).

Πίνδος,
Ἀπρίλιος 2014

Τελετουργικά θέματα 4. Γενικές τελετουργικές υποχρεώσεις

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου

Ἐν πρώτοις, δέν συγχωρεῖται νά ὑπάρχει ἄγνοια καὶ ἀδαημοσύνη τῶν τυπικῶν διατάξεων γιά τήν τέλεση κάθε ἱεροπραξίας. Καί δέν συνιστᾶ εὐσυνείδητο κληρικό (ιδίως μορφωμένο) ἡ ἔλλειψη τελετουργικῆς συγκρότησης καὶ κατάρτισης.

Ὅμοίως, δέν ἐπιτρέπονται αὐθαίρετες πρωτοβουλίες σέ παραλείψεις καὶ συντομεύσεις. Ὁ μόνος ὀρθός τρόπος συντόμευσης εἶναι ἡ ἐξοικονόμηση χρόνου μέ τή λιτότερη ψαλμωδία καὶ τίς ἀνεπιτήδευτες αἰτήσεις καὶ ἐκφωνήσεις. Βεβαίως, στήν πράξη ὑπάρχει καὶ ἄλλος τρόπος συντόμευσης τῶν ἀκολουθιῶν, ὄχι μέ παράλειψη ἀλλά μέ μυστική ἀνάγνωση ὀρισμένων εὐχῶν, κανόνων κ.λπ. Ἀλλά καί αὐτό πρέπει νά ἀποφεύγεται ὅσο εἶναι δυνατό. Μολονότι ὀρισμένες τέτοιες περιπτώσεις τείνουν νά γενικευθοῦν (ὅπως ἡ ἄμεση ἐκφωνήση τοῦ «ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους Σου...» μετά τό Εὐαγγέλιο τῆς Θείας Λειτουργίας, ἡ ψαλμωδία τῶν Καταβασιῶν χωρίς τόν Κανόνα στόν Ὅρθρο, ἡ ψαλμωδία τῶν ἑσπερινῶν τροπαρίων χωρίς τήν πλήρη στιχολογία τῶν ψαλμικῶν «Θοῦ, Κύριε» στόν Ἑσπερινό κ.λπ.), πρέπει ἐν τούτοις νά συνομολογήσουμε ὅτι ἡ ἀκρίβεια εἶναι πάντα προτιμητέα. Τόσο στίς καθ' ἡμέραν ἀκολουθίες ὅσο καί στήν τέλεση

τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἱεροτελεστιῶν ἐν γένει, ἅς εἴμαστε ὅσο τό δυνατό περισσότερο προσηλωμένοι στήν παραδεδομένη τελετουργική ἀκρίβεια.

Εἶναι γνωστή ἡ ἀπαίτηση τῆς σύγχρονης ἐποχῆς μας γιά συντόμευση τῶν ἀκολουθιῶν. Στό παρελθόν ἡ Ἐκκλησία μας ἔδειξε κατανόηση καὶ συγκατάβαση σέ παρόμοια αἰτήματα. Παράδειγμα, ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία, μικρό τμήμα τῆς ὁποίας παρέλαβε ἀπό τό Εὐχολόγιο καὶ καθόρισε πρὸς χρήση ἡ ὑφιστάμενη σήμερα διάταξη τοῦ Τυπικοῦ. Ἄν ὅμως συμβαίνει –καί συμβαίνει πράγματι– αὐτή ἡ ἀκολουθία νά συντέμενεται καί πέραν τῆς συγκεκριμένης ἐπιλογῆς τοῦ Τυπικοῦ (καθώς καί ἄλλες ἀκολουθίες καὶ ἱεροτελεστιές) εἴτε στούς νεκροταφειακούς εἴτε καί στούς ἐνοριακούς Ἱεροῦς Ναοῦς, τοῦτο δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὅτι συνάδει μέ τήν ἀκρίβεια, ἀλλά θά χαρακτηριστεῖ μάλλον ἐξοικονόμηση, καί μόνον ἐφ' ὅσον συντρέχουν εἰδικοί λόγοι. Γιατί εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι δέν ἀνήκει σέ κάθε κληρικό ἡ ἀρμοδιότητα νά καθορίζει κατὰ τήν κρίση του τή σύνθεση τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. Στήν Ἀνώτερη Ἐκκλησιαστική Ἀρχή ἀπόκειται νά ὀρίσει τυπικές διατάξεις γιά τήν τυχόν συντομότερη τελεσιουργία τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. Καί πρέπει κάποτε

νά πάψουν οί αὐθαίρετες πρωτοβουλίες καί οί αὐτοσχεδιασμοί, ἐφ' ὅσον μάλιστα μέ τίς ὀλοόνα γενικευόμενες, ὅπως προείπαμε, συντηήσεις δημιουργεῖται κατάσταση καί τείνουμε νά ἀποσαφηνίζουμε καί νά ἀποδεχόμαστε κάποιες τελετουργικές συντηήσεις, οί ὁποῖες ὀπωσδήποτε τελοῦν ὑπό τήν αἴρεση τῆς ἔγκρισῆς τους ἀπό τήν Ἀνώτερη Ἐκκλησιαστική Ἀρχή.

Ἄλλο ζήτημα σχετικό μέ τήν ἀκρίβεια τῆς διεξαγωγῆς τῆς Θείας λατρείας εἶναι ἡ ἀποφυγή τῶν διαφορῶν πρωτύτερων στίς εὐχές ἰδίως τῆς Θείας Λειτουργίας. Δέν εἶναι μυστικό ὅτι πολλοί ἱερεῖς δέν ἀναγινώσκουν τίς εὐχές στή φυσική τους θέση (π.χ. ἀναγινώσκουν τήν εὐχή «ἄξιον καί δίκαιον...» κατά τή διάρκεια τῆς ἀπαγγελίας τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως). Αὐτό ἀνατρέπει τελείως τήν τάξη τῆς ἱερουργίας, κατά τήν ὁποία οἱ ἐπακολουθοῦσες ἐκφωνήσεις εἶναι ἡ κατακλείδα καί τό ἐπιστέγασμα τῆς προηγηθείσας εὐχῆς. Ἡ ἐκφωνήση δέν νοεῖται αὐτοτελῶς ἀλλά ὡς συνέχεια τῆς εὐχῆς. Καί εἶναι ἀπαραίτητο ἡ μυστική εὐχή νά καταλήγει στήν ἐπισφραγιστική τῆς ἐκφωνήσης. Γι' αὐτό καί δέν ἐπιτρέπεται νά μεταθέτουμε τίς μυστικές εὐχές, κατά τήν εὐκολία μας, σέ ἄλλες ἄσχετες στιγμές τῆς Θείας Λειτουργίας. Διαφορετικά, φλυαροῦμε καί βρισκόμαστε σέ πλήρη ἀσυναρτησία. Γιὰ νά ἀποφεύγεται ἡ ἀσυναρτησία πρέπει νά διατηρεῖται πιστά ἡ ἀλληλουχία μυστικών εὐχῶν καί ἐκφωνήσεων (π.χ. ἡ εὐχή «Σοὶ παρακατατιθέμεθα...» ἐπισφραγίζεται διά τοῦ «Καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα» κ.ο.κ.).

Δέν ἀγνοοῦμε βεβαίως ὅτι οἱ προαναφερθεῖσες μεταθέσεις εὐχῶν κατά τρόπο πρωτύτερο καί ἀσυνάρτητο γίνονται ἐξαιτίας ἐνδεχόμενου κενοῦ, τό ὁποῖο (ἰδίως ὅταν δέν ὑπάρχει διάκονος) παρατηρεῖται ἐνίοτε μετά τή λήξη τῶν διακονικῶν ἢ τῆς ψαλμωδίας, ἐφ' ὅσον παρατείνεται ἡ μυστική εὐχή. Ἀλλά εἶναι δυνατό αὐτό τό κενό νά καλυφθεῖ μέ ὑπόψαλμα, μολοντί καί ἡ μεσολάβηση κάποιας σιγῆς γιά μερικές στιγμές, κατά τίς ὁποῖες ὁ ἱερέας ἴσα πού ἀκούγεται νά ἀναγινώσκει τίς εὐχές, εἶναι ὑποβλητική καί προάγει τήν κατάνυξη καί τήν περισυλλογή – χωρίς, νομίζουμε, νά ὑπάρχει ζήτημα, ἄν κάποιες λέξεις ἢ μέρος τῆς εὐχῆς φτάσει μέ τέτοια μυστικότητα καί στήν ἀκοή τοῦ ἐκκλησιαζόμενου, μέ εὐλάβεια καί κατάνυξη, λαοῦ τοῦ Κυρίου, οὔτε αὐτό νά θεωρεῖται ἀθέτηση τῆς διατάξεως καί τῆς σχετικῆς Συνοδικῆς ἐγκυκλίου περί μυστικῆς ἀναγνώσεως τῶν εὐχῶν.

Συναφές μέ τό ζήτημα τῆς ἀκρίβειας εἶναι καί τό θέμα τῆς ὁμοιόμορφης ἐπιτέλεσης τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἀπό ὅλους τοὺς κληρικούς. Ὡς πρός τόν βαθμό καί τό μέτρο αὐτῆς τῆς ὁμοιομορφίας, θεωροῦμε ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά νοηθεῖ σάν δουλική καθήλωση τοῦ ἱερουργοῦντος στό ξηρό γράμμα τῶν τυπικῶν διατάξεων καί ὁδηγιῶν. Διότι ὁ ἄξιος καί ἐξάιρετος τελεουργός θά ἔχει ἐξ ἄπαντος τελεουργική προσωπικότητα, ἡ ὁποία θά ἐκδηλωθεῖ καί αἰσθητικά καί διά τῶν ἰδιαίτερων τελεουργικῶν προσόντων του, μέ κάποια σχετικῆ ἐλευθερία κινήσεως, πάντοτε στό πλαίσιο τῆς παραδεδομένης λειτουργικῆς πρά-

ξης τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἡ ἐλευθερία του ἔγκειται κυρίως στήν ἐκ μέρους του προσωπική ἔξαρση τῶν τελετουργικῶν στιγμῶν μέ τήν ἐποικοδομητική καί εἰς δόξαν Θεοῦ ἀξιοποίηση τῶν ιδιαίτερων χαρισμάτων του (καλλιφωνίας, μουσικότητας, ἀπαγγελίας, καλαισθησίας κ.τ.τ.), τά ὁποῖα, χωρίς ποτέ νά γίνονται σκοπός ἢ νά ἐξωθοῦν σέ αὐτάρεσκη προβολή ἢ ἀνθρωπαρέσκεια, θά ἔχουν τή δυνατότητα νά χρησιμοποιοῦνται καί νά συμβάλλουν στό μεγαλεῖο τῆς «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ» ὄντως μεγαλειώδους Ὁρθόδοξης λατρείας.

Τυποποιημένες κινήσεις καί οἰονεῖ μηχανικῶς ἐκτελούμενος ρόλος τοῦ ἱερέα, σάν νά ἦταν «ρομπότ», γιά νά ἐπιτευχθεῖ πλήρης ὁμοιομορφία, χαρακτηρίζει τόν δυτικῶ κληρο. Ὁ Ὁρθόδοξος ἱερέας καλεῖται νά δώσει καί ἀπό τόν ἑαυτό του πνοή καί παλμό, γιά νά ἀναδειχθεῖ ἀκόμη περισσότερο τό κάλλος τῆς Ὁρθόδοξης ἱεροτελεστίας καί, ἰδίως, γιά νά τήν παρουσιάσει ὡς ζῶσα λατρεία.

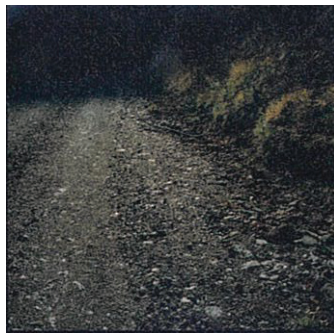
Βεβαίως, καί στήν ἐκτίμηση τῶν προσωπικῶν μας χαρισμάτων, ἡ κρίση καθενός εἶναι ὑποκειμενική – ἄρα ὄχι ἀσφα-

λής. Γι' αὐτό παρατηροῦνται καί ἀπαράδεκτες τελετουργικές ἐκδηλώσεις, πού μειώνουν τήν ἴδια τή σοβαρότητα τοῦ ἱερουργοῦντος καί τῆς ἱερουργίας. Ὅταν, π.χ., ἐννοεῖ νά ψάλλει ὅπωςδήποτε ὁ τελετουργός κληρικός, ἐνῶ δέν γνωρίζει νά ψάλλει ἢ δέν τόν βοηθᾷ ἡ φωνή του, μειώνει τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του, καί τήν ἱερουργία ἀδικεῖ καί τό ἐκκλησίασμα ἀπωθεῖ. Ἐπιβάλλεται καί ἐν προκειμένῳ τό «γνώθι σαυτόν», γιά νά μήν ἐκθέτουμε τό κῦρος μας. Δέν εἶναι ἀπαραίτητο νά ψάλλει –καί μάλιστα νά ἡγεῖται τῆς ψαλμωδίας– ὁ οἰοσδήποτε προεξάρχων, ὅταν δέν ἔχει εἰδική κατάρτιση καί κατάλληλη φωνή. Οὔτε μειώνεται ἡ θέση του, ἐάν παραχωρήσει σέ ἄλλον καταλληλότερο τό «κατάρχεσθαι τοῦ μέλους». Μᾶλλον ἐκτίθεται, ἐάν πράξει τό ἀντίθετο (ὅπως εἶπαμε καί στό προηγούμενο κεφάλαιο). Καί εἶναι ἐπόμενο νά ἐπισκιασθεῖ ὁ ἴδιος τήν καλή ἐντύπωση, ἀπό τό κήρυγμά του ἴσως ἢ ἀπό τήν ἄλλη ἐπιβλητική παρουσία του, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπει στόν ἑαυτό του νά γίνεται καταγέλαστος μέ τήν ἀδέξια ψαλμωδία του.

Ὅλυμπος,
Ἀπρίλιος 2007

Γρεβενά,
Νοέμβριος 2009

Στάδια τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης καί τῆς τεχνολογικῆς προόδου

Κώστας Τσιαντῆς
Καθηγητής Παν. Δυτ. Ἀττικῆς

... καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς,
καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς,
καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν (Γεν 2:7)

Γενικά. Ἡ τεχνολογία, ὅπως καὶ ἡ τέχνη, εἶναι ἀδιάφευστο ἀποτύπωμα τῆς δημιουργικῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. Δέν ὑπῆρξε ποτέ ἐποχὴ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία πού δέν εἶχε τεχνολογία, ἐργαλεῖα καὶ τεχνικές. Ἡ ἱστορία τῆς τεχνολογίας εἶναι ὁ ἐπιστημονικὸς κλάδος πού πραγματεύεται αὐτὸ τὸ ἀντικείμενο. Ἐδῶ ὡστόσο θὰ περιοριστοῦμε σέ μιὰ γενικὴ ἀναφορά στά στάδια τῆς τεχνολογικῆς προόδου πού σημαδεύουν τὴν ἱστορικὴ πορεία ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ του.

1. *Ἀπὸ τὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο στὸν Homo sapiens.* Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος συνάπτεται μέ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Homo habilis (τοῦ ἀνθρώπου κατασκευαστῆ ἐργαλείων), τοῦ Homo ergaster (ἀνθρώπου-ἐργάτη) καὶ τοῦ Homo erectus (τοῦ ἀνθρώπου πού περπατᾷ ὄρθιος), ἐκείνων τῶν μακρινῶν προγόνων μας πού ἐμφανίστηκαν στὴν Ἀνατολικὴ Ἀφρική καὶ δημιούργησαν τὰ λίθινα ἐργαλεῖα τῆς κατώτερης παλαιολιθικῆς ἐποχῆς ἔχοντας καταφέρει σέ

κάποιο στάδιο νά χειρισθοῦν τὴ φωτιά (2.000.000- 200.000 π.Χ.). Οἱ πρόγονοι ἐκεῖνοι ζοῦσαν ἀπὸ τὸ κυνήγι καὶ τὴ συλλογὴ καρπῶν. Τὴν ἐξέλιξή τους καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐργαλείων ἢ τῶν ἐργοτεχνιῶν τους (Χελλαία, Ἀχίλιο, Γλακτόνιο, Μουστιαία) ἀκολούθησε μετὰ ἀπὸ μακρὸ διάστημα ἢ ἐμφάνιση τοῦ Homo sapiens, τοῦ ἔμφρονος-σοφοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος δημιούργησε τίς ἐργοτεχνίες τῆς ἀνώτερης παλαιολιθικῆς ἐποχῆς (Ὠρινιάκιο, Σαλουτραία, Μαγδαληναία) καὶ σημάδεψε τὴν παρουσία του μέ τὴν τέχνη τῶν σπηλαίων καὶ τὴ σημασία πού ἀπέδιδε στὴν ταφή τῶν νεκρῶν (200.000-10.000 π.Χ.).

2. *Ἐμφάνιση τῆς γεωργίας.* Μέ τὸ τέλος τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς ὁ ἄνθρωπος περνᾷ ἀπὸ τὸ στάδιο τοῦ περιπλανώμενου κυνηγοῦ καὶ τροφοσυλλέκτη (πού τὸν ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἀφρική, στὴν ἐγγύς Ἀνατολή, τὴν Ἰνδία, τὴν Κίνα καὶ τὴν Εὐρώπη), στό παραγωγικὸ στάδιο τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ὁποῖο συνδέεται μέ τὴν ἀνακάλυψη τῆς γεωργίας (τὸν πολλαπλασιασμό τῶν σπόρων) καὶ τὴν

μόνιμη ἐγκατάστασή του σέ παραποτάμιες κοιλάδες ὅπου δημιούργησε τούς πρώτους οἰκισμούς. Ἡ ἀνακάλυψη τῆς γεωργίας ἦταν τόσο σημαντικό γεγονός γιά τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό, πού ἔλαβε τό ὄνομα τῆς γεωργικῆς ἐπανάστασης.

3. *Ἐμφάνιση τῆς γραφῆς.* Στό παραγωγικό στάδιο τοῦ πολιτισμοῦ θά χτιστοῦν οἱ πρώτοι οἰκισμοί (χωριά) καί ἀργότερα θά ἐμφανισθεῖ ἡ πρώτη πόλη (Ἰεριχώ, Λυκόσουρα, κ.ἄ.), ὅπου θά ἐγκατασταθεῖ ἡ κεντρική διοίκηση καί θ' ἀρχίσει νά διαμορφώνεται ἡ κοινωνική ὀργάνωση καί ὁ πρώτος καταμερισμός τῆς ἐργασίας. Ἡ χρήση τοῦ λίθου κατά τή μεσολιθική καί νεολιθική ἐποχή (10.000-3000 π.Χ.) θά συναντήσῃ στήν πορεία της τήν ἐποχή τῶν μετάλλων (αὐτοφυῶν καί ἐπεξεργασμένων), ὅπως τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργύρου, τοῦ χαλκοῦ καί τοῦ ὀρείχαλκου (3.000 π.Χ.) καί ἀργότερα τοῦ σιδήρου (1400 π.Χ.), πού ἐπέτρεπε τήν κατασκευή ἐργαλείων καί ὄπλων πιό ἀνθεκτικῶν καί ἀποτελεσματικῶν ἀπό τά χάλκινα. Μέ τά προαναφερθέντα ὑλικά ἀλλά καί μέ τό μάρμαρο καί τό ξύλο ὁ ἄνθρωπος θά εἰσέλθῃ ἀπό τήν προϊστορία στήν ἱστορία, στό στάδιο τοῦ πολιτισμοῦ πού σηματοδεύεται ἀπό τήν ἀνακάλυψη τῆς γραφῆς.

4. *Ἀρχαία ἑλληνική ἐπιστήμη καί τεχνολογία.* Ἡ ἀνακάλυψη τῆς γραφῆς θά ἐπιταχύνῃ τήν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ καί θά προκαλέσῃ τή διεύρυνσή του σέ πνευματικές διαστάσεις, ὅπως αὐτές πού ἀποτυπώνονται στά θαυμαστά ἐπιτεύγματα τοῦ μινωικοῦ καί μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ. Θά μεταφέρει τό ἀνθρώπινο πνεῦμα ἀπό τόν μῦθο στόν

λόγο καί θά κάνει δυνατή τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐπιστήμης καί τεχνολογίας, τοῦ κλασικοῦ καί ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ, καί τοῦ ρωμαϊκοῦ καί βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ κατασκευή τοῦ Παρθενῶνα, τοῦ Μηχανισμοῦ των Ἀντικυθῆρων (τοῦ πρώτου ὑπολογιστῆ τῆς ἀρχαιότητος) καί τῆς Ἀγίας Σοφίας εἶναι χαρακτηριστικά παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ ἔλλογου, συμμετρου, συνεργατικοῦ καί ὑπέρλογου πνεύματος, πού ἐπιτρέπει στήν τεχνολογία νά ἀνακτῆσῃ τόν σωστό ρόλο της στό ἔργο τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ.

5. *Ἐποχή τῆς νέας ἐπιστήμης.* Μέ τό τέλος τοῦ μεσαίωνα καί τό ξεκίνημα τῆς Ἀναγέννησης στήν Εὐρώπη ἐμφανίζεται μέ τόν Γουτεμβέργιο (1455) ἡ τυπογραφία καί παράλληλα ἡ νέα ἐπιστήμη πού ἔχει ὡς βάση της τό πείραμα. Ἀπό τά σπουδαιότερα ὄργανα πού τίθενται στή διάθεση τοῦ πειράματος εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τοῦ τηλεσκοπίου (1609) καί τοῦ μικροσκοπίου (1590). Ὁ Γαλιλαῖος μέ τό τηλεσκόπιο καί τά πειράματά του στήν κίνηση τῶν σωμάτων θέτει τά θεμέλια γιά τή σύγχρονη φυσική, ἐνῶ ὁ Νεύτων βασιζόμενος σέ πειραματικά δεδομένα καί ἀναπτύσσοντας τή μαθηματική ἀνάλυση φέρνει στό φῶς τούς νόμους τῆς κίνησης καί τῆς παγκόσμιας ἑλξης. Παράλληλα, ἡ ἀνακάλυψη τοῦ μικροσκοπίου ἐπιτρέπει στόν Hooke (1665) νά εἰσχωρήσῃ ἐπιστημονικά στόν μικρόκοσμο καί νά προτείνει τήν ἔννοια τοῦ κυττάρου ὡς δομικοῦ στοιχείου τῆς ἔμβιας ὕλης.

6. *Ἐποχή τῆς μηχανῆς καί τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης.* Μέ τό πέρας τῆς

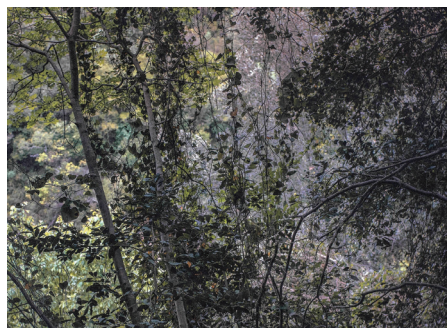
φρουδαρχίας, ή ανερχόμενη αστική τάξη στην Ευρώπη, παράλληλα προς την ίδρυση των τραπεζών και του χρηματιστηρίου, δείχνει ενδιαφέρον για τεχνικές και επιστημονικές καινοτομίες, στίς όποιες και επενδύει. Έτσι, παράλληλα προς την επιστημονική ανάπτυξη, ένας άστερισμός ενδιαφερόντων για τεχνολογικές καινοτομίες και πατέντες εμφανίζεται. Μέ τη χύτευση του σιδήρου, που επέτρεψε ή τεχνολογική συνεργασία, και με την αξιοποίηση των αυτοματισμών της έλληνιστικής περιόδου, ή τεχνολογική πρόοδος οδηγείται στην ανακάλυψη της ατμομηχανής που τελειοποιούμενη περί τά τέλη του 18^{ου} αί., γίνεται ή βάση της βιομηχανικής επανάστασης. Τήν επανάσταση αυτή θά ακολουθήσει περί τά μέσα του 19^{ου} αί. ή μηχανή έσωτερικής καύσης (ό πυρήνας ανάπτυξης της αυτοκινητοβιομηχανίας) και περί τά τέλη του 19^{ου} αί. ή επανάσταση του ήλεκτρισμού (λαμπτήρας, γεννήτρια, κινητήρας, ήλεκτρικά δίκτυα) καθώς και ή πρώτη ήλεκτρονική επανάσταση κατά την περίοδο 1875-1930 (ήτοι οί ανακαλύψεις του τηλεφώνου, της ασύρματης

έπικοινωνίας, της ήλεκτρονικής λυχνίας, του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης).

7. Έποχή του Διαστήματος και της ψηφιακής επανάστασης. Από τά μέσα του 20^{ου} αί. αρχίζουν ή ατομική και ή διαστημική εποχή (ή ειρηνική και στρατιωτική χρήση της πυρηνικής ενέργειας, ή πρόκληση του διαστήματος, αλλά και ό κίνδυνος πυρηνικού άφανισμού της ανθρωπότητας εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου). Η επιστήμη της Ηλεκτρονικής συνεχίζει την ανάπτυξη της και λαμβάνει έκτοτε ή μορφή της ψηφιακής επανάστασης με την ανάπτυξη του ήλεκτρονικού ύπολογιστή (1945), της Κυβερνητικής (1948) και της Θεωρία Συστημάτων, την ανακάλυψη του τρανζίστορ (1947) και του ολοκληρωμένου κυκλώματος (δεκαετία του 1960), την ανάπτυξη της πληροφορικής, του διαδικτύου (1969) και του παγκόσμιου ίστού (1989), αλλά και την ανάπτυξη της νανοτεχνολογίας, της μοριακής βιολογίας και της γενετικής και ιδιαίτερα των κβαντικών ύπολογιστών και της τεχνητής νοημοσύνης (AI) που βρίσκονται σήμερα στό έρευνητικό προσκήνιο.

Φαράγγι του Βίκου,
Νοέμβριος 2011

Άγιον Όρος,
Νοέμβριος 2016

Άρχιμ. Χρυσόστομος-Γρηγόριος Τύμπας, *Ποιμαντική ἐν Πνεύματι καὶ ἐν ἐπιστήμῃ: ὁδηγὸς ποιμαντικῶν πλοηγήσεων γιὰ ποιμένες καὶ ποιμαινόμενους, πρόλογος Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος*, Ἀθήνα: Ἐν πλῶ, 2024. Ὅταν τὸ 1998 εἶχε κυκλοφορήσει τὸ πρῶτο βιβλίο τοῦ μοναχοῦ π. Χρυσόστομου, *Θεὸς Λόγος καὶ ἀνθρώπινος λόγος*, τὸ εἶχα δημοσίως ἐπαινεῖσι ὡς εὐχάριστη ἐκπληξη. Ἀποτελοῦσε μιὰ συνθετικὴ προσπάθεια ἐναρμόνισης τοῦ θεολογικοῦ-πνευματικοῦ λεξιλογίου μὲ τὸ ψυχολογικό-ψυχιατρικό, δεῖγμα ἀσυνήθιστο γιὰ ἕναν πρωτοεμφανιζόμενο συγγραφέα. Στά χρόνια πού διέρρευσαν ἔκτοτε, ἐμπλουτισμένος μὲ τὴν ἐνίσχυση πού προέρχεται ἀπὸ τίς Ἰατρικὲς του σπουδὲς στὸ ΑΠΘ, τὸ διδακτορικό του στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἑσσεξ, τίς μελέτες καὶ τὰ ἄρθρα του γιὰ τὴν συνάντηση ψυχανάλυσης καὶ θεολογίας (σπουδαῖος σταθμὸς τὸ βιβλίο του *Ροῦς αὐτογνωσίας*), καθὼς καὶ τὴν ἀποκτηθεῖσα ποιμαντικὴ του πείρα, ἔρχεται τώρα νὰ συνεισφέρει οὐσιαστικά στὸ ἐπίμοχθο ἔργο τῶν κληρικῶν.

Στὸ ἀνά χεῖρας πόνημα ἢ συνάντηση τῶν δύο λεξιλογίων, τὴν ὁποία τόσο πολὺ ἔχουμε ἀνάγκη, συνεχίζεται καὶ βαθαίνει. Ὁ π. Χρυσόστομος, μὲ τὸν ὑπότιτλο κιόλας, ἀναδεικνύει τὴν διπλὴ διάσταση τῆς ποιμαντικῆς τέχνης – ὅ,τι ἀκριβῶς ἔπραξαν καὶ οἱ Πατέρες, δηλαδή, μὲ τὰ μέσα τὰ ὁποία ἢ τότε ἐποχὴ ἔθετε στὴν διάθεσίν τους. Καμμία ἀπὸ τίς δύο παραμέτρους (Ἅγιο Πνεῦμα, ἐπιστήμη) δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοηθῇ, ἀφοῦ στὴν περίπτωσή αὐτὴ παραμερίζουμε τὸ χαλκηδόνιο «ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως».

Ὁ πίνακας περιεχομένων εἶναι εὐγλωττος – σταχυολογῶ κάποια: *Ποιμαντικὲς καὶ «ψυχαναλυτικὲς» ρήσεις τοῦ Χριστοῦ, Ἡ ψυχολογικὴ βάση τῆς ἀγάπης, Ἐξατομικευση καὶ κοινωνικοπολιτισμικὴ ὀριμότητα, Πρὸς μιὰ ἐν Πνεύματι ποιμαντικὴ.*

Ἐνδεικτικά, ἡ θεολογία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου περὶ λόγων καὶ οἱ παρατηρήσεις τῆς νηπτικῆς παράδοσης πλέκονται ἐποικοδομητικά μὲ ψυχαναλυτικὲς ἔννοιες ὅπως τὸ ἀσυνείδητο, οἱ μηχανισμοὶ ἄμυνας τοῦ ἐγώ, τὸ καλὸ ἀντικείμενο. Ὅμως χρειάζεται νὰ τονίσω ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν περιορίζεται σὲ μιὰ λεπτολόγο ἐπικέντρωση στὰ βάθη τοῦ ψυχιζμοῦ, ἀλλὰ ἐγγίζει καυτὰ ζητήματα ὅπως ἡ ποιότητα τῆς διαπροσωπικῆς προσκόλλησης, ἡ ἐπίδραση τοῦ πολιτισμοῦ στὸ ἄτομο, οἱ ψυχιατρικὲς διαταραχές, ὁ ναρκισσιζμὸς τοῦ ποιμένα κ.ἄ.

Πρόκειται γιὰ σπουδαῖο βοήθημα πρὸς κάθε ποιμένα ὁ ὁποῖος δὲν ἐφησυχάζει μὲ στερεότυπα. Ἔχει γίνεи ξεκάθαρο πιά πὼς ἢ ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος θὰ ἀρθρωθῇ πειστικά μόνο στὸν βαθμὸ πού θὰ ἐπιτύχει νὰ «μετακενώσει» τὴν σοφὴ ἀγιοπνευματικὴ κληρονομία, τὴν ὁποία ἀξιοθήκαμε, μέσα στίς σύγχρονες συνθήκες

ζωής, ώστε νά τή φέρει σέ διάλογο μέ τή νέα γνώση. Ἐπισκεπτόμαστε τόν σημερινό ἄνθρωπο στήν «ἔδρα» του διότι μόνο ἔτσι θά μπορούμε νά τόν πείσουμε γιά τήν πραγματική του «πατρίδα».

πρωτ. Βασίλειος Θερμός
Ψυχίατρος παιδιῶν καί ἐφήβων
πρ. καθηγητής Ἀνωτάτης Ἐκκλ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Βιβλία καί περιοδικά πού λάβαμε - Νέες κυκλοφορίες

πρωτ. Βασίλειος Ἀ. Γεωργόπουλος, *Ἡ πολεμική κατά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στή ναζιστική Γερμανία* (ἀνάτυπο), Θεσσαλονίκη 2024.

Μαρία Γ. Ανδρουλάκη, *Γιορτάζοντας και τραγουδώντας στην Σορωνή Ρόδου. Τρία λαογραφικά μελετήματα*, (Ακαδημία Αθηνών: Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας - 36), Αθήνα: Εθνικό τυπογραφείο 2024 (περιλαμβάνονται 2 CDs)

Ὅψεις του Θείου στα ελληνικά λαϊκά παραμύθια, εισαγωγή-επιλογή κειμένων-σχόλια Εμμανουέλα Κατρινάκη (Ακαδημία Αθηνών: Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας - 37), Αθήνα: Εθνικό τυπογραφείο 2024

Οι παροιμίες του ρωσικού λαού του Β. Ι. Νταλ από τα χειρόγραφα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, μτφ. Αδ. Αδαμαντίου, επιλογή Ν. Γ. Πολίτη, επιτ. επιμέλεια Στ. Ζωχιάς και Γ. Τσερπές, (Ακαδημία Αθηνών: Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας - 38), Αθήνα 2024

Ἀκτίνες, Ὅργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», Ἀθήνα (Σεπτ.-Ὀκτ. 2024)

Καινὴ κτίσις, Διμηνιαῖον ὄργανον τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, Ἀθήνα (Σεπτ.-Ὀκτ. 2024)

Παρηρησία, Τριμηνιαῖο περιοδικό Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς, Κομοτηνή (Ἰούλ.-Σεπτ. 2024)

Σύνδεσμος, Μηνιαῖο περιοδικό Ἑλληνορθόδοξης Μαρτυρίας, Χριστιανική Στέγη Καλαμάτας (Νοέμ. 2024)

“Ανωμαλία” Τυπικοῦ

Κ. Διευθυντά,

Στίς δύο μεγάλες Δεσποτικές έορτές τῶν Χριστουγέννων καί τῶν Θεοφανείων ἡ τυπική διάταξη τῶν Ἀκολουθιῶν διαφοροποιεῖται ἀνάλογα μέ τήν ἡμέρα τῆς έορτῆς:

1. Ὅταν ἡ έορτή τῶν Χριστουγέννων καί τῶν Θεοφανείων τυχαίνει ἡμέρα Τρίτη ἕως Σάββατο, τήν παραμονή τῶν έορτῶν (Δευτέρα ἕως Παρασκευή) τελεῖται ὁ πανηγυρικός Ἑσπερινός τῆς έορτῆς μετά Θ. Λειτουργίας Μ. Βασιλείου καί ἀνήμερα τῆς έορτῆς τελεῖται Θ. Λειτουργία Ἰω. Χρυσοστόμου.

2. Ὅταν ὅμως οἱ έορτές τυχαίνουν ἡμέρες Κυριακή ἢ Δευτέρα, τήν παραμονή τῶν έορτῶν (Σάββατο ἢ Κυριακή) τελεῖται μόνο ὁ πανηγυρικός Ἑσπερινός τῆς έορτῆς χωρίς Θ. Λειτουργία, καί ἀνήμερα τῆς έορτῆς ἡ Θ. Λειτουργία Μ. Βασιλείου.

Γιά ποιόν, ἄραγε, λόγο τό τυπικό ἀπαγορεύει ρητῶς νά τελεστεῖ τό ἀπόγευμα Ἑσπερινός μαζί μέ Θ. Λειτουργία καί ἐπιτάσσει μόνο πανηγυρικό Ἑσπερινό ὅταν ἡ παραμονή τῶν Χριστουγέννων καί Θεοφανείων συμπίπτει Σάββατο ἢ Κυριακή;

Νομίζω ὅτι γιά νά κατανοήσουμε καλύτερα τή λειτουργική πράξη πρέπει νά θυμηθοῦμε ὅτι:

1. Οἱ κατ' ἐξοχήν βαπτισματικές ἡμέρες τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἦταν τό Πάσχα καί ἡ 6η Ἰανουαρίου (έορτή τῆς Θ. Ἐπιφανείας· Χριστούγεννα καί Θεοφάνεια μαζί – ἀργότερα διαχωρίστηκαν τά Χριστούγεννα στίς 25 Δεκεμβρίου). Οἱ πανηγυρικές αὐτές έορτές τῆς Ἀναστάσεως καί Θ. Ἐπιφανείας (Γέννηση καί Βάπτισμα) ἦταν οἱ καταλληλότερες γιά τήν ὑποδοχή διά τοῦ Βαπτίσματος τῶν νέων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας. Τό ἀπόγευμα, λοιπόν, τῆς παραμονῆς τῶν μεγάλων αὐτῶν έορτῶν κατά τήν ὥρα τοῦ Ἑσπερινοῦ ὅπου ἔχουμε τήν προετοιμασία-ἐναρξη τῆς πανηγύρεως τῆς έορτῆς, τελοῦνταν οἱ ὁμαδικές βαπτίσεις τῶν Κατηγουμένων, καί, ἀσφαλῶς, μετά τή βάπτισμα ἀκολουθοῦσε ἡ πανηγυρική Θ. Λειτουργία. Στή συνέχεια, πιστοί καί νεοφώτιστοι παρέμεναν σέ ὅλη τήν παννυχίδα μέχρι τά ξημερώματα τῆς κυριωνύμου ἡμέρας ὅποτε ἐτελεῖτο ἡ Θ. Λειτουργία καί μετά ἀπονήστευαν (Στ-89, Διονυσ-1). Συνεπῶς, ἡ Θ. Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου πού τελεῖται τήν παραμονή μαζί μέ τόν Ἑσπερινό τῆς έορτῆς σχετίζεται κυρίως μέ τή Βάπτισμα καί ὄχι μέ τή σπουδαιότητα τῆς έορτῆς. Ἄν δέν ὑπῆρχαν οἱ ὁμαδικές Βαπτίσεις δέν θά ἐτελεῖτο ἡ Θ. Λειτουργία μαζί μέ τόν Ἑσπερινό τήν παραμονή (ὅπως δέν τελεῖται τήν μεγάλη έορτή τῆς Πεντηκοστῆς καί τή Δευτέρα τοῦ Ἁγ. Πνεύματος).

2. Ἀσφαλῶς, ἡ Βάπτισις καὶ ἡ Θ. Λειτουργία - Θ. Κοινωνία προϋπέθετε αὐστηρὴ νηστεία [«προνηστευσάτω ὁ βαπτίζων καὶ ὁ βαπτιζόμενος»¹ καὶ κανόνες Στ-29, Καρθ-41 (-48), Καρθ-47 (-50), Νικηφ-9]. Ἡ παραμονὴ λοιπὸν τῆς Θ. Ἐπιφανείας (5 Ἰανουαρίου) καὶ ἡ παραμονὴ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου (Μ. Σάββατο) εἶναι μέρες αὐστηρότατης νηστείας, λόγω τῆς Βαπτίσεως² καὶ συνακόλουθα τῆς τελέσεως Θ. Λειτουργίας τὸ ἀπόγευμα μαζί με τὸν Ἑσπερινό. Ἐπιπλέον, τὸ Μ. Σάββατο ἡ αὐστηρότατη νηστεία ὡς ἔχουσα Κυριακὴ θεμελίωση λόγω τῆς Τριημέρου Ταφῆς τοῦ Κυρίου («ὅταν ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν», Ματθ 9, 14-15) ἐκτείνεται καὶ μετὰ τὸν Ἑσπερινό-Θ. Λειτουργία καθ' ὅλη τὴ διάρκειά τῆς ἡμέρας τοῦ Μ. Σαββάτου μέχρι τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἀναστάσιμης Θ. Λειτουργίας τὰ ξημερώματα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, ὅποτε καὶ ἀπονηστεύουμε (Στ-89, Διονυσ-1).

3. Ὅμως, ὅταν Χριστούγεννα-Θεοφάνεια συμπίπτουν Κυριακὴ ἢ Δευτέρα, τὴν παραμονὴ τῶν ἑορτῶν, δηλαδὴ τὸ Σάββατο ἢ τὴν Κυριακὴ, δὲν μπορεῖ νὰ τελεστῆ ὁ Ἑσπερινός μαζί με Θ. Λειτουργία καὶ τελεῖται μόνο Ἑσπερινός διότι:

α. Ἀπαγορεύεται αὐστηρὰ ἡ νηστεία τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴ (κανόνες Ἀποστ-64, Στ-55), συνεπῶς δὲν μποροῦν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πιστοὶ νὰ ἱερουργήσουν καὶ νὰ κοινωνήσουν, ἄρα δὲν ἐπιτρεπὸταν τέλεση Θ.Λ., καὶ

β. Ἐπειδὴ κάθε Σάββατο καὶ Κυριακὴ πρωὶ ὅλο τὸν χρόνο προβλέπεται τέλεση πλήρους Θ. Λειτουργίας (κανόνες: Στ-52³, Λαοδ-49⁴, Λαοδ-51⁵) δὲν θά ἦταν δυνατόν τὸ ἀπόγευμα μαζί ἢ μετὰ τὸν Ἑσπερινό νὰ τελεστῆ καὶ πάλι γιὰ δευτέρη φορά μέσα στὴν ἴδια μέρα Θ. Λειτουργία καὶ νὰ κοινωνήσουν οἱ πιστοὶ δύο φορές τὴν ἴδια μέρα! Κάτι τέτοιο ἀπαγορεύεται αὐστηρὰ σὲ ὅλη τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση!

Τὸ Μ. Σάββατο ὅμως δὲν ὑπάρχει τέτοιο πρόβλημα διότι τὸ Μ. Σάββατο τὸ πρωὶ τελεῖται μόνο ὁ Ὅρθρος τοῦ Μ. Σαββάτου (δηλ. ὁ Ἐπιτάφιος – στίς ἐνορίες τελεῖται Μ. Παρασκευὴ βράδυ) καὶ ποτέ Θ. Λειτουργία. Ἡ Θ. Λειτουργία (τοῦ Μ. Βασιλείου) ἐτελεῖτο κανονικὰ τὸ ἀπόγευμα, στὸν Ἑσπερινό τοῦ Μ. Σαββάτου (Α' Ἀνάσταση), ὅποτε οἱ πιστοὶ νηστικοὶ ὅλη τὴν ἡμέρα κοινωνοῦσαν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων καὶ ἀργότερα τὸ βραδάκι τοῦ Μ. Σαββάτου ἀρχίζε ἡ Παννυχίδα, μετὰ τὸ μεσονύκτιο φαλλόταν τὸ «ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!» καὶ ἀκολουθοῦσε ἡ Θ. Λειτουργία τὰ ξημερώματα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα (περὶ τὴν ἀλεκτροφωνία, σύμφωνα με τὸν Διον-1)!

Μποροῦμε, πιστεύω, συμπερασματικὰ νὰ συνοψίσουμε ὡς ἑξῆς:

1. Ἡ μακραίωνη παράδοση τῆς Ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ με κανένα τρόπο νὰ ἀνεχθεῖ τὴν τέλεση δύο Θ. Λειτουργιῶν τὴν ἴδια μέρα (ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τὸ βράδυ⁶). Ποτέ δὲν διανοήθηκαν οἱ Ἅγιοι ὅτι με τὸν Ἑσπερινό ἀλλάζει ἡ ἡμέρα καὶ ἔτσι ἐπιτρέπεται ἡ τέλεση Θ. Λειτουργίας τὸ πρωὶ καὶ στὴ συνέχεια τὸ βραδάκι ἄλλη Θ. Λειτουργία μετὰ τὸν Ἑσπερινό!

2. Μὲ κανένα τρόπο δὲν ἐπιτρέπεται ἡ τέλεση Θ. Λειτουργίας ἀπὸ ἱερεῖς καὶ ἡ Θ. Κοινωνία πιστῶν πού δὲν εἶναι ἀπολύτως νηστικοί. Μοναδικὴ δυνατότητα ἄσκησης

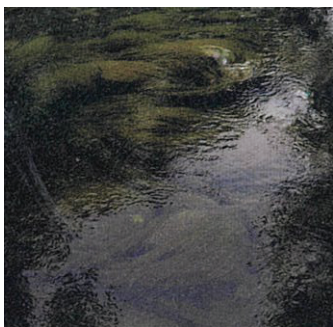
οικονομίας έχουμε σέ περίπτωση έτοιμοθανάτου, όποτε μπορεί νά κοινωνήσει «καί μετά τό γεύσασθαι βρώσεως» (Νικηφ-9').

Ήταν τόσο αυστηρή ή παράδοση τής Έκκλησίας μας πού δέν παρείχε τέτοια κατ' οικονομία εξαίρεση ούτε στίς μεγάλες έορτές τής Θ. Έπιφανείας (Χριστούγεννα καί Φώτα). Προτιμᾶ νά αλλάξει τό Τυπικό τής τέλεσης πανηγυρικού Έσπερινού καί Θ. Λειτουργίας τήν παραμονή καί νά μήν τελέσει Θ. Λειτουργία παρά μόνο Έσπερινό προκειμένου νά μήν παραβεί τίς θεμελιώδεις αὐτές λειτουργικές καί κανονικές ἀρχές πού έχουν διαποτίσει όλη τήν έκκλησιαστική μας παράδοση.

π. Αναστάσιος Κ. Γκοτσόπουλος
Έφημέριος Ί.Ν. Αγ. Νικολάου Πατρών

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Διδαχή Αγ. Αποστόλων 7, 4, ΒΕΠΕΣ 2, 217: «Πρό δέ τοῦ βαπτίσματος προνηστευάτω ό βαπτίζων καί ό βαπτιζόμενος καί εἴ τινες ἄλλοι δύνανται κελεύσεις δέ νηστεύσαι τόν βαπτιζόμενον πρό μιᾶς ἢ δύο», βλ. Π. Σκαλτσής, «Η προβαπτισματική νηστεία» στό *Λειτουργικές Μελέτες Ι*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2010, σ. 87-88. 2. Βλ. Νικόδημος (Βαλληδράς), Μητροπολίτης Πατρών, «Περί τοῦ Μεγάλου Ἀγιασμοῦ καί τῆς χρήσεως αὐτοῦ», στό https://www.pentapostagma.gr/arheio/19066_peri-toy-megaloy-agiasmoy-kai-tis-hriseos-aytoy. 3. «Έν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτός Σαββάτου, καί Κυριακῆς, καί τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερά λειτουργία». Σύμφωνα δέ μέ τόν Ἅγ. Συμεών Θεσσαλονίκης: «Έπει γάρ ἀναγκαιοτάτη πρό παντός ἡ φρικτοτάτη καί ἱερά τελετή, καί τοῦ κόσμου παντός σωτήριον, οὐκ ἔδοξεν δίκαιον εἶναι καθόλου πεπαῦσθαι ταύτην οὐδέ κατ' αὐτήν τήν μεγάλην ὀνομαζομένην καί οὖσαν Τεσσαρακοστήν. Διό καί ἐν αὐτῇ κατά Σάββατον μέν οἱ Πατέρες διευτύπωσαντο καί Κυριακήν, τήν ἱεράν ἐπιτελεῖν ἡμᾶς θυσίαν, ἐκπληροῦντες τό τοῦ Κυρίου παράγγελμα... Έν ταῖς πέντε δέ ἡμέραις λειτουργεῖν προηγιασμένα, καί οὐδ' ἐν ἄλλῃ τινι ἡμέρᾳ τήν ἀνάιμακτον καί ζωόθυτον θυσίαν τελείσθαι οὐ νενομοθετήσασιν» (PG 155,904B). 4. Λαοδ-49: «Ότι οὐ δεῖ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μή ἐν Σαββάτῳ καί Κυριακῇ μόνον», βλ. σχόλια Ζωναρά καί Βαλασαμῶνος στόν Στ-52, στό Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων*, Θεσσαλονίκη: Β. Ρηγόπουλος 2002, τ. Β', σ. 427-428. 5. Λαοδ-51: «Ότι οὐ δεῖ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ μαρτύρων γενέθλια ἐπιτελεῖν, ἀλλά τῶν ἁγίων μαρτύρων μνήμας ποιεῖν ἐν τοῖς Σαββάτοις καί ταῖς Κυριακαῖς». 6. Σύμφωνα μέ τόν μεγάλο κανονολόγο Ἅγ. Νικόδημο, «ἡ ἡμέρα ἀρχινᾶ... ἀπό τῆς ζ' ὥρας τῆς νυκτός (ὥρα 1:00 πμ) καί τελειώνει ἕως τῆς σ' ὥρας τῆς ἀκολούθου νυκτός καί ὅ, τι πράγμα γένη ἀναμεταξὺ εἰς τὰς εἰκοσιτέσσαρας ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου τούτου, φαίνεται καί λέγεται ὅτι ἐν ἡμέρᾳ (ἴσως μιᾶ) ἐγένετο» (Σχόλιο στόν Στ-89, *Πηδάλιον*, Θεσσαλονίκη: Β. Ρηγόπουλος 1991, σ. 297-298). 7. Νικηφ-9: «Δεῖ μεταδιδόναι τῆς θείας Κοινωνίας τῷ ἀσθενοῦντι ἀποθανεῖν κινδυνεύοντι, καί μετά τό γεύσασθαι βρώσεως».

Πίνδος,
Όκτώβριος 2009

Αἰῶς ποταμός,
Όκτώβριος 2009

Μηνιαίες Άποδοχές Κληρικῶν (ΔΕ)

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Ἀρχιερ. Ἐπιτρ. Ἱ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Συνεχίζουμε, ἀπό τό παρόν τεῦχος τοῦ Ἐφημερίου, ἐνδεικτικά, τήν ἐνημέρωση πρὸς τοὺς ἐν Χριστῷ ἀδελφούς μας γιὰ τίς μηνιαίες ἀποδοχές.

Κληρικός, ἐνταγμένος στή Δ.Ε. Μισθολογική Κλίμακα, μέ 23 ἔτη ὑπηρεσίας, λαμβάνει τό Μισθολογικό Κλιμάκιο 8 καί οἱ ἀποδοχές του διαμορφώνονται ὡς ἑξῆς:

ΑΠΟΔΟΧΕΣ

Βασικός Μισθός: 1.348,00 €

Προβληματικῶν περιοχῶν (ὅσοι ἀνήκουν σ' αὐτές): 100,00 €

ΕΦΚΑ (Υγειονομική, Ἐπικουρική, Κλάδος Κύριας) : 79,53 €

ΣΥΝΟΛΟ: 1.764,96 €

ΚΡΑΤΗΣΕΙΣ:

(Τομέας Πρόνοιας Δημοσίων Ὑπαλλήλων,

Υγειονομική περίθαλψη, Ἐπικουρική,

Κύρια σύνταξη, Ἀποστολική Διακονία,

Ἀλληλεγγύη 2%, ΕΦΚΑ: Υγειονομική, Ἐπικουρική, Κύρια)

ΣΥΝΟΛΟ ΚΡΑΤΗΣΕΩΝ: 693,91 €

Καθαρό πληρωτέο ποσόν: 1.071,05 €

Πίνδος,
Νοέμβριος 2012

Έκπομπές που προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων με μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αϊλιανού.

Οι εκπομπές του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Έκκλησίας της Ελλάδος 89,5 αναμεταδίδονται από τους δικτυωμένους σταθμούς των Ίερων Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ

Ταχ. Γραφείο
Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ

Αριθμός Άδειας
10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203